

BOGOSLOVNI VESTNIK

LETNIK 48

LETO 1988 / ŠTEVILKA 2

GLASILO TEOLOŠKE FAKULTETE V LJUBLJANI

A. Strle	MARIJA, VZOR KRISTJANA
A. Nadrah	MARIJA V NAUKU SV. BERNARDA
A. Pirš	VELIKE MARIJANSKE OSEBNOSTI
A. Štrukelj	SLOVENSKE ŠMARNICE
L. Žnidaršič	THOMAS MORE
A. S. Snój	PEDAGOGIKA PRIHODNOSTI
V. Dermota	PREVENTIVNI SISTEM IN NADNARAVNO
R. Lešnik	BIBLIČNI LEKSIKON
V. Demšar	PETER PAVEL GLAVAR

OCENE IN PREDSTAVITVE

BOGOSLOVNI VESTNIK

izdaja Teološka fakulteta v Ljubljani, Poljanska 4,
61000 Ljubljana, Jugoslavija.

Revija izhaja štirikrat na leto.

Uredniški odbor: Anton Stres (glavni in odgovorni urednik), Stanko Janežič, Jože Krašovec, Anton Nadrah, Marijan Smolik, Anton Štrukelj.

Lektor A. Pirnat

Oprema Tone Štrus

Naslov uredništva: Bogoslovni vestnik, Poljanska 4,
61000 Ljubljana.

Naslov uprave: Družina – Bogoslovni vestnik, Cankarjevo nabrežje 3/I, 61000 Ljubljana, Jugoslavija.

Letna naročnina 12.000 din, posamezna številka 3000 din,
za inozemstvo 20 USD.

Naročnino pošiljajte na naslov: Uprava lista Družine –
Bogoslovni vestnik, Cankarjevo nabrežje 3/I, 61000 Ljubljana, na žiro račun: 50100-620-107-05-1010115-735329.

Naročnino iz tujine nakazujte na devizni račun pri
Ljubljanski banki GB: 010-727001-100100/55, DRUŽINA, Ljubljana, Jugoslavija.

Tisk Družina, Ljubljana

EPHEMERIDES THEOLOGICAE Facultatis theologiae (catholicae) labacensis,

Poljanska 4, 61000 Ljubljana, Jugoslavija. Director
responsabilis: Anton Stres, Poljanska 4, 61000 Ljubljana,
Jugoslavija.

Typographia Družina, Ljubljana

Anton Strle

Marija, vzor kristjana, zavzetega za svet

Lansko leto so mnogokje obhajali stoletnico rojstva največjega evangeličanskega teologa K. Bartha. Nekaj dni pred svojo smrtjo je podal tole sintezo lastnega človeškega in duhovnega potopisa: »Zadnja beseda, ki jo imam reči kot teolog in tudi kot kristjan, ni pojem, kakršen je npr. 'milost', marveč ime: Jezus Kristus. On je milost. In on je 'ultimum', tisto poslednje onkraj sveta in Cerkve in tudi onkraj teologije... V svojem dolgem življenju sem se vedno bolj zavzemal za poveličevanje tega imena in za izpovedovanje: Tukaj! V nobenem drugem imenu ni rešitve kakor v tem. Tu je namreč tudi milost. Tu je tudi pobuda za delo, za boj; in torej tudi pobuda pri zavzemanju za občestvenost, za solidarnost. Tu je tudi vse tisto, ob čemer sem v svojem življenju izkušal in ugotavljal, v čem je prisotna slabost in nespamet. A rešitev je tukaj!«¹

Ko slišimo to Barthovo predsmrtno izpoved, se nam more zazdeti, da je že naslov našega razmišljanja zgrešen. »Marija, vzor kristjana, zavzetega za svet.« Ali ne bi bilo edino prav, če bi tu namesto »Marija« izrekli ime »Jezus Kristus«?

Kaj naj bi na to vprašanje odvrnili, to bo pač postalo vidno iz celote naših premislekov. Najprej čisto na kratko povejmo, kaj imamo tukaj pred očmi, ko rečemo »svet«; in v kakšni smeri se naj uveljavlja kristjanova zavzetost zanj. Nato se bomo ustavili ob Mariji kot vzoru za to kristjanovo zavzetost.

I. Svet in kristjanova zavzetost zanj

Ko govorimo o zavzetosti za svet, nimamo pred očmi sveta v tistem pomenu, ki je mišljen npr. v tehle stavkih Sv. pisma Nove zaveze: »Nikar se ne prilagajate miselnosti tega sveta, ampak se tako preobrazujte, da boste prenavljali svojega duha« (Rim 12,2). »Modrost tega sveta je nespamet pri Bogu« (1 Kor 3,19). »Prešuštniki, ali ne veste, da je prijateljstvo s svetom sovražstvo do Boga? Kdorkoli hoče biti

---

¹ Ta zapisek K. Bartha navaja M. Borghesi, *Appena ieri Karl Barth*, v: *30-giorni IV* (5. 5. 1986) 76—78, tu 76.

prijatelj sveta, se izkaže, da je sovražnik Boga« (Jak, 4,4). »Ne ljubite sveta... Ves svet tiči v zlu« (1 Jn 2,15 in 5,19). Sv. Pavel še ob koncu zadnjega pisma, ko pove, da je čas njegove »razveze« blizu in da je svoj boj že dobojeval in tek dokončal, z žalostjo pristavlja: »Demá me je namreč zapustil, ker je vzljubil ta svet« (2 Tim 4,6).

Za svet v takšnem pomenu in v takšni smeri kristjan ne sme biti zavzet. Če bi bil, bi bilo to v pogubo njemu in svetu. Pravilna kristjanova zavzetost za svet se mora gibati bistveno na ravni, ki jo kažejo besede Janezovega evangelija: »Bog je svet tako ljubil, da je dal svojega edinorojenega Sina, da bi se nihče, kdor veruje vanj, ne pogubil, ampak bi imel večno življenje. Bog namreč ni poslal svojega Sina na svet, da bi svet sodil, ampak da bi se svet rešil po njem« (Jn 3,16.17).

Kristjan na podlagi božjega razodetja ve, da je ta svet »osnovala in ga ohranjuje v bivanju Stvarnikova ljubezen; zapadel je sicer sužnosti greha, a Kristus, križani in vstali, je zlomil oblast hudobnega duha in osvobodil svet, da bi bil po božjem sklepu preoblikovan in bi prišel do dovršitve« (CS 2,2). Ve, da »v resnici samo v skrivnosti učlovečene Besede res v jasni luči zasije skrivnost človeka... Kristus, novi Adam, ravno z razodetjem skrivnosti Očeta in njegove ljubezni človeku v polnosti razodeva človeka in mu odkriva njegovo najvišjo poklicanost« (CS 22,1). »Bog je namreč človeka poklical in ga kliče, naj bo s celotno svojo naravo z njim združen v večnem občestvu neminljivega božjega življenja« (CS 18,2). In sicer velja ta poklicanost za vse ljudi. Kristus »je namreč umrl za vse in poslednja človekova poklicanost je v resnici samo ena, to se pravi božja« (CS 22,5). »Ker je bila Cerkvi zaupana naloga, da razodeva skrivnost Boga, ki je končni človekov namen, zato odkriva človeku smisel njegovega bivanja, to je najglobljo in poslednjo resnico o človeku. Cerkve dobro ve, da je samo Bog, kateremu služi, odgovor na najgloblje hrepenenje človeškega srca, katerega zemeljske dobrine nikdar docela ne nastitijo... Samo Bog, ki je človeka ustvaril po svoji podobi in ga odrešil greha, pa more dati na ta vprašanja docela popoln odgovor, in sicer z razodetjem v Kristusu, svojem Sinu, ki je postal človek. Kdor hodi za Kristusom, popolnim človekom, postane tudi sam bolj človek« (CS 41,1).

Krščanska zavzetost za svet — pravi Klaus Hemmerle — »naj čisto preprosto sodeluje z božjo zavzetostjo za svet, z božjo ljubeznijo. Kristjanu naj bo pri srcu delo božje ljubezni, kakor je otrokom velikega umetnika pri srcu delo njihovega očeta. In pri srcu mu mora biti, kaj počno ljudje z božjim svetom; podobno kakor je bratom in sestram, kako ti ravnajo s skupno dediščino — in sicer ne le zaradi svojega deleža, marveč zaradi dediščine same in zaradi bratov in sester.«² Pristaviti pa velja to, kar pravi Ch. Baumgartner: »Kristjan je sicer daleč od tega, da bi preziral vesoljstvo stvari in ljudi. Sin zemlje je, občuduje zemljo in rad jo ima. Skupaj z drugimi ljudmi deli prizadevanje za boljšo zemeljsko prihodnost. Tudi kristjan hrepeni po osvoboditvi od vseh zaslužjenosti, po večji meri pravice in edinosti. Če pa kristjan vzame samo njo za svoj namen, 'je ta mistika zemlje najpogubnejša izmed vseh mistifikacij' (Y. de Montcheuil); ve, da po človekovi meri pomerjeni svet ne more biti nič drugega kakor samó prevara, nikdar in nikoli pa ne more potešiti lakote človeškega srca. Tako kristjan nosi v sebi pričakovanje novega sveta kakor ognjeno žgočo rano. V bolečini pričakuje ta novi svet; toda tudi v gotovosti, neomajnem zaupanju in v veselju. Opira se na Gospoda, čigar obljuje ima in ki dela skupaj z njim; in tako more verovati v učinkovitost svojih človeških naporov. In Gospod, čigar beseda je zvesta, je tisti, od katerega pričakuje prihod novega

² K. Hemmerle, *Glauben — wie geht das?*, Herder, Freiburg 1979³, 167.

sveta..., ki je 'novi Jeruzalem, prihajajoč z neba od Boga, pripravljen kakor nevesta, ki se je ozaljšala za svojega ženina'.³

II. Marija kot kristjanov vzor

Kot »vzor« za kristjana moremo označiti Marijo nekako v dveh smereh. Najprej tako, da nam pri tem »vzor« pomeni tisto, na kar kristjan »zre« in vedno znova »zre«, da bo mogel imeti pristno »razumevanje Kristusove skrivnosti« (Ef 3,4), da bo »po veri v njegovem srcu prebival Kristus« (Ef 3,17) in bo »skupaj z vsemi svetimi« (Ef 3,18) mogel po Jezusovem naročilu biti »sol zemlje in luč sveta« (Mt 5,13.14). Drugič jemljemo »vzor« v pomenu »zgleda«, ki naj ga posnemamo. Oba pomena sta med seboj neločljivo povezana, dva vidika ene same stvarnosti.

Ta del našega razmišljanja razdelimo na dva oddelka, upošteva v obeh oba pomena besede »vzor«, ko govorimo o kristjanovem odnosu do Marije. V prvem oddelku bomo svoj pogled uprli na Zahod, določneje povedano, na nauk papeža Pavla VI. in Janeza Pavla II., v drugem na krščanski Vzhod, kakor ga je glede razmerja do Marije mogoče spoznati iz pričevanja Tatjane Goričeve.

1. Po nauku papežev Pavla VI. in Janeza Pavla II.

Če rečemo, da je Marija »vzor« kristjana in Cerkve v celoti, mislimo predvsem na »vzor« v prvem, to je v polnejšem, vseobsegajočem pomenu. Ta vidik je zlasti močno in pogosto poudarjen pri sedanjem papežu, medtem ko je pri papežu Pavlu VI. bolj poudarjen vidik »zgleda«. Zato naj se najprej ustavimo pri Janezu Pavlu II., potem pa pri Pavlu VI.

a) Duhovna naravnost *sedanjega papeža* je izrazito kristocentrična. Saj je to tudi pri sv. Ludviku Grignionu de Montfort, s čigar duhovnostjo se je K. Wojtyła seznanil še kot visokošolec in jo potem kot duhovnik še posebej zavestno poglobil. Mariji se človek po grignionskem navodilu docela izroči zato, da bi se v čim večji polnosti mogel življenjsko podariti Kristusu in se čim vztrajneje dajati na voljo njegovi odrešenjski ljubezni do vseh ljudi.

Ko je bil K. Wojtyła l. 1958 imenovan za pomožnega škofa v Krakovu, si je v svojem grbu pod križ postavil razločen »M« (Marija) in geslo »Totus tuus«. To geslo izvira od sv. Bonaventura, a je v krščansko pobožnost prešlo šele prek spisov sv. Ludvika Montfortskega. Pravzaprav je izrazito kristocentrično. Z njim je izražena »popolna podaritev samega sebe Kristusu«, vendar »po Mariji«, in sicer zato, da bi človek mogel biti popolneje in trdneje Kristusova lastnina ter uporabnejše orodje pri apostolatu, kadar gre za pridobivanje zakladov odrešenja, pridobljenih na križu.

Ko je K. Wojtyła l. 1964 postal krakovski nadškof, je to geslo obdržal. Vernikom je dejal: »Že dolgo sem prepričan, da je skrajno težavno dojeti Kristusovo skrivnost, ne da bi dojel njegovo mater Marijo. Zaradi tega želim, da se najprej sam poglobim v tem, da bi potem tudi vas, in sicer po Mariji, uvajal v skrivnost odrešenja, da bi vsi skupaj odgovorno izpolnjevali božje naročilo, naj gradimo skrivnostno Kristusovo telo, Cerkev, in naj postanemo resnični Kristusovi učenci... Rad bi bil s Kristusom v

³ Ch. Baumgartner, *La grâce du Christ*, Desclée, Tournai (Belgium) 1963, 196.

duhovniški službi in v dušnopastirskem služenju povezan po njegovi materi Mariji. Njeno mesto v odrešenjski zgodovini je malo poznano. Hočemo ga vedno globlje razumeti in ga postaviti v naše delovanje. Kajti Marija ima pri odrešenjskem delu Jezusa Kristusa edinstveno nalogo.«⁴

Iz takšne duhovne naravnosti je razumljivo, zakaj si je K. Wojtyła kot papež Janez Pavel II. izbral znani grb in zakaj je svojo prvo okrožnico posvetil »Odrešeniku človeka, Jezusu Kristusu, ki je središče veseljstva in zgodovine«. V zadnjem členu te okrožnice govori o »Materi našega upanja«. Tu pravi: »Obratovati se moramo h Kristusu, ki je v moči odrešenjske skrivnosti gospodar svoje Cerkve in gospodar človeške zgodovine. Pri tem pa upravičeno mislimo, da nas nihče drug ne more tako kakor Marija uvesti v božje in človeške razsežnosti te skrivnosti. Bog sam je tisti, ki ni nikogar drugega tako uvedel v to skrivnost kakor Marijo. Saj je prav to značilnost milosti božjega materinstva. Enkratno in popolnoma edinstveno v zgodovini človeškega rodu ni le dostojanstvo tega materinstva; enkratno in popolnoma edinstveno po svoji globoki in prostrani učinkovitosti je tudi sodelovanje, s katerim je Marija na temelju tega materinstva po božjem načrtu glede zveličanja udeležena pri udejanjanju skrivnosti odrešenja. — Ta skrivnost se je — če smemo tako reči — izoblikovala pod srcem nazareške device, ko je izgovorila svoj 'fiat'. Od takrat njeno deviško in hkrati materinsko Srce po posebnem delovanju Svetega Duha vedno spremlja delo svojega Sina in prihaja naproti vsem, ki jih je Kristus s svojo neizčrpno ljubeznijo objel in jih stalno objema. Zaradi tega mora biti tudi Marijino Srce obdarjeno z neizčrpno ljubeznijo. Značilnost te materinske ljubezni, katero Mati božja vnaša v skrivnost odrešenja in v življenje Cerkve, se kaže v tem, da je prav posebno blizu človeku in vsemu, kar se z njim dogaja. V tem je skrivnost Matere. Cerkev se ozira nanjo s posebno ljubeznijo in upanjem ter bi si to skrivnost rada vedno globlje usvojila. V tem namreč Cerkev prepozna tudi pot svojega vsakdanjega življenja, ki je zanjo vsak človek (Rh 22,4). — Večna Očetova ljubezen, ki se je v zgodovini človeškega rodu razodela po Sinu, katerega je Oče dal, 'da bi se nihče, kdor veruje vanj, ne pogubil, ampak imel večno življenje', prihaja do nas po tej materi; tako je ta Očetova ljubezen lažje razumljiva in dostopna vsakemu človeku. Zato pa mora Marija stati na vseh potih vsakdanjega življenja Cerkve. Po njeni materinski navzočnosti dobiva Cerkev trdno gotovost, da res živi življenje svojega Učenika in Gospoda, da živi skrivnost odrešenja v vsej njeni oživljajoči globini in polnosti. Hkrati pa Cerkev, ki je zakoreninjena na številnih in najrazličnejših življenjskih področjih vsega današnjega človeštva, dobiva gotovost in tako rekoč izkustvo, da je blizu vsakemu človeku, da je 'njegova' Cerkev, Cerkev božjega ljudstva« (Rh 22,5). Tako Janez Pavel II. v okrožnici o Človekovem Odrešeniku, kjer kaže na »osrednjo resnico, ki na njej sloni vera« (Rh 1, 1), na odrešenjsko učlovečenje božjega Sina, ki nam razodeva in približuje »Boga, ki je bogat v usmiljenju«, Boga kot Očeta (kar je vsebina druge okrožnice), in nam od Očeta pošilja Svetega Duha, »Gospoda, ki oživlja« (kar je tretja okrožnica Janeza Pavla II. o skrivnosti troedinega Boga).

Okrožnica o Odrešenikovi Materi nam naj pomaga h globljemu, toplejšemu in bolj življenjskemu umevanju tiste skrivnosti odrešenja, ki priteka iz neizmerne skrivnosti troedinega Boga, kakršen se nam v razodetju razkriva, in podarja, ko »iz preobilja svoje ljubezni nagovarja ljudi kakor prijatelje in občuje z njimi, da bi jih povabil v svoje občestvo« (BR 2). Tu bi mogli navesti znano trditev Teilharda de Chardina, ko pravi: »Ob Mariji nam postane celotna vsebina božjega razodetja

⁴ Prim. P. Heinrich Ségur SJ, *Totus Tuus*, v: *Osservatore Rom.* (deutsch), 22. 5. 1981, 12.

domačnostna, nazorna in stvarna (En Marie tout le dogme nous devient familier, concret, réel).« Bog je tisti, ki se nam razodeva v povezavi z Marijo. Bog se po Mariji sklanja k nam tako rekoč po materinsko. Okrožnica o Odrešenikovi Materi je zato v globoko resničnem pomenu dopolnilo k trilogiji okrožnic, ki jih je papež Janez Pavel II. posvetil razmišljanju o skrivnosti troedinega Boga: Redemptor hominis, Dives in misericordia, Dominum et vivificantem (po učlovečenem božjem Sinu — k Očetu — v Svetem Duhu).

K. Rahner je malo pred smrtjo v posebni razpravi izrazil željo, da bi papež izdal okrožnico, ki bi govorila prav posebej o Bogu.⁵ Tri navedene okrožnice, ki se jim pridružuje še marijanska, so to željo pač neprimerno bolje izpolnile, kakor bi jo mogla ena sama, pa naj bi bila še tako obširna in sijajna, zlasti ker so vse prežete s pristnim in gorečim duhom molitve, kakor se to spodobi pred neizmerno božjo svetostjo in ljubeznijo.

Papež Janez Pavel II. imenuje v svoji marijanski okrožnici Marijo »morsko zvezdo« (št. 3,6; 51,1). Ta označba se naslanja na eno od možnih razlag Marijinega imena: »Tista, ki stori, da vidimo.« Ko zremo na Marijo, se nam razsvetlijo oči našega srca (prim. Ef 1,18). Papež v opombi navaja sv. Bernarda, ko pravi: »Odvzemi sonce, ki razsvetljuje svet: kje potem ostane dan? Odvzemi Marijo, morsko zvezdo: kaj bo potem ostalo kakor le popolna zameglitev, smrtna senca in najgostejša tema?« Papež dalje pravi, da je Marija »ogledalo«, v katerem »se zrcalijo velika božja dela« (25,3); da v njej »odseva žarek skrivnosti Boga samega, veličastvo njegove neizrekljive svetosti, večna ljubezen, ki stopa v zgodovino človeka kot nepreklicen dar« (36,2). Nad dvajsetkrat označuje tu Marijo kot znamenje: znamenje upanja (mnogokrat), znamenje ljubeče božje navzočnosti, znamenje božjega kraljestva (28,2), ikona svobode; znamenje, ki »zoper sumničenje očeta laži... z vso močjo oznanja tisto sijočo in nezatemnjeno resnico o Bogu..., ki je studenec vseh darov in dela velike reči za človeka... za vse ljudi« (37,1); in podobno. »Marijino čudovito romanje vere je stalno znamenje, po katerem se razgleduje in orientira Cerkev, posamezniki in skupnosti, ljudstva in narodi in v nekem smislu ves človeški rod« (6,2). — Janez Pavel II. prikazuje Marijo kot »vzor« predvsem v polnejšem smislu, kot tisto, ki je »stopila v zgodovino odrešenja najgloblje in v sebi nekako povzema in odseva največje skrivnosti vere« (C 65), tiste vere, o kateri vemo, kako odločilna je po Jezusovem nauku in po gledanju celotne Nove zaveze. Seveda pa govori Janez Pavel II. večkrat tudi o Marijinem »zgledu«, ki naj ga posnemamo, zlasti junaškosti in stanoovitnosti v veri, s katero je »Gospodova dekla« (nad dvajsetkrat je tako označena) najzvesteje spolnjevala božjo voljo.

b) Vendar je vidik »zglede« bolj izrazito navzoč v dokumentih papeža Pavla VI. o Mariji. Izredno lepa je — tudi glede tega — obširna apostolska spodbuda, objavljena ob petdesetletnici fatimskih dogodkov z naslovom Signum magnum.⁶ Še bolj obširna je apostolska spodbuda Cultus marialis iz l. 1974.⁷

Apostolska spodbuda Signum magnum ima odstavek o tem, kako je Marija »s čarom svojih kreposti vzgojiteljica Cerkev. Moč takega vpliva je kar največjega pomena, kakor nam pove znani izrek: 'Besede mičejo, zgledi vlečejo'. Kakor so namreč nauki staršev mnogo učinkovitejši, če se opirajo na zgled življenja, skladnega s človeško in božjo modrostjo, tako lepota in čar, ki dihata iz vzvišenih kreposti brezmadežne božje Matere, čudovito privlačita duše k posnemanju božanskega

⁵ K. Rahner, *Kirche und Atheismus*, v: *StdZ* 199 (1981) 3—13.

⁶ Slov. prevod *Veliko znamenje*, v: *CSS I* (1967) 49—53.

⁷ Slov. prevod *O Marijinem češčenju*, Ljubljana 1974.

vzora Jezusa Kristusa, čigar najzvestejša podoba je bila Marija...« (št. 8). Marija je »zglede popolne zvestobe navdihom milosti. Zavedati se je treba, da Marijina odlična svetost... ni bila le edinstveni dar božje darežljivosti, ampak tudi sad neprestanega in velikodušnega prizadevanja, s katerim se je njena svobodna volja ravnala po notranjih navdihih Svetega Duha. S tem popolnim soglasjem svoje človeške narave je izkazovala največjo čast presveti Trojici in postala krasota Cerkve« (št. 9). Ob oznanjenju je »takoj in brez obotavljanja privolila na nekaj, kar je pozneje zahtevalo zastavitev vseh moči njene krhke narave... Postavila je samo sebe popolnoma v službo ne le nebeškemu Očetu in učlovečeni Besedi, ki je postala njen Sin, ampak tudi vsemu človeškemu rodu...« (št. 10).

Omenimo še nekaj iz *Cultus marialis*.

Če govorimo o »zgledu«, ki naj bi ga kristjani posnemali, večkrat takoj mislimo na nekakšno mehanično, zunanje posnemanje, nekakšno kopiranje (kakor na »kseroks«). Odtod podtalna misel, da more npr. poročenemu kristjantu za resnično krščansko življenje v njegovem stanu biti zgled pravzaprav samo tak svetnik, ki je bil poročen; ali pa narobe, da npr. poročena žena in mati sv. Monika ne more biti zgled duhovniku, ko gre za to, da bi bila njegova neporočenost, sprejeta zaradi božjega kraljestva, čimbolj rodovitna.

Pavel VI. hoče v *Cultus marialis* že vnaprej prestreči take in podobne misli, saj dobro ve: Če današnjim ljudem, ki živijo sredi sveta, kakršen pač je, začnemo govoriti o Mariji kot kristjanovem vzoru, se bodo pri veliki večini prebudili pomisleki, bolj ali manj ostri. Jezusova mati, tako in podobno bodo ugovarjali, je vendar živela v čisto drugačni kulturni, socialni in psihološki stvarnosti, kakor pa je tista, v katero smo zajeti ljudje današnjega časa. Pomislimo le na dve posameznosti: Kako se na socialnem področju žena uveljavlja v mnogovrstnih dejavnostih in vsak dan zapušča ozek družinski krog; in kako se na področju kulture nudijo ženi čisto nove možnosti za umsko uveljavljanje. Tako se »Marijino življenjsko obzorje izkazuje za preozko v primerjavi z mnogostranskimi možnostmi, ki jih ima za svojo dejavnost današnji človek.«⁸

Papež vabi »bogoslovne strokovnjake, voditelje krščanskih skupnosti in vernike«, naj prispevajo »k reševanju teh vprašanj«, izredno pomembnih za izpolnjevanje poslanstva Cerkve v današnjem svetu. Nato zavrača navedene ugovore v treh premislekih; naj bodo navedeni v okrajšani obliki.

»Najprej,« pravi papež, »kličemo v spomin tole: Cerkev je vedno priporočala Devico Marijo v posnemanje ne ravno zaradi njenega življenja, še manj zaradi socialno-kulturnih razmer, v katerih je potekalo njeno življenje in so sedaj skoraj povsod stvar preteklosti, ampak zato, ker se je v določenih okoliščinah svojega življenja brez pridržka in z zavestjo odgovornosti oklenila božje volje (prim. Lk 1,38); zato, ker je sprejemala božjo besedo in jo spolnjevala; zato, ker sta njeno ravnanje vodili ljubezen in pripravljenost za služenje; skratka, zato, ker je bila Marija prva in najpopolnejša Kristusova učenka. Vse to daje Mariji veljavo vzora za vse ljudi in za vsak čas.

Dalje... so omenjene težave ozko povezane z nekaterimi potezami ljudske in slovstvene Marijine podobe, ne pa z njenim res evangelijskim likom in ne s sestavinami nauka, ki so se izoblikovale in določile v dolgotrajnem in vestnem razlaganju razodete božje besede... Ko Cerkev gleda na dolgo zgodovino Marijinega češčenja, se veseli nepretrgane povezanosti in skladja, nikakor pa se ne veže niti na način mišljenja in izražanja, lasten posameznim dobam, niti na posebne antropološke

⁸ Pavel VI., *Cultus marialis* št. 34.

nazore, ki te načine spremljajo. Cerkev ve, da so nekatere oblike češčenja, same po sebi sicer docela veljavne, manj primerne za ljudi drugih časov in kulturnih razmer.

Slednjič želimo poudariti, da morajo enako kakor v preteklosti tudi ljudje našega časa preizkusiti svoje lastno spoznanje stvarnosti ob božji besedi in... soočiti svoje antropološke nazore ter iz njih pritekajoča vprašanja z likom Device Marije, ki nam ga kaže evangelij. Branje Sv. pisma ob vodstvu Svetega Duha in upoštevanje izsledkov zgodovinskih ved ter različnih življenjskih razmer današnje dobe nam bo pomagalo odkrivati, kako more biti Marija vzor, po kakršnem hrepenijo današnji ljudje. Naj navedemo nekaj primerov za to. Današnja žena po pravici terja zase udeležbo pri odločitvah družbe, vendar se bo z največjim veseljem ozirala na Marijo. Marija je pripuščena k pogovoru, dialogu z Bogom; dejavno in zavedajoč se daljnosežnosti svoje odločitve (prim. C 56) svobodno pritrjuje božji volji ne v kaki priložnostni, postranski zadevi, ampak ko je šlo za 'sekularen dogodek' (negotium saeculorum), kakor po pravici označujejo učlovečenje Besede. Današnja žena bo tako spoznala, da si Marija deviškega stanu, ki jo je po božjem načrtu pripravil za skrivnost učlovečenja, nikakor ni izbrala zaradi tega, ker bi morda zametavala vrednote in dostojanstvo zakona, pač pa je to storila s svobodnim in pogumnim dejanjem zato, da bi se vsa posvetila ljubezni do Boga. Z veseljem začudenjem bo ugotovila, da je Marija iz Nazareta kljub popolni predanosti božji volji bila vse prej kakor le trpno ubogljiva ali z odtujujočo in odbijajočo vernostjo prežeta žena; bila je žena, ki si je upala oznanjati, da je Bog maščevalec nizkih in zatiranih, Bog, ki mogočnike sveta meče s prestola (Lk 1,51—53). Prepoznala bo v Mariji, ki se odlikuje med Gospodovimi ponižnimi in ubogimi (C 65), tisto močno ženo, ki je skusila uboštvo in bridkost, beg in pregnanstvo (prim Mt 2,12—23); to so položaji, katerih ne smejo prezreti tisti, ki bi radi v evangelijskem duhu podpirali osvobodilna prizadevanja posameznikov in skupnosti v podobno težkih razmerah. Njej se Marija ne bo zdela kakor mati, ki je zaskrbljena le za svojega božjega Sina, marveč bo v njej videla ženo, ki je s svojo dejavnostjo v apostolskem občestvu pospeševala vero v Kristusa (prim. Jn 2,1—12); njeno materinsko poslanstvo je na Kalvariji postalo vesoljno in se je raztegnilo na vse ljudi.

Navedli smo zglede, iz katerih je jasno, da Devica Marija ne razočara nikakršnih globokih pričakovanj današnjih ljudi, ampak jim daje dovršen zgled popolnega Kristusovega učenca, ki naj bo graditelj zemeljske, časne domovine, hkrati pa naj teži po nebeški, večni domovini; ki pospešuje pravičnost in osvobojenje zatiranih, goji ljubezen v podporo potrebnih, predvsem pa naj bo dejavna priča tiste ljubezni, ki Kristusa oblikuje v srcih ljudi.⁹

Isti dokument Pavla VI. ima tudi oddelek Marija vzor Cerkve v liturgiji. Tu med drugim beremo: »Marija je zgled duhovne naravnosti, s kakršno Cerkev obhaja in v življenju uresničuje božje skrivnosti.« Da nam more biti na tem področju »Marija vzor, sledi iz tega, ker je največji zgled Cerkve glede vere in ljubezni ter popolnega zedinjenja s Kristusom, to je zgled tistega notranjega duha, po katerem Cerkev, ljubljena nevesta, najtesneje združena s svojim Gospodom, kliče Kristusa in po njem časti večnega Očeta.«¹⁰

Nato papež navaja štiri bistvene poteze na Marijinem liku, poteze, ki prihajajo v bogoslužju (in seveda v samem evangeliju) najbolj do veljave.¹¹ K vsaki od njih

⁹ N. d., št. 35—37.

¹⁰ N. d., št. 16.

¹¹ N. d., št. 17—20.

dodaja papež bogato teološko osvetlitev. Škof R. Graber, ugleden mariolog, na kratko povzema to osvetlitev v obliki vprašanj k vsaki od štirih potez, ko pravi:

V bogoslužju stopa Marija pred nas najprej v Nazaretu kot »*virgo audiens*«, kot devica, ki posluša božje oznanilo in ga sprejema z vero, kakršna je bila zanjo pogoj in pot do božjega materinstva. Tu moremo postaviti ustrezno vprašanje sami sebi: Ali smo še preprosti in ponižni ljudje, ki so odprti za skrivnost in imajo čut in sprejemljivost, kadar Bog trka na vrata naše duše in srca? Ali pa smo morda ljudje, ki vse preveč kritiziramo, ljudje, ki jim manjka resnično neokrnjena vera? — V magnifikatu ob obisku pri Elizabeti se nam Marija izkazuje kot »*virgo orans*«, kot devica, ki moli. K temu spet vprašanje: Ali smo mi sami ljudje, ki res molijo, tudi v družinah, ali pa smo postali ljudje, ki mnogo govoričijo, ljudje, ki vse prerečejo in ki so zato tolikokrat in tako različno med seboj sperti? — Marija se nam kaže v Betlehemu kot »*virgo pariens*«, kot deviška mati, ki rodi Odrešenika sveta. Spet vprašanje: Kako cenimo devištvo in materinstvo? Ali smo postali ljudje, ki nimamo smisla in razumevanja ne za eno ne za drugo in ki zaradi tega postajamo tako v enem kakor drugem primeru grobokopi naše kulture? — In končno se nam kaže Marija pod križem kot »*virgo offerens*«, kot devica, ki daruje. Zaradi tega poslednje vprašanje: Kakšno je v mojem življenju stališče do daritve, do žrtve? Ali se umikam daritvi in žrtvi s poti, da bi potem živoraril v lagodnosti? Ali pa vem za pomembnost daritve, žrtve, iz katere edine nastajajo velike reči, v katerih temelji vrednost človekovega življenja in v katerih dosegamo notranjo prenavo, tisto prenavo, ki je edini namen svetega leta.¹² — Škof R. Graber pravi: »namen svetega leta«, mi recimo: namen Marijinega leta!

2. Po gledanju Tatjane Goričeve, pričevalke o marijanski pobožnosti pri vzhodnih kristjanih

V okrožnici o Odrešenikovi Materi govori Janez Pavel II. razmeroma zelo obširno tudi o pobožnosti do svete Bogorodice pri vzhodnih kristjanih. »Katoliška Cerkev, pravoslavna Cerkev in stare vzhodne Cerkve,« pravi papež, se čutijo združene v ljubezni in češčenju nje, ki je Theotókos (Bogorodica). Ne samo, 'da so bile temeljne dogme krščanske vere o presveti Trojici (in božji Besedi, ki se je učlovečila iz Device Marije, definirane na vesoljnih zborih, ki so se vršili na Vzhodu', ampak tudi v svojem bogoslužju 'vzhodni kristjani v veličastnih himnah slavijo Marijo, vedno Devico... sveto božjo Mater'. — Bratje teh Cerkva so poznali zapletene dogodke, toda njihova zgodovina je bila vedno prežeta z živo željo po krščanski dejavnosti in po apostolskem izžarevanju, čeprav je to bilo pogosto zaznamovano s preganjanji, ki so večkrat bila okrutna in krvava. To je zgodovina zvestobe Gospodu, pristno 'romanje v veri' skozi kraje in čase, pri tem pa so vzhodni kristjani vedno gledali z neomajnim zaupanjem na Gospodovo Mater; slavili so jo s hvalnicami ter se obračali nanjo z neprestanimi prošnjami. V težkih trenutkih njihovega mučeniškega krščanskega življenja 'so se zatekali pod njeno varstvo', ker so se zavedali, da imajo v njej mogočno pomočnico... Na Devico so gledali v luči učlovečene Besede in skušali prodreti v globino tiste vere, ki povezuje Marijo kot božjo Mater s Kristusom in Cerkvijo: Devica je stalno prisotna v vsej razsežnosti odrešenjske skrivnosti.«¹³

¹² R. Graber, *Maria, die Mutter des Herrn*, v: H. Peil (Hrsg.), *Unwandelbares im Wandel der Zeit*, Aschaffenburg 1976, 211—224, tu 215 sl.

¹³ Janez Pavel II., *Redemptoris mater* št. 31, 1. 2. (slov. prevod Okrožnica o *Odrešenikovi Materi*, v: CD 34, Ljubljana 1987). Dalje navajam kar v besedilu samem ustrezno št. okrožnice, medtem ko številka, ki pride za vejico, pomeni odstavek znotraj celotne št.

Posebej omenja papež tudi »Marijine podobe, ki imajo častno mesto v cerkvah in hišah« in so tem kristjanom »znamenje božje navzočnosti na potovanju« vere (št. 33,1). »Na teh ikonah žari Devica kot podoba božje lepote, kot prebivališče večne modrosti, kot molivka (oranta), kot pravzor kontemplacije, kot podoba slave, kot tista, ki je že v zemeljskem življenju bila deležna duhovne vednosti, kakršna je nedostopna človeškemu umovanju. Spomniti se hočem na ikono Device Marije v dvorani zadnje večerje, Device, ki v molitvi skupaj z apostoli pričakuje prihod Svetega Duha. Ali ne bi mogla biti ta ikona znamenje upanja za vse tiste, ki želijo v bratskem dialogu poglobiti svojo poslušnost veri?« (33,2). — V tej zvezi Janez Pavel II. imenoma navaja zlasti »ikono vladimirske Marije, ki je stalno spremljala na poti vere ljudstva stare Rusije«. In dostavlja: »Bliža se tisoč let, odkar so se te plemenite dežele spreobrnila h krščanskemu imenu. Tudi še sedaj častijo te podobe v Ukrajini, Beli Rusiji in Rusiji. To so podobe, ki izpričujejo vero in duha tega dobrega ljudstva, ki izkuša navzočnost in varstvo božje Matere« (33,2).

Nazorno potrdilo za to, kar papež v okrožnici o Odrešenikovi Materi pove glede pobožnosti vzhodnih kristjanov do Marije, dobimo iz pričevanj znane ruske konvertitke (konvertitke iz nevere k veri pravoslavne ruske Cerkve) *Tatjane Goričeve*. V svojih konferencah, člankih, knjigah in intervjujih spet in spet govori o vlogi svete Bogorodice pri njenem, Tatjaninem, spreobrnenju, o mestu, ki ga ima Bogorodica za pojmovanje krščanstva in Cerkve, za kristjanov odnos do sveta in do ljudi, za življenjsko odkrivanje smisla vsega dogajanja v zgodovini človeštva in vesoljstva, pri tem pa postane kristjan po Marijinem zgledu sodelavec troedinega Boga za uresničevanje njegovih odrešenjskih načrtov, zavzet za svet tako, da svetu vsestransko najbolj koristi.

V *knjigi iz leta 1979* pripoveduje Goričeva: »Bogorodica nam je prišla naproti, ko smo mi, izgubljeni, bili skoraj v peklju. Po pravoslavnem izročilu — ali bolj natančno, po nekem apokrifu — se sveta Devica napóti celo v pekel; imenujejo jo 'rešiteljica izgubljenih'. Ne rešuje edinole tistih, ki so v nevarnosti pogubljenja, marveč tudi tiste, ki so dokončno propadli, torej 'izgubljene'. — V našem peklju nam je ona odprla paradiz, ko nas je privedla v Cerkev. — Ko smo se znebili svojih starih navad, bi bili umrli od strahu v praznini, če bi ne bili spet našli udov novega telesa. Kristus ne le rešuje grešnike s svojo spravno daritvijo, marveč jih sprejema vase. Kristus tistemu, ki je osvobojen svojega starega telesa, daje novo telo, telo svete Cerkve.

Srečni smo bili, da smo našli Cerkev; tudi mi smo zdaj bili poklicani, da jo gradimo; in prek nas, ruskih žená, se ta Cerkev brez prestanka razodeva. — 'Nepričakovano veselje', to je spet drugo ime, ki ga dajemo božji Materi, kajti naša navzočnost v Cerkvi ni pravica, marveč vedno čudež, nepričakovana in nezaslužena sreča.«¹⁴

V *intervjuju, ki ga je v Parizu imela letos (1987)*, je glede svojega spreobrnenja povedala: »To je bilo Gospodovo delo... Ko sem za vajo v jogi izgovarjala pet do šestkrat zaporedoma očenaš, je nenadno nastopilo razodetje. Čutila sem, vedela sem z absolutno jasnostjo, da Bog jè in da me ljubi, da pričakuje od mene ljubezen. To razodetje osebne božje ljubezni do mene me je vodilo v Cerkev. In v Cerkvi sem prek Bogorodice odkrila vrednost žene, njeno identiteto, njeno dostojanstvo. Dotlej na to nikdar nisem mislila. Ko sem gledala Marijo, sem razumela neskončno ljubezen. Kristus je pravičnost in ljubezen, sveta Bogorodica je samo ljubezen... Med tistimi, ki se danes v Rusiji spreobrnejo h krščanstvu, je zavest greha, ki člo-

¹⁴ T. Goritchéva, *Nous, convertits d'Union soviétique, Nouvelle Cité*, Paris 1983, 113—136.

veka obremenjuje, zelo ostra in boleča; in obrnejo se na Devico Marijo, zanašaje se samo na njeno pomoč, ko gre za to, da bi se dostojno vrnili h Kristusu. Tako sem razumela, kaj pomeni biti žena. Razumela sem, kaj pomeni ponižnost in pokorščina, in kaj so nebesa. Bogorodica — to so nebeška vrata.«¹⁵

V knjigi, ki je v nemščini izšla l. 1984, pripoveduje Goričeva naslednje: skupaj z nekaterimi enako mislečimi izobraženkami, ki so se iz teme nevere in vsakovrstnih nravnih zablod dokopale do Kristusove luči, je začela z ženskim gibanjem, nazvanim »Marija«, čeprav je to gibanje zajemalo v svoje vrste tudi nekristjanke. »Videle smo,« pravi, »da socialne spremembe ne bodo osvobodile niti moškega niti ženske, če se ne izvrši v povezavi s tem tisto, kar je pglavitno: duhovni preobrat, ki se dogaja v vsaki duši in v celotni družbi. Rekle smo, da more biti žena svobodna le v Cerkvi. Ruski 'feminizem' — to je bilo krščanstvo. Samo v Cerkvi vidijo ženske svobodo in tolažbo. Cerkev je tisto, kar je najbolj živo. Devetdeset odstotkov v cerkvah so žene... Naše cerkve danes obiskujejo devetdesetodstotno samo ženske.«

Takoj za tem začne Tatjana Goričeva v isti knjigi pripovedovati o vtisih, ki jih je dobila glede kristjanov oziroma kristjank na Zahodu.

»Govoriti poskušam,« pravi, »svojim zahodnim prijateljicam o tem, da je Cerkev najbolj živo, da je Cerkev skrivnostno telo... Toda mistike (globljega umevanja krščanstva in krščanskega življenja) te moje zahodne prijateljice že sploh nič ne poznajo.« In Goričeva tukaj in ponovno tudi drugod pripominja, da je takšno stanje v zvezi z neupoštevanjem in nerazumevanjem Marijine vloge v odrešenjski zgodovini in Cerkvi.

Nekoč je bila povabljen na zborovanju evangeličank in katoličank. K temu pravi med drugim: »Za te ljudi, tako sem opazila, krščanstvo ni nič drugega kakor kodeks moralnih predpisov in sistem zapovedi. Celo najsvetejšo Gospo umevajo kot strah zbujačo moralno abstrakcijo, in to prav njo, ki nam stoji tako blizu in nam je tako sorodna... Moja sreča pa obstaja v tem, da govorim o Materi božji pred ljudmi, ki že dolgo nočejo več slišati o krščanstvu; da o njej z ljubeznijo govorim tam, kjer so jo spremenili v mrtev moralni ideal; kjer se nje same nič več ne spominjajo ali se je bojijo... Seveda se mi za zdaj še komaj posreči prepričati zahodne feministke. A dobro je tudi to, da vidijo, kako učinkovito je krščanstvo v praksi, da vidijo, kako uspešno se uveljavlja zoper nasprotovanja. In morda bo Bog tudi njim nekoč razodel, kar je za nas po izrazu prvega Petrovega pisma (3,4) ideal žene, ideal, ki stoji nad slehernim pogumom in vsakim heroizmom: 'Skriti človek srca z neminljivim krasom krotkega in mirnega duha'.«¹⁶

Pri že navedenem *letošnjem intervjuju v Parizu* je Tatjana Goričeva na vprašanje, kaj misli o zahodni feministični teologiji, odgovorila: »Ne poznam dobro feministične teologije, a zdi se mi, da v splošnem feministke zanikajo Kristusovo božanstvo. Sicer pa obstajajo celo zahodni teologi, ki so prišli do tega, da Kristusovo božanstvo zanikajo ali pa mu vsaj ne pripisujejo nikakršne posebne pomembnosti. Kristus — tako se izražajo — je zgodovinska osebnost; bil je človek, morda čudovit in izjemen, a ni bil Bog. To pomeni, da ne priznavajo niti presvete Trojice. Toda Kristus vendar ni le človek: je pravi človek in pravi Bog. In je oseba v absolutnem smislu, absolutna osebnost. Človeško bitje je embrij osebnosti. Simone de Beauvoir je pisala, da je ženska, zgodovinsko gledano, izmeček človeš-

¹⁵ Intervju sta vodili Irina Alberti in Marina Ricci; objavljen je bil pod naslovom *L'Altro femminismo*, v: *30-giorni V* (7. 7. 1987) 55—57.

¹⁶ T. Goritschewa, *Vom Gott zu reden ist gefährlich. Meine Erfahrungen im Osten und im Westen*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1984, 110 ss.

kosti, in da je moški res oseba... Gledam na sovjetsko stvarnost, kjer je ženska najbolj ponižana. Izključena je iz tolikernih področij življenja, in vidim, da smo, izhajaje iz te stvarnosti, v krščanstvu — v zvezi z Bogorodico — našle resnični smisel, kaj se pravi biti ženska, smisel, ki obstaja v naši različnosti, spadajoči k naši osebnostni biti. Prek ponižnosti je mnogo lažje priti do smisla lastnega dostojanstva, lastne moči, lastne vloge v svetu. Mislim, da zahodne feministke tega ne razumejo. Krčevito in togo se oklepajo stališč negacije, borbe, rušilnih stališč. Borijo se zoper Kristusa, ki je absolutna ljubezen, ki sprejema vse, tudi nje. Sužnje ideologije so. In ideologija je tista, ki jih napravlja za sužnje, ne da bi to razumele.«¹⁷

Ko je Tatjana Goričeva poudarila, kako človeka pravzaprav osvobajajo ravno pravilno pojmovana ponižnost, požrtvovalnost, pokorščina in predanost, so ji ob isti priložnosti zastavili vprašanje: »Kdo je za vas Marija?« In Tatjana je odgovorila:

»Navedene vrednote so edina pot do resnične moči, do resnične zmage. Sv. Krištof je vedno želel služiti najmogočnejšemu gospodarju — in vidimo ga sklonjenega pod bremenom malega Detega Jezusa, lahkega kakor ptičje pero; a Jezusova slabotnost (slabotnost po merilih tega sveta) je edina resnična moč. Našla sem odrešenje samo prek ponižnosti in pokorščine. Ko sem bila v sovjetski Rusiji žrtev preganjanj, ko so z menoj grdo ravnali, me pretepali, me zapirali v ječo, sem se reševala s ponižnostjo. Ne z abstraktnim samouveljavljanjem. Bogorodica je prva oseba, prvo človeško bitje, ki ga je Bog dvignil do njenega dostojanstva, do dostojanstva dovršene zedinjenosti z Bogom. Zaradi svoje ponižnosti je Marija postala v vsej polnosti ustvarjalna oseba. Feministke tega ne razumejo: Bogorodica je polna Svetega Duha in nobeno človeško bitje ni ustvarjalnejše od nje. Iz nje je bil namreč na zemlji Bog rojen. Kako je torej mogoče tu govoriti o pasivnosti, trpnosti? Na podlagi ponižnosti se rodi resnična, edinstvena in absolutna ustvarjalnost. Če gledamo na ikono Bogorodice nežne ljubezni, ki je danes tako priljubljena, to je na vladimirsko ikono, tedaj čutimo ne pasivnost ali slabotnost, marveč silno moč. To je resnično ustvarjalno počelo.«¹⁸

Končno je prišlo na vrsto še vprašanje glede teženja žensk po duhovništvu. »Preden sem prišla na Zahod,« je rekla Goričeva, »nisem poznala problema... Zdi se mi, da se pri njih dogaja usodno zamešavanje med sociološkim in duhovnim. Če gledamo na delo Cerkve po sociološkem ključu, more nastopiti problem ženskega duhovništva, ker je mogoče nalogo, poslanstvo in lik duhovnika razumeti in razlagati na sociološki ravni. Na duhovni ravni je to absurdno. V Cerkvi so duhovno vsi enaki, a vsakdo ima svojo nalogo, ki naj jo razvija. V spisih kristjanov iz 2. stoletja beremo, da diakoni predstavljajo Kristusa in diakonise Svetega Duha. Žena je v Cerkvi nositeljica Svetega Duha. Katero večje dostojanstvo je mogoče hoteti? V Rusiji ima danes žena velikansko pomembnost v Cerkvi. Mnogi duhovniki pravijo, da bo po ženi prišla rešitev Rusije. Žena prinaša novico o Gospodovem vstajenju. V Rusiji so v Cerkvi ženske tiste, ki pričujejo za vstajenje vere. A teženje po ženskem duhovništvu je javljanje predrznosti (spudoratezza = nesramnost), javljanje nepokorščine. To je odklanjanje priznanja stvarjenjskega reda. Bog je ustvaril moža in ženo, vsakega z njegovo naravo, z njegovo vlogo, njegovo osebnostjo. Globoko sta različna in obenem po dostojanstvu enaka pred Bogom... V Rusiji ženske uče in razlagajo Sv. pismo ter dobivajo od duhovnika oblast krščevati. Prispevek globoko krščanskega izkustva in avtentično ženskega izkustva — to je dragoceno za krščanstvo. Menim, da Cerkev teži včasih k nekemu moralizmu, ki se javlja predvsem

¹⁷ Glej op. 15.

¹⁸ I. Alberti — M. Ricci, n. d., 57.

glede na ženo in ki je po mojem mnenju izumetničen, zgolj razumarski in zgrešen. Moralizem je greh napuha. Kristus ni bil moralist, bil je odprt za vse, za odrešenje vseh.«¹⁹

Že iz teh pičlih navedb iz obširnih pričevanj Tatjane Goričeve se vidi, kako pomembno mesto zavzema Odrešenikova mati, kadar gre za polnokrvno in pristno krščansko mišljenje in življenje ter za živo in rodovitno apostolsko pričevanje in izžarevanje, h kateremu so poklicani vsi udje telesa, ki mu je Kristus glava in Marija mati. Glede sebe in glede drugih ruskih kristjanov Goričeva dejansko v polnosti potrjuje znani izrek Teilharda de Chardina, ko pravi, da nam ob Mariji postane celotna vsebina božjega razodetja prijazna, nazorna in stvarna. Če pa nasprotno v dušah kristjanov zbledi Marijin lik, če nič več ali pa le komaj kaj upoštevajo Odrešenikovo Mater, tedaj naglo zaidejo v nevarnost, da bi videli v krščanstvu le nekakšno ideologijo, četudi »najboljšo od vseh«, najučinkovitejšo — vsaj po kratkovidni človeški modrosti — za graditev domnevno najboljše človeške družbe. Takšna nevarnost se je že marsikdaj uresničila, in to z usodnimi posledicami za Cerkev in za človeško družbo. Ideologija kajpada ne pozna nikakršne matere; že zaradi tega pa je ob vsem videzu ustvarjalnosti in ob mnogem govorjenju o ustvarjalnosti navsezadnje popolnoma nerodovitna, še več, naravnost pogubna.²⁰

Ob Mariji dobivajo kristjani vedno znova pravi smisel in čut za Cerkev, za njeno nadnaravno materinstvo. V Marijini luči ne bodo gledali na Cerkev nikdar le od zunaj in nekako zviška; saj se bodo ob Mariji nekako spontano spet in spet zavedli, da so bili po krstnem prerodenju realno včlenjeni v Kristusovo telo kot njegovi udje in da so kot takšni poklicani, naj — okrepljeni z močjo Svetega Duha — sodelujejo pri širjenju Kristusovega kraljestva po vsej zemlji in pri čim veličastnejšem uresničenju celostnega odrešenja vsega človeškega rodu v slavo Boga Očeta (prim. LA 4; CS 39 in 45).

H. U. von Balthasar ni osamljen, ko mnogokrat opozarja, kako pomembno je za vse ude Cerkve, pa naj zavzemajo vodstveno mesto ali ne, da zrejo na Cerkev resnično v Marijini luči, v luči njenega božjega, hkrati najpolnejšega človeškega materinstva. V svoji razlagi rožnovenskih skrivnosti npr. pravi: »Iz Materinega (Marijinega) ravnanja zraste ravnanje Cerkve. Ta ni zunanji zbor ljudi, ki jih združuje skupen religiozni namen, ampak stvarnost, ki obstaja že pred nami in ki ji dolgujemo zahvalo za to, kar smo po delovanju Boga in v njegovi blagohotnosti. Zakramentov si nihče ne jemlje sam, podeljujejo se mu kot milost. Krst, s katerim se človek 'rodi iz Boga' (Jn 1, 13), je tudi v zelo stvarnem smislu rojstvo iz Cerkve. Živo oznanjevano božjo besedo pijemo po besedah cerkvenih očetov — kakor zakramente — na prsih Cerkve, na katerih smo hranjeni kakor otrok Jezus na prsih svoje Matere. Cerkev je pred Bogom odgovorna za nas; vzgajati nas mora v svojem čistem in svetem duhu in ne v našem lastnem. In ker naše rojstvo iz Cerkve ni meseno, nas sicer Cerkev more postaviti na pot k Bogu, toda ne more in ne sme nas na tej poti

¹⁹ N. d., 57.

²⁰ Ideologijo tukaj jemljemo v novejšem pomenu (ne v tistem, v katerem so pri nas nekdaj npr. A. Ušeničnika označevali kot katoliškega ideologa; ideologijam v novejšem pomenu je bil A. Ušeničnik v jedru povsem tuj). Po tem pomenu je ideologija zaključen, idejno izdelan, več ali manj do podrobnosti dognan operativni model (vzorec) za spreminjanje in oblikovanje obstoječih družbenih razmer. Pa tudi če bi izraz »ideologija« umevali kako drugače, je jasno, da krščanstva, če je količkaj res to, kakor se nam kaže že iz pojma vere kot odgovora na nadnaravno božje razodetje, pravzaprav na razodevajočega se Boga, sploh ni mogoče označevati kot ideologijo. Prim. o tem T. J. Sagi-Bunič, *Ideja — osoba — ideologija*, v: *Vrijeme suodgovornosti*, KS, Zagreb 1981, 446—453; tudi K. Rahner, *Schriften zur Theologie VI*, 59—76; H. Fries, *Religion und die Kirche in der pluralistischen Gesellschaft*, v: *Catholica 31* (1977) 234—251; *Ende der Ideologien*, uvodnik v: *Herder-korr.* 40 (1986) 553—55.

zapustiti, kajti čim bolj postajamo kot kristjani zreli, dorasli, tem odgovorneje se tudi vraščamo v njeno občestvo in postanemo 'cerkvene duše', ki morajo postati cerkveno rodovitne. Ko od tu gledamo nazaj na Marijo, spoznamo: tudi ona je svojega Sina spremljala do zadnjega — prav noter v smrt in zapuščenost — in on je njo tudi jemal in vzel s seboj čisto do konca: prav do sopoveličanja njene celotne eksistence v nebesih.«²¹

V uvodu v svojo marijansko okrožnico papež Janez Pavel II. po svoje potrjuje navedene Balthasarjeve misli in jih dopolnjuje tako, da je to hkrati najlepši povzetek našega razmišljanja o »Mariji, vzoru kristjana, zavzetega za svet«: »Čudovito Marijino romanje vere je stalno znamenje, po katerem se razgleduje in orientira Cerkev, posamezniki in skupnosti, ljudstva in narodi in v nekem smislu ves človeški rod. Res je težko zajeti in izmeriti območje Marijinega vpliva. — Koncil poudarja, da je božja Mati že eshatološka dovršitev Cerkev: 'Cerkev je v blaženi Devici že dosegla popolnost, v kateri je brez madeža in gube' — in obenem si verniki 'še prizadevajo, da bi zmagovali nad grehom in rastle v svetosti. Zato svoje oči dvigajo k Mariji, ki sveti vsemu občestvu izvoljenih kot zgled kreposti'. Porodnica božjega Sina ne roma več v veri, ker je že poveličana s svojim Sinom v nebesih in je prestopila prag med vero in gledanjem 'iz obličja v obličje'. Vendar pa Marija v tej eshatološki dovršenosti ne neha biti 'morska zvezda' (Stella maris) vsem njim, ki so še na romanju vere. Če torej ti iz različnih krajev zemeljskega življenja dvigajo svoj pogled k Mariji, delajo to zaradi tega, ker je 'rodila Sina, katerega je Bog postavil za prvorojenca med mnogimi brati', in tudi zato, ker 'sodeluje z materinsko ljubeznijo pri rojstvu in vzgoji' teh bratov in sester« (št. 6).

Sklep

V začetku našega razmišljanja smo omenili poslednji klic K. Bartha: »Ne pojem, marveč ime, oseba: Jezus Kristus — rešitev je tukaj!« Nikjer drugje je ni, marveč v Kristusu! Kristjanova zavzetost za svet nikoli ne sme iti mimo tega. Tukaj moramo K. Barthu pritrditi.

Ali se torej nismo pregrešili zoper ta predsmrtni klic vélikega teologa in kristjana, ko smo se s svojimi mislimi usmerjali k Mariji namesto h Kristusu? Dovolj bo pač, če v odgovor na to vprašanje navedemo le nekaj besed iz sv. Ludvika Grigniona Montfortskega, ki smo ga že omenili. Tá pravi: »Jezus Kristus, naš Odrešenik, pravi Bog in pravi človek, mora biti zadnji namen vseh naših pobožnosti, sicer bi bile goljufive in napačne... Pod nebom ni drugega imena, razen imena Jezusovega, po katerem naj bi se zveličali. Bog nam ni dal drugega temelja našega odrešenja, popolnosti in slave kakor le Jezusa Kristusa... Vsak vernik, ki ni povezan z njim, kakor je mladika z vinsko trto, odpade, se posuši in je pripravljen le še za ogenj... Zunaj Kristusa je vse samo blodenje, laž, krivica in brezkoristnost, smrt in poguba« (Pp 61). Nato pa nadaljuje: »Če se zavzemamo za pravo češčenje svete Device, je to le zaradi tega, da bi naše češčenje Jezusa Kristusa postalo popolnejše; podati hočemo le zanesljivo sredstvo, kako najti Jezusa Kristusa. Če bi pobožnost do svete Device vodila proč od Jezusa Kristusa, bi jo morali zavreči kot hudičevo prevaro...« (Pp 62).«²²

²¹ H. U. von Balthasar, *Trojni venec*, Marijina kongregacija (DSSDB), Ljubljana 1986, 25 sl.

²² Sv. Ludvik M. G. de Montfort, *Popolna podaritev samega sebe Kristusu po Mariji*, Kartuzija Pleterje 1980, str. 36 sl. Pp je okrajšava za »Popolno podaritev...«, število pa pomeni ustrezeni odsek, katerih ima celotna knjiga 273.

Tako pravi sv. Ludvik Montfortski. A tudi ob našem celotnem razmišljanju nam je vsekakor moglo pod tem ali onim vidikom stopiti z novo jasnostjo v zavest: Prav Odrešenikova Mati, deviška (ker s celostno, nedeljeno ljubeznijo prežeta) mati njega, ki je »Odrešenik človeka ter središče vesoljstva in zgodovine« (Rh I, I), nam z vsem svojim bitjem neprenehno kaže na ime, na osebo njega, ki je edini rešitev za človeka in celotno vesoljstvo. Marija Devica je od troedinega Boga dani pomoček zoper stalno, a zlasti še danes grozečo nevarnost: da bi ime, da bi osebo Jezusa Kristusa preoblikovali v pojem, v idejo; da bi iz teologije napravili ideologijo; da bi vero spremenili v enega izmed mnogih »svetovnih nazorov«. Marija nam tukaj kliče še neprimerno močnejše kakor K. Barth in vsi teologi skupaj: »Ne ideja, marveč *IME!*« Saj »Jezus« pomeni: »Jahve rešuje!« Odrešuje po Kristusu v Svetem Duhu. Marija stalno ponavlja svoj testament iz Kane: »Karkoli vam (Jezus) reče, storite!«

Papež Janez Pavel II. ob koncu okrožnice o Odrešenikovi Materi še enkrat (potem ko je to storil že večkrat) ponovi prav ta Marijin klic, ko piše: »Ko se vse človeštvo približuje mejniku med dvema tisočletjema, sprejema Cerkev z vsem občestvom verujočih in v zedinjenju z vsakim človekom dobre volje veliki izziv, vsebovan v besedah antifone o 'ljudstvu, ki je padlo, pa želi vstati'; in družno se obrača k Odrešeniku in njegovi materi s prosečim krikom: 'Pomagaj!'... Cerkev vidi... sveto božjo Mater v Kristusovi odrešenjski skrivnosti; vidi jo globoko ukoreninjeno v zgodovino človeštva, v človekovo večno poklicanost... Vidi jo, kako pomaga krščanskemu ljudstvu v neprestanem boju med dobrim in zlim, da bi 'ne padlo', ali, če je padlo, da 'bi vstalo'.«

Papež kot Petrov naslednik in kot klicar v »noči novega adventa« našega tako zelo ogroženega časa še enkrat pokaže na smer, v kateri mora — če naj bo rešilna in ne pogubna — potekati kristjanova zavzetost za svet prav posebej danes, zavzetost za celostni blagor sveta v času in večnosti. Marija je pri tem vzor in še mnogo več kakor vzor.

Povzetek: Anton Strle, Marija, vzor kristjana, zavzetega za svet

Sestavek (uporabljen za predavanje na sestanku slovenskih misijonarjev in misijonark 30. 9. 1987, tukaj nekoliko razširjen) v krajšem 1. delu kaže, v kakšnem smislu je treba vzeti »svet«, za katerega kristjan mora biti iskreno in dejavno »zavzet«; v 2. delu pa riše Odrešenikovo Mater kot vzor takšne zavzetosti. Pri tem se opira na nauk papežev Pavla VI. in Janeza Pavla II. (glede na »marijansko duhovnost« v zahodni Cerkvi) in na pričevanja Tatjane Goričeve (glede na čiščenje Bogorodice pri vzhodnih kristjanih). — Pokaže se naslednje: Motil bi se, kdor bi mislil, da kristjan, ki Marijo jemlje za svoj vzor, že s tem pozablja, da »v nikomer drugem ni odrešenja« razen v Kristusu (prim. Apd 4, 12). Nasprotno: prav upoštevanje Marije v odrešenjskem božjem načrtu je najboljšo varstvo zoper izvotlitev vere v Kristusa in za poglajeno življenje iz »Kristusove skrivnosti«.

Summary: Anton Strle, Virgin Mary, Model of a Committed Christian

The first part of the paper defines the »world« that a Christian must be sincerely and actively committed to. The second part outlines Redeemer's Mother as a model of such commitment. It is based on the teaching of the Popes Paul VI and John Paul II (concerning Marian spirituality in the Western Church) and on the evidence of Tatyana Goritchewa (concerning the worshipping of the Mother of God in the Eastern Church). It can be concluded that modelling oneself upon Virgin Mary does not lead away from Christ but makes possible an even more intensive life out of Christ's mystery.

Anton Nadrah

Marija v nauku sv. Bernarda

Splošno razširjeno mnenje je, da posebej naglašeno češčenje Matere božje v cistercijanskem redu izvira od sv. Bernarda. Toda treba je upoštevati, da je že sv. Robert, ki je 1075 v Molesmu ustanovil benediktinski samostan in bil tam opat, zelo častil Marijo. Samostansko cerkev je dal posvetiti Materi božji. Ko je 1098 s priorjem Alberikom in subpriorjem Štefanom Hardingom ustanovil novi samostan Citeaux, je prav tako dal cerkev posvetiti Materi božji. Prvi menihi, ki so 1098 iz Molesma prišli v Citeaux, so že s sabo prinesli marijansko usmerjenost. Marijo so imeli za ustanoviteljico Citeauxa. Citeaux je bil kakor viteška postojanka naše Gospe. Novi red so imenovali Marijin red. Adam iz Perseigna razlaga, da se cistercijani imenujejo beli menihi ne toliko zaradi belih oblačil, marveč ker so duhovno služabniki krasote Device Marije.¹ Medtem ko je bil Cluny posvečen sv. Petru, je bil Citeaux posvečen Mariji. Dobrotniki niso darovali svojih darov samostanu, temveč Bogu in blaženi Devici v Citeauxu, v Clairvauxu... Cistercijanski generalni kapitelj je že na začetku reda določil, naj bodo vse cistercijanske cerkve zgrajene in posvečene spominu presvete Marije, kraljice nebes in zemlje.²

Generalni kapitelji cistercijanskega reda so vedno znova opozarjali na posvečenje in pripadnost cistercijanskih opatij Devici Mariji z vsemi obveznostmi, ki iz tega izvirajo (tako 1281, 1286, 1298, 1318, 1463, 1487, 1488). Generalni kapitelj je 1298 poudaril, da so cistercijanski menihi gojenci Device Marije in jo morajo častiti z vsem srcem, povsod in vedno.³

Po zaslugi cistercijanov se je razširilo upodabljanje Marije s plaščem (že v romanski dobi je bil tak motiv v baziliki v Stični na zahodni notranji steni prečne ladje). Zelo stare upodobitve tega motiva so na pečatnikih cistercijanskih samostanov (Beaupré 1335, Cercamps 1350). Papež Benedikt XII. je predpisal v buli Fulgens sicut stella, da mora imeti samostanska skupnost drugačen pečatnik od opatovega. Generalni kapitelj je določil, naj ta pečatnik za samostansko skupnost nosi podobo naše Gospe.⁴ Pečatnik generalnega kapitlja je imel vdellano podobo cistercijanskih opatov pod Marijinim plaščem.

¹ Prim. *PL* 211, 739.

² Canivez, *Statuta Capituli generalis*, Louvain 1933, I, 17.

³ Canivez, *Statuta III*, 293.

⁴ Canivez, *Statuta III*, 437.

Cistercijani so veliko pisali. V zadnjih desetletjih so zelo objavljali in prevajali iz latinščine v žive jezike spise cistercijanskih teoloških in duhovnih pisateljev. Razmeroma veliko so pisali tudi o Mariji. Med temi pisatelji je najbolj poznan in priljubljen sv. Bernard.

1. Marija v življenju sv. Bernarda

Sv. Bernard je bil rojen 1090 na gradu Fontaines pri Dijonu. Leta 1990 bomo praznovali devetstoletnico njegovega rojstva. Pomen sv. Bernarda kaže dejstvo, da nekateri 12. stoletje po njem imenujejo Bernardovo stoletje. Bil je velik kot menih, reformator, mistik, teolog, ves v službi Cerkve in človeštva; je pa tudi Marijin pevec, doctor Marianus, kakor ga nekateri imenujejo.

O mestu Marije v Bernardovem življenju nam njegovi sodobniki ne povedo veliko. Legende in pesnitve so v poznejšem času marsikaj dodale. Njegov sodobnik Viljem iz Saint-Thierryja v življenjepisu sv. Bernarda piše, da je sv. Bernard rad pripovedoval, kako je neke božične noči na domačem gradu Chatillon še kot otrok prezgodaj vstal za jutranjice. Usedel se je, da bi počakal na oficij. Kmalu je zadremal in sanjal o božiču. Bil je v Betlehemu ob Jožefu in Mariji v trenutku Jezusovega rojstva. To doživetje, ki ga je spremljala posebna milost, je usmerilo vse Bernardovo življenje v kontemplacijo Marije in Jezusa. Svojo ljubezen do Marije verjetno dolguje tudi svoji svetniški materi Aleti, ki mu je umrla še v njegovih mladih letih.

Z dvaindvajsetimi leti je s tridesetimi tovariši stopil leta 1112 v Citeaux. Opat Alberik, ki je bil v zelo tesni povezanosti z Marijo, je malo prej umrl. Bernardov učitelj je bil opat Štefan Harding. Kar je Bernard priporočal drugim, je najprej sam živel. Poglobljal se je v Kristusovo in Marijino življenje. S kontemplacijo je podoživljal Marijine misli in čustva. Z velikim notranjim žarom je govoril o Mariji. Ko je pisal o njej, je sledil svojemu srcu. Na svojih potovanjih je po cerkvah maševal pri oltarju Matere božje. Ko so se ljudje obračali na Bernarda, se je on obračal na Marijo. Umrli je 20. avgusta 1153, nekaj dni po Marijinem vnebovzetju. Marija je prišla ponj. Pokopan je v kapeli Matere božje.

2. Duhovnost sv. Bernarda

Da bomo prav razumeli sv. Bernarda v odnosu do Device Marije, je treba upoštevati njegovo duhovnost v celoti. Tu naj sledi le nekaj značilnosti. Bil je izjemno vitalen, zelo čustven in strasten temperament, mistik in svetnik, zelo zahteven do sebe in zlasti v mladih letih tudi do svojih sobratov. Svoje zamisli je kljub mnogim težavam dosledno uresničeval. Imel je izreden dar govora in pesniški talent. Bil je voditeljska narava, poln notranjega ognja. Spoznanje resnice je pri njem takoj vodilo k uresničenju te resnice.

Bernarda je očaral in popolnoma pritegnil Bog, ki je bil zanj vse. Hotel ga je ljubiti in mu zvesto služiti. V središču Bernardove duhovnosti je bil Jezus Kristus, ki je bil zanj osebno doživeti Bog, njegov Odrešenik, njegov zaklad, mistični zaročnec, pristrčni prijatelj. Zanj je Bernard živel in deloval.

Kakšna je Marijina vloga v Bernardovi duhovnosti? Marija je božja Mati, zelo tesno povezana z Bogom s posebno milostjo. Prejela je svoje vzvišeno dostojanstvo od Boga. Povezana je z Božjim Sinom v skrivnosti učlovečenja. Ona nam je dala Jezusa, zato smo mi Marijini dolžniki. Bernardova posebna ljubezen do Marije je

utemeljena v njegovi izredni ljubezni do Kristusa. Ni mogoče ljubiti Kristusa, ne da bi ljubili njegovo Mater, ki nam je prinesla Jezusa. Zato je Bernard tako hvalil Marijo in je z ljubeznijo govoril o njej, o njenih odlikah, krepostih, tesni povezanosti z njenim Sinom. Marijina moč izvira iz pristrčne povezanosti s Sinom. Jezus ji zato ne more ničesar odreči.

Bernard je občudoval njeno usmiljenje. V svojem naročju je nosila neustvarjeno Ljubezen. Je sodelavka pri božjem usmiljenju. Na njej ni ničesar, kar bi moglo odbiti grešnika. V Mariji je gledal zgled kreposti, še posebej ponižnosti. Ona je zanj idealen zgled duše, ki je združena z Bogom. To združenje se je uresničilo v njeni celotni osebnosti, tudi v njenem telesu. Zlasti pa je bila zedinjena z Bogom po svoji duši, po svojem razumu in volji.

3. Marijanska dela sv. Bernarda

Sv. Bernard je cerkveni učitelj. Mnogi so prepričani, da je to postal predvsem zaradi svojih del o Mariji. Resnici na ljubo je treba povedati, da je Bernardovih del o Mariji razmeroma malo. Več del je bilo treba izločiti, ker niso Bernardova. Nastala so pozneje in so jih začeli pripisovati sv. Bernardu. Bernardova razlaga Visoke pesmi, ki je najdaljše in najbolj dovršeno njegovo delo, je po straneh obsežnejša kakor vsa Bernardova dela o Mariji. Vseh njegovih del o Mariji, če vključimo tudi odlomke iz drugih njegovih del, je za eno, srednje veliko knjigo.⁵ V najnovjši kritični izdaji je vseh Bernardovih del v latinščini osem zajetnih knjig večjega formata.⁶ V Bernardovih spisih o Mariji gre predvsem za daljše homilije o Mariji. V spisih z drugačno vsebino Marijo sicer večkrat omenja, a večinoma bolj na kratko.

Če kvantitativno ni veliko spisov sv. Bernarda o Mariji, je treba poudariti, da so odločilne kvaliteta, bogastvo spisov in njihov velik vpliv, ki so ga imeli v krščanski tradiciji prav do naših dni. Tisto, kar je povedal o Mariji, ni nekaj povsem novega (saj to niti ne more biti!), a povedal je na novo (non nova sed nove!). Zajemal je iz Sv. pisma in cerkvenih očetov pa tudi pri sv. Anzelmu. Veliko dolguje liturgiji. Ni se pa hotel v nauku o Mariji naslanjati na apokrifne spise.

Tradicija je sv. Bernardu dala naziv pevec Device Marije. Dante ima v spevu *Raj* sv. Bernarda za vodnika v najvišja področja nebes. Bernard vodi Danteja vse do prestola Matere Marije in mu razlaga, kako se ves raj razširja prav od Marije. Spodbuja pesnika, naj se zazre vanjo, katere lepota povzroča radost v očeh vseh drugih svetnikov. Bernard prejema lepoto do Marije, kakor zvezda danica prejema svetlobo od sonca. Bernard in Dante strmita v obraz, ki je najbolj podoben Kristusovemu obrazu.⁷

Bernard je veliko pisal, še več pridigal, a nikoli ni bil tako mladostno svež in prepričljiv kakor takrat, kadar je govoril o Mariji. Za vse Bernardove spise so značilni posebna lepota izraza, preciznost in poseben čar.

Ogledali si bomo glavne Bernardove spise o Mariji.

1. *Hvalnice Device Marije (De laudibus Virginis Matris)*. Je v obliki štirih homilij, a jih Bernard nikoli ni uporabil kot homilije in jih ni v ta namen sestavil. Spada med

⁵ Hrvatje so izdali Bernardova dela in odlomke o Mariji v knjigi *Sveti Bernard, naučitelj Crkve, O Mariji*, Symposion, Split 1984, 284 strani skupaj z uvodi in kazali.

⁶ *Sancti Bernardi opera I—VIII*, Romae 1957—1977.

⁷ Dante, *Raj* 31, 134; 32, 85—87, 107.

prve Bernardove spise. Napisal je te homilije iz ljubezni do Device Marije, ko je bil bolan in je zato moral biti v svoji celici. To je komentar Lukove evangelijske pripovedi o angelovem oznanjenju. Sv. Bernard razmišlja o Mariji v trenutku učlovečenja. Tu gre kar za razpravo o Devici Mariji: o njeni slavi, njenih krepostih, o njeni priprošnji, o posnemanju Marije. Zelo se naslanja na cerkvene očete in še ni tako samostojen in izviren kakor v poznejših spisih.

2. *Pismo kanonikom v Lyonu o spočetju Device Marije*. To pismo je Bernard napisal okr. l. 1138. Nastalo je kot večina Bernardovih del iz notranje zavzetosti in gorečnosti. Spontano je reagiral, ko je zvedel, da v Lyonu praznujejo praznik spočetja Device Marije. Oporekal je upravičenosti tega praznika, ker je po njegovem bila Marija očiščena izvirnega greha v materinem telesu med spočetjem in rojstvom. Pravi, da je Marija podobno kakor Jeremija in Janez Krstnik že v materinem telesu prejela milost, da se rodi sveta. To je seveda z našega stališča verska zmota, a v Bernardovem času zadeva še ni bila jasna. Čiščenje Marijinega spočetja po njegovem ni utemeljeno in je znamenje nevednosti in lahkomišljenosti. Bernard je misel o posredovanju izvirnega greha prevzel od sv. Avgušтина. Po njem je nujna zveza med spočetjem ob sodelovanju staršev in posredovanjem izvirnega greha, in sicer zaradi poželjivosti, ki je v spolnem dejanju. Takšno je bilo splošno prepričanje v 12. stoletju. Sv. Bernard pa se vnaprej podreja sv. sedežu, če bo v prihodnosti zadevo odločil drugače. V tem pismu je Bernard naglasil, da je Marija sveta.

3. *Govor na nedeljo v osmini Marijinega vnebovzvetja o dvanajstih Marijinih odlikah*. Najprej gre tu za Marijino sredništvo, in sicer med nami in Jezusom. Nato Bernard razpravlja o privilegijih in krepostih, ki jih ima Marija in jih po vencu zvezd okrog glave našteje dvanajst. Marijine privilegije občudujemo, njene kreposti hočemo posnemati. Bernard opisuje Marijino življenje, kakor ga poznamo iz evangelijev, in ob tem hoče pokazati različne Marijine odlike.

4. *Govor Aqaeductus (Vodovod)* za praznik Marijinega rojstva. Že naslov Vodovod kaže na Marijino sredniško vlogo. Marija je sprejela Božjo Besedo in jo posredovala človeštvu kot živo vodo iz nebeškega vira. Jezusa je sprejela, da bi ga posredovala nam. Ta govor je pravzaprav razprava o Marijinem sredništvu.

Drugi vidik sredništva: Marija je milosti polna, polna Svetega Duha. Iz te polnosti nam v obilnosti posreduje milosti. Tretji vidik je v tem, da gremo po njej k Jezusu, po Jezusu pa k Očetu. Tu so tri stopnje, trije klini lestvice grešnikov. Po Mariji moramo končno ponuditi Bogu svoja dobra dela, če hočemo, da mu bodo ugajala.

5. Omenimo še dva govora iz *homilij o Marijinem vnebovzvetju*. V prvem govoru, ki ga prežema poseben nebeški čar, sv. Bernard razpravlja o slavi in blaženosti Device Marije, in sicer v trenutku, ko jo je On, ki je nekoč prebival v njenem naročju, sprejel v nebeško prebivališče.

V četrtem govoru o Marijinem vnebovzvetju sv. Bernard opisuje Marijine kreposti. Posebej naglašá njihovo odličnost in nedopovedljivost.

6. O Mariji govori v povezavi s Kristusom sv. Bernard tudi v *homilijah o adventu, božiču, epifaniji*, v tretjem govoru o *očiščevanju*, v tretjem govoru o *oznanjenju*, v drugem govoru o *binškoštih*. Prav tako so med *homilijami za različne zadeve* 46., 47., 52., 87., ki govore o Mariji. V *razlagi Visoke pesmi* pa govore med drugim o Mariji tudi 29., 42. in 85. govor.

4. Glavna vsebina Bernardovih del o Mariji

a) Marija v božjem načrtu

K Mariji, ki jo je angel pozdravil, se Bernard obrača z vprašanjem: »Si ti tista, kateri je bilo vse to obljubljeni, ali moramo čakati na drugo? Prav ti si, nobena druga. Ti si obljubljeni, nate smo čakali, po tebi hrepeneli. V tebi in po tebi je sam Bog, naš kralj, odločil, da bo izvršil naše odrešenje na zemlji.«⁸ Marije angel ni po naključju odkril, ampak je bila od vekomaj izbrana in določena, »naprej poznana in pripravljena od Najvišjega, varovali so jo angeli, označevali očaki, napovedali prekri.«⁹ Bernard nanaša na Marijo več mest iz Svetega pisma Stare zaveze: protoevangelij, močna žena, Jesejeva korenika, Aronova palica, Mojzesova palica, Gedeonovo runo, žena, ki bo obdajala moža (Jer 31,22), vzhodna vrata, devica, ki bo spočela (Iz 7,14).

b) Marijino življenje

Bernard v skladu s takratnim časom ni priznal Marijinega brezmadežnega spočetja. Marija v trenutku spočetja po njem še ni bila sveta. Poudaril pa je, da je bila Marija sveta že pred rojstvom. Mati Odrešenika, ki je bil vir vse svetosti na zemlji, je od njega prejela milost odlične svetosti še pred svojim rojstvom. Od Marijinega deviškega spočetja Jezusa, ki je počelo vse svetosti, se ta svetost razteza do Marijinega rojstva. Sv. Anselm, sv. Albert Veliki, sv. Bonaventura in sv. Tomaž so učili, da je bila Marija očiščena izvirnega greha in posvečena po svojem spočetju, preden se je rodila. Šele Duns Scotus je vprašanje o Marijinem brezmadežnem spočetju zadovoljivo rešil, ko je učil, da je bila Marija vnaprej odrešena, obvarovana izvirnega greha.

Za opisovanje Marijinega življenja je Bernard uporabljal evangelije. Skrbno je raziskoval svetopisemsko besedilo, da bi iz njega čimveč izluščil zlasti Marijine kreposti in Marijino duhovno podobo.

c) Učlovečenje Božjega Sina v Mariji

To dejstvo je za Marijo osrednjega pomena. Zanj je bila to odlična milost zedinjenja z Bogom. Bernard je opozoril na vse različne vidike tega zedinjenja. Devica Marija je v celoti, s svojim telesom in dušo spočela celotnega Kristusa, človeka in Boga. Tu razlikujemo ontološki in psihološki vidik, dalje telesni in duhovni vidik.

Ontološki vidik. Marija, iz katere je Božji Sin sprejel človeško naravo, je zelo blizu skrivnostni stvarnosti hipostatičnega zedinjenja. Bernard pravi: »Bog je iz svoje substance in iz substance Device napravil enega Kristusa, bolje, je postal en sam Kristus.«¹⁰ K zedinjenju božje narave s človeško je Marija prispevala svoj delež. Podobna je ženi, ki je zamesila tri merice moke, da je postal en sam kruh. Tri merice so po Bernardu Božja Beseda, Kristusova duša in telo. V naročju Device se je to zedinjenje uresničilo, Devica je to napravila. Kvas je Marijina vera, kajti Elizabeta jo je blagovala prav zaradi njene vere (prim. Lk 1,45).

⁸ *Hvalnice Device Matere* 4,8. Besedilo večinoma navajam, kakor ga je prevedel Alojzij Premrl.

⁹ N. d., 2, 4.

¹⁰ N. d., 33, 4.

Psihološki vidik. Zanj se opat iz Clairvauxa posebej zanima. Gre za Marijino notranjost, bogastvo njenega notranjega življenja.

Telesni vidik, ki izhaja iz duhovnega zedinjenja, je zelo pomemben, kajti po njem je Marija v resnici božja Mati. Vendar Bernard naglaša prvenstvo duhovne povezanosti, iz katere izhaja telesni vidik. Zveza po ljubezni med razumno stvarjo in Bogom se uresničuje po soglasju obeh volj. To notranje združenje z Bogom je bilo v Mariji na takšni stopnji, da se je razširilo tudi na njeno telo. Bog se ni zedinil le z Marijino voljo, ampak se je povezal tudi z njenim telesom.¹¹ Božja Modrost »je tako napolnila njeno dušo, da je iz polnosti duše bilo njeno telo rodovitno in da je Devica po edinstveni milosti rodila isto Modrost, odeto v meso, ki jo je prej spočela v svojem čistem duhu.«¹² Milost ni napolnila le njene duše, marveč tudi njeno deviško naročje. Polnost božjega, ki je v njej duhovno prebivalo, je prebivalo v njej tudi telesno.¹³

Srečanje Marije in Jezusa v učlovečenju po Jezusovi človeški naravi. Bog se nam je dal po človeški naravi. Bernard se je pri razlaganju prepustil svojemu srcu. Ob sklepnih Marijinih besedah: »Zgodi se mi po tvoji besedi« Bernard takole razmišlja: »Glede Besede naj se mi zgodi po tvoji besedi! Večna Beseda, ki je od vsega začetka pri Bogu, naj postane meso iz mojega mesa po tvoji besedi. Prosim, naj mi postane Beseda, naj ne bo le izgovorjena, ker bi bila zato izgubljena; naj bo torej spočeta in sprejeta, da bo ostala, saj bo odeta v meso in ne v zrak. Zgodi se mi in naj tega ne slišijo samo ušesa, ampak naj vse to vidijo tudi oči, otipljejo roke in nosijo ramena. Naj se ne zgodi, da bi to bila le mrtva ali nema beseda, ampak utelešena in živa. Naj ne bo napisana le z mrtvimi črkami na pergament in papir, ampak naj se živo in občuteno vtisne kot pristna človeška podoba v moje čisto osrčje. Naj to človeško obliko upodobi Sveti Duh, ne pa mrtvo in brezumno pisalno orodje. Naj se mi zgodi tako, saj se doslej še nikomur ni tako zgodilo in se tudi več ne bo. Mnogokrat in na mnogotere načine je nekda Bog govoril očetom po prerokih, saj je nekaterim šepetal na uho, drugim je dal svojo besedo v usta, tretjim v roko, zase pa prosim, da bi se njegova beseda naselila v mojem osrčju, zakaj 'zgodi se mi po tvoji besedi'. Nočem, da bi bilo glasno oznanjeno, slikovito označeno ali v podobah izsanjano, želim pa, da je v tišini navdihnjeno, kot oseba utelešeno ter z menoj na tesen način najtesneje zraščeno. Ta Beseda torej sama v sebi ni mogla poznati dogajanja in nastajanja, saj tega niti ni potrebovala; naj pa blagovoli to storiti v meni. O da bi bila vredna, da se mi zgodi po tvoji besedi! Naj se vesoljnemu svetu, še posebno pa 'naj se meni zgodi' po tvoji besedi.«¹⁴

Po Mariji srečujemo Jezusa, kajti ona nam ga daje. Ona ga je prva srečala, srečala tako, kakor ga ni še nihče srečal. Po posredovanju človeške narave gre tu za edinstveno srečanje med dušo in Besedo. Telesni vidik je ves prežet s psihološkimi, mističnimi in duhovnimi prvinami. Marijina duša se hoče združiti z Besedo.

Srečanje Marije s presv. Trojico. Gre za duhovno povezanost Marije s presv. Trojico, za edinost v ljubezni, za popolno soglasje njene volje z božjo. Ko se je učlovečenje izvršilo v telesu, je prineslo njeni duši novo zedinjenje, ki je zelo tesno in neprimerljivo, zedinjenje s presv. Trojico, ki je ljubezen in blaženost. Bernard je zapisal: »Devica, ki bo polna veselja v Svetem Duhu in bo kmalu spočela ljubljene Sina Boga Očeta, je morala najprej goret z ognjenimi zublji nemajhne radosti

¹¹ N. d., 3, 4.

¹² *Različni govori*, 52, 4.

¹³ *Hvalnice Device Matere*, 4, 3.

¹⁴ N. d., 4, 11.

in ljubezni.«¹⁵ Da je mogla Marija prenesti takšno zedinjenje s presv. Trojico, ji je Bog sam moral priskočiti na pomoč.

Marijina skrivnost. Kaj je Marija v tem trenutku spoznala in občutila? To je skrivnost Device in Boga. »Vse je bilo zakrito in skrivnostno, ko je sama Trojica hotela delovati v sami Devici in samo z njo. Zato je samo njej dano vse to videti, kar je bilo samo njej dano, da je to tudi izkusila.«¹⁶ Marija je torej v skrivnosti učlovečenja na poseben način zedinjena z Bogom.

č) *Božja Mati*

Iz učlovečenja Božjega Sina izvira za Marijo naziv božja Mati. »Kako jo lahko šele občuduješ, ako pomisliš, komu je postala mati! Ko strmiš nad njeno veličino, je nikoli ne moreš dovolj častiti in občudovati. Ali ni po sodbi same Resnice povišana nad vse angelske zборе, ko je imela Boga za sina? Ali si ne upa reči, da je Bog in Gospod vseh angelov hkrati njen sin, saj pravi: Sin, zakaj si nama to storil.¹⁷ Kristus je hkrati Sin nebeškega Očeta in Sin Marije Device. »Čeprav je drugače njegov Sin kakor tvoj, vendar ne bo vsakdo od obeh imel svojega lastnega Sina, ampak bo en sam Sin obeh.«¹⁸ »In jima je bil pokoren.« Bog, kateremu se pokoravajo angeli, je bil pokoren Mariji in zaradi nje Jožefu. »Dve stvari ti je treba občudovati in izbrati tisto, kar moraš najbolj občudovati: takó prijetno približanje Sina ali takó odlično vzvišenost Matere.« Da žena ukazuje Bogu, to je povišanje brez primere. Device sledijo Jagnjetu, Marija gre pred njim.¹⁹ Bernardu nič ne povzroča hkrati več veselja in več zaskrbljenosti kakor naloga, da govori o Mariji: »Nič me bolj ne veseli in ničesar se obenem bolj ne bojim, kot govoriti o slavi Device, ki je hkrati Mati... Samo v eni stvari ni videla pred seboj enake in podobne tudi več ne bo, ker uživa materinsko veselje in deviško čast. Marija si je izvolila najboljši del (Lk 10,42). To je res najboljše, saj je dobra in hvalevredna rodovitnost v zakonu, a je boljša deviška čistost, vsekakor pa je najboljša deviška rodovitnost ali rodovitna deviškost. In to je Marijina posebna pravica, ki je noben drug človek ne more dobiti, saj ji tega deleža 'nihče ne bo vzel'. To je čisto poseben dar in delež, ki je obenem neizrekljiv, saj ga ni mogoče ne doseči ne opisati. Kaj čutiš, če pomisliš, komu je postala mati? Kateri človeški ali celo angelski jezik bi mogel primerno pohvaliti in dostojno proslaviti Devico, ki ni mati le kakšnega človeka, ampak samega Boga? To je dvojna novost, dvojna posebna pravica, dvojni čudež, ki je primeren in popolnoma upravičen.«²⁰

d) *Marijino mučeništvo*

Meč, o katerem je govoril Simeon, je presunil dušo Device Marije. Ta meč je bila vojakova sulica, ki je prebodla Jezusu stran. V govoru na nedeljo med osmino Marijinega vnebovzvetja, ki obravnava Marijinih 12 zvezd — 12 odlik, pravi: »Res je tvojo dušo, žalostna Mati, presunil meč bolečin, saj ne bi mogel prodreti v telo tvojega Sina, ako ne bi bil najprej ranil tvojega rahločutnega srca. Ko je Jezus, ki je postal lastnina nas vseh, predvsem pa tvoja najljubša last in posest, izdihnil svojo dušo, sulica ni dosegla več njegovega duha, ko je odprla njegovo srčno stran, in mrtvem

¹⁵ N. d., 4, 6.

¹⁶ N. d., 4, 4.

¹⁷ N. d., 1, 7.

¹⁸ N. d., 4, 4.

¹⁹ N. d., 1, 7.

²⁰ *Marijino vnebovzetje*, 4, 5.

s svojo krutostjo in surovostjo ni mogla več škodovati, pač pa je prebodla tvojo dušo. Jezus ni imel več duše v svojem telesu, tvoja duša pa se še ni mogla ločiti od tvojega in njegovega telesa. Torej je tvojo dušo presunil meč bolečin, da te po pravici moramo šteti v vrh mučencev, saj je tvoje sočutje in duševna bolečina preseгла telesno bol in bridkost.

Ali te ni bolj kot meč ranilo Jezusovo naročilo: 'Žena, glej, tvoj sin'? Te besede so prebodle tvoje materinsko srce in zarezale do globine, kjer se ločujeta duša in duh (Heb 4,12). Kakšna zamenjava! Namesto Jezusa si dobila Janeza, namesto Gospoda sužnja, izgubila si Učitelja in dobila učenca, Zebedejev sin je stopil na mesto Božjega Sina, navadni človek na mesto pravega Boga! Kako bi ne bila tvoja rahločutna duša ranjena ob teh besedah, ko že sam spomin para in cepi naša trda, kamnita srca? Ne čudite se, če govorimo, da je Marija mučenka v duši in v srcu. Naj se čudi le tisti, ki ni slišal, kako apostol Pavel govori o največjih poganskih pregrehah in trdi, da so brezčutni in neusmiljeni (Rim 1,31). Taka brezčutnost je bila tuja Mariji in naj bo prav tako daleč od vseh njenih služabnikov. Morda poreče kdo: Ali ni vedela, da bo umrl? Res je vedela. Ali ni upala, da bo vstal iz groba? Zaupala je in verovala. Ali je potem vseeno jokala in trpela, ko je bil križan? Da, silno je trpela. Kaj pa si ti, brat, posebnega in od kod imaš tisto čudno modrost, da se čudiš, kako je Marija več pretrpela v svojem sočutju s Sinom, kot pa je on pretrpel na križu? Ko je umiralo njegovo telo, je umiralo tudi njeno srce. On je umrl iz največje možne ljubezni, ona pa je trpela iz dobrohotnosti in usmiljenosti, ki presega vse kreposti.«²¹

e) *Marijina nebeška slava*

Bernard jo opisuje, še bolj pa hoče v nas zbuditi občutek nepoznanega in neizraznega. Vstop Marije v nebesa je navdal z novim in neizmernim veseljem srečne prebivalce nebes: »Danes se je Devica povzpela v nebesa in je nedvomno močno pomnožila veselje in srečo njihovih prebivalcev. Njen glas je nekoč povzročil, da je od veselja poskočil otrok, ki ga je mati še nosila v svojem telesu. Ako se je od veselja razvnela duša nerojenega otroka, ko je Marija spregovorila z njegovo materjo, si moramo misliti, kako veliko veselje je nastalo v nebesih, ko so smeli poslušati njen glas, gledati njen obraz in uživati njeno telesno bližino. Kako pa naj se veselimo mi vsi, predragi, ko se spominjamo njenega vnebovzetja? Ko je živela na zemlji, je razsvetljevala ves svet, zdaj pa njena nebeška domovina blesti in žari ob svetlobi njene deviške luči... Ako smo se zapisali v nebeško domovino, je za nas primerno, če se je spominjamo tudi v izgnanstvu, ko živimo kot ob babilonskih rekah... Naša Kraljica je prva stopila v nebeško domovino, kjer so jo tako veličastno sprejeli, da ji smejo služabniki zaupno slediti in vzklikati: 'Vleci nas za seboj in bomo hrepeneli po tvojih dišavah' (Vp 1,3). Ko romamo, imamo pred seboj zagovornico, ki kot Sodikova mati in mati usmiljenja vztrajno in uspešno skrbi za naše zveličanje.«²²

Bernard opisuje slovesen sprejem Marije v nebesih, čeprav se zaveda, da so to človeške predstave: »Kdo bo mogel dobro premisliti, kako je danes slavna Kraljica stopila med nebeške množice in s kako vdanostjo in naklonjenostjo so ji prišle naproti nebeške trume? S kakim petjem so jo spremile k prestolu njene slave, s kako prijaznim obrazom, jasnim obličjem in s kako ljubečimi objemi jo je sprejel Sin ter jo povišal nad vse ustvarjeno, ko ji je dal toliko časti, kolikor jo zasluži tako velika Mati, in obenem toliko slave, kolikor jo more imeti sam Božji Sin? Ko je Eli-

²¹ *Dvanajst zvezd*, 14 s.

²² *Marijino vnebovzetje*, I, 1.

zabeta blagovala Jezusa, ki je bival še v deviškem telesu, je njegov poljub osrečeval in razveseljeval nerojenega prijatelja. Ali ne bo še mnogo več sreče prinesel poljub Božjega Sina, ki sedi na Očetovi desnici ter sprejema in pozdravlja Mater, ki stopa k častnemu sedežu, medtem ko poje poročni spev in vzklika: 'O da bi mi dal poljub svojih ust' (Vp 1,1). 'Česar oko ni videlo in uho ni slišalo in kar v človeško srce ni prišlo in kar je Bog pripravil tistim, ki ga ljubijo, to nam je Bog razodel po Duhu' (1 Kor 2,9). Kaj pa je šele pripravil tisti ženi, ki ga je rodila in ga je bolj kot vsi ljudje ljubila? Vsekakor je Marija srečna na mnogo načinov, saj je blažena, ko sprejema Odrešenika, in tudi takrat, ko jo Odrešenik sprejema v svojo slavo.«²³ »Danes jo sprejema v svojo nebeško domovino tisti, ki ga je nekoč povabila in sprejela v srce... Pomisli pa, s kolikimi častmi, s kakim veseljem in s kako slavo jo zdaj sprejema Bog! Na zemlji ni bolj dostojnega in častnega mesta, kot je bilo njeno deviško telo, kamor je sprejela Božjega Sina; v nebesih pa ni nič lepšega od kraljevskega prestola, kamor jo je danes slovesno posadil njen Sin. Obe dogajanji sta čudoviti, saj ni mogoče ne prvega ne drugega do konca razmisliti in opisati... Čeprav bi govoril vse človeške in angelske jezike, menda ne bi mogel nihče razložiti, kako je Božja Beseda postala človek, ko je v telesu Device deloval Sveti Duh ter jo je obsenčila moč Najvišjega. Kdo bo pojasnil, kako se je mogel v deviško osrčje skriti in zapreti Gospod veličastva, ki ga vesoljno stvarstvo ne more objeti in dojeti?«²⁴

Ob svetopisemskih besedah: »Bedak se spreminja kakor luna, moder človek pa je stalen kot sonce,« pravi Bernard: »Sonce stalno greje in sveti, luna sveti le včasih, pa še takrat je nestalna in nezanesljiva, saj se vedno spreminja. Zato je Marija nekako odeta s soncem, saj je neverjetno globoko prodrla v največje globine božje modrosti, saj je videti, kot da se je popolnoma potopila v nedostopno svetlobo, kolikor je to mogoče stvári, ki ne more doseči (hipostatične) združitve z božanstvom. Ta ogenj je očistil usta prerokov (Iz 6,6) in prižgal plamene serafov. Marija pa se ni le bežno in površno dotaknila tega ognja, ampak se je z njim tudi ognila, oblekla, vanj stopila in se vanj nekako zaprla. Ta žena ima nadvse belo in toplo oblačilo, saj spoznavamo iz njenih žarkov le odličnost in sijaj, da ne moremo posumiti, kako bi moglo v njej obstati kaj temačnega ali vsaj napol temnega ali pomanjkljivo osvetljenega, saj ni pri njej nič mlačnega, ampak vsa gori in žari v največjem sijaju.«²⁵

f) Marijine kreposti

Ljubezen. Učlovečenje je bilo hkrati sad in dovršitev njene zedinjenosti v ljubezni z Bogom. Sv. Bernard na več mestih govori o Marijini ljubezni. Posebno lepo je mesto v 29. govoru o Vp: »Kristusova ljubezen je izbrana puščica, saj je prišla v Marijino dušo ter jo tako prebodla, da v njenem deviškem osrčju ni ostal noben delček brez ljubezni, saj je ljubila z vsem srcem, vso dušo in vso močjo ter je postala polna milosti. Ta puščica je prebodla Marijino srce ter prodrla do nas, da smo od njene polnosti vsi prejeli (Lk 1,28; Jn 1,16). Tako je postala mati ljubezni, saj je njen Oče Bog, ki je ljubezen.«²⁶

Bernard je govoril tudi o drugih Marijinih krepostih: ponižnosti, skromnosti, veri, čistosti. Vse kreposti imajo v Mariji poseben in edinstven značaj. Marijina

²³ N. d., 4.

²⁴ N. d., 3.

²⁵ Na nedeljo v osmini vnebovzeta, 3.

²⁶ Govori o Visoki pesmi, .

ponižnost ima to edinstveno značilnost, da je v Mariji kljub tolikim krepostim in prednostim: »Kako velika je Marijina ponižnost in kako dragocena je njena čistost, nedolžnost, popolna čista vest, kjer je duša polna in prepolna vsake milosti! Odkod imaš ti, blažena Devica, to ponižnost v tako veliki meri? Res si bila vredna, da se je nate ozrl Gospod, da si je tvoje lepote zaželel Kralj, saj ga je tvoj nadvse sladki vonj privlekel k tebi z njegovega večnega naročja v Očetu.«²⁷

Glede Marijine usmiljenosti pravi Bernard: »Hvalimo devištvo in občudujemo ponižnost, medtem ko se raje oklepamo usmiljenosti, se je pogosteje spominjamo in češče želimo, ker je za uboge najbolj prijetna in potrebna. Usmiljenost je priklivala odrešenje na ves svet in je slehernemu omogočila zveličanje. Vsekakor je Marija predstavljala ves človeški rod, ko ji je angel govoril: 'Ne boj se, Marija, ker si našla milost pri Bogu'. Želela si jo doseči in sedaj ne more nihče preiskati, kako je dolga in široka, visoka in globoka tvoja usmiljenost. Njena dolžina sega vse do poslednjega dne na tem svetu, medtem ko njena širina napolnjuje vso zemljo in je vedno pripravljena priti na pomoč. Njena višina presega nebesa in jih preureja, medtem ko njena globina dosega vse, ki sedijo v temi in smrtni senci ter jih odkupuje. Po tebi, o Devica, se je napolnilo nebo, medtem ko se je izpraznil pekel.«²⁸

g) Marijino sredništvo

O tem sv. Bernard veliko govori in pri tem uporablja tudi različne podobe. Marija pa seveda ni samo srednica, ampak je zelo resnično tudi *središče*, kajti na svet je prinesla Odrešenika. Ona je središče stvarstva in časov: »Proti njej kot proti svojemu središču, kot proti božji skrinji, kot proti vzroku stvari, kot proti velikemu dogodku stoletij gledajo tisti, ki prebivajo v nebesih, tisti, ki so v podzemlju, oni, ki so živeli pred nami, mi, ki živimo danes, tisti, ki bodo živeli za nami in otroci njihovih otrok in tisti, ki bodo rojeni od njih... V tebi najdejo angeli veselje, pravični milost, grešniki odpuščanje, in to za večnost. Po pravici so oči vseh uprte vate, kajti v tebi in po tebi in od tebe je usmiljena roka Vsemogočnega na novo ustvarila to, kar je bila prej ustvarila.«²⁹

Središčni trenutek v tem Marijinem središču je učlovečenje. Marija je središče, če jo vzamemo v trenutku učlovečenja Božjega Sina v njej. »Slišala si, Devica, da boš spočela in rodila sina. Slišala si, da se bo to zgodilo ne po človeku, marveč po Svetem Duhu. Angel čaka na odgovor: čas je namreč, da se vrne k Bogu, ki ga je poslal. Čakamo, o Gospa, na besedo usmiljenja tudi mi, ki nas usodno teži obsodba pogube. Glej, nudi se ti cena našega odrešenja: če privoliš, bomo takoj rešeni. Po večni Božji Besedi smo bili vsi ustvarjeni, pa glej, umiramo. Od tvojega kratkega odgovora je odvisna, ali bomo poklicani nazaj v življenje. Usmiljena Devica, tega te prosi usmiljenja potrebni Adam, ki je z vsem svojim potomstvom izgnan iz raja, tega Abraham, tega David. To je prošnja vseh drugih očakov, tvojih očetov, ki tudi sami prebivajo v deželi smrtne sence. To kleče pred tvojimi nogami pričakuje vesoljni svet. In ne brez razloga, saj je od tvojih ust odvisna tolažba revežev, rešitev jetnikov, osvoboditev obsojenih, rešenje vseh Adamovih otrok, vsega tvojega rodu. Devica, daj hitro odgovor! Brž odgovori angelu, pravzaprav po angelu Gospodu! Spregovori besedo in sprejmi Besedo: izreci svojo in spočni božjo, podaj minljivo in sprejmi večno!... Blažena Devica, odpri svoje srce zaupanju, ustnice besedi,

²⁷ *Marijino vnebovzetje*, 4, 6 s.

²⁸ *Marijino vnebovzetje*, 4, 8.

²⁹ *Binkošti*, 2, 4.

naročje Stvarniku! Glej, zunaj pri vratih trka ta, po katerem hrepenijo vsi narodi! O, če bi zaradi tvojega obotavljanja šel mimo in bi v bolečinah zopet začela iskati njega, ki ga ljubi tvoja duša! Vstani, hiti, odpri! Vstani v veri, hiti v pobožnosti, odpri s privoljenjem: 'Glej, dekla sem Gospodova, zgodi se mi po tvoji besedi.'³⁰

Nova Eva. Marija ni prinesla Adamu sadu, ki vodi v smrt, kakor Eva, ampak sad življenja. Ob Adamovih besedah: »Žena, ki si mi jo dal za družico, mi je dala od drevesa in sem jedel« (1 Mz 3,12) Bernard razmišlja: »Teci torej, Eva, k Mariji; teci, mati h hčerki; hči pa naj govori in posreduje za mater!... Božja Modrost zmaga nad hudobijo, saj je iznašla možnost za usmiljenje in odpuščanje v zakladu svoje neusahljive dobrote... Namesto prve žene dobivaš drugo ženo, pametno za nespametno, ponižno za prevzetno, ki ti bo namesto sadu z morilnega drevesa ponudila oživljajoči sad in bo namesto strupene grenke hrane obrodila sladkost ter ti kot sadež ponudila večno življenje... Zato je torej Bog poslal angela k Devici. Kako čudovita in vse časti je vredna ta Devica! Kako zelo je treba spoštovati to ženo, ker je lepša od vseh, saj popravlja in rešuje lastne starše ter oživlja celo njuno potomstvo!«³¹

Sredništvo. Marija je za nas vir vseh božjih dobrot. Najprej posreduje Odrešenika, po svoji polnosti milosti pa nam posreduje milosti. Bernard Marijo primerja vodovodu. »Večno življenje je neusahljiv vrelec, ki ves raj napaja ter ga tudi opija. Vrelec mojega vrta je studenec žive vode (Vp 4,15). Reka s potoki razveseljuje božje mesto, ki je šotor Najvišjega (Ps 46,5). Ali ni edino Kristus izvir življenja?... Po vodovodu je prišla ta nebeška žila, ki sicer ne prinaša vse vode iz vrelca, vliva pa našim suhim dušam kapljice milosti, enemu več kakor drugemu. Vodovod je poln tekočine in vsakdo lahko dobi nekaj od njegove polnosti, nikoli pa polnost samo.«³²

Vodovod je Devica, ki je polna milosti: »Gotovo ste že spoznali, komu pravim vodovod, ker nam zajema polnost vode iz božjega vrelca, ki je v samem Očetovem srcu, ter nam ga daje, seveda ne v celoti, ampak kolikor ga moremo sprejeti. Veste, komu je angel rekel: 'Veseli se, milosti polna'. Ali se čudimo, da se je moglo to dogoditi ter je bil zgrajen tak in tako velik vodovod, saj njegov vrh sega visoko in presega nebesa, ker je podoben lestvici, ki jo je videl očak Jakob, in je segla do nebes?... Človeškemu rodu je toliko časa manjkal prtok božje milosti, ker še ni prišel na pomoč tako zaželeni in potrebni vodovod, o katerem sedaj govorimo.«³³

Marija je prejela milost in Besedo za nas, a prejela je oboje v polnosti, ki pripada samo njej. Zato pravi Bernard, da je njena milost osebna, ker je samo ona prejela takšno polnost. Je pa tudi univerzalna, ker od te milosti vsi prejemajo. Samo v njej se je Božji Sin učlovečil, toda sadov učlovečenja smo po njej vsi deležni.

Vloga Marijine molitve pri učlovečenju. »Kako je mogel naš vodovod doseči tisti tako visoki izvir? Kaj misliš, da tega ni zmožni s svojim silnim hrepenenjem, z gorečo pobožnostjo ter s čisto in iskreno molitvijo, kakor je pisano: 'Vpitje pravičnega predira oblake' (Sir 35,17 vulg.). Kdo je bolj pravičen kot Marija, saj nam je rodila Sonce pravice? Končno je našla, kar je iskala, saj ji je bilo rečeno: 'Našla si milost pri Bogu.«³⁴

Marija, polna milosti, razširja milosti na nas. »O da bi k nam pritekale čudovite dišeče milosti! O da bi iz take polnosti tudi mi prejemali! Ona je naša srednica, saj

³⁰ Hvalnice Device Matere, 4, 8 s.

³¹ N. d., 2, 3.

³² Rojstvo Device Marije, 3.

³³ N. d., 4.

³⁴ N. d., 5.

smo po njej prejeli tvoje usmiljenje, Gospod Bog. Po njej sprejemamo v svoja srca našega Gospoda Jezusa Kristusa.«^{34a}

Bog je »v Marijo položil vse dobrine ter moramo vedeti, da od nje in iz nje prihaja za nas vsako upanje, milost in rešitev, ko stopa pred nas polna prijetnosti. Marija je prijeten in zaprt vrt, skozi katerega ni le narahlo zapihal prijeten vetrič, ampak ga je vsega prepihal božji veter, da vsepovsod iztekajo in se pretakajo dišave, številne in obilne milosti. Ako odstraniš to nebesno telo, ki razsvetljuje svet, nimaš več dneva. Če bi odstranil Marijo, morsko zvezdo, ki obseva veliko in prostrano vodovje, bi se od povsod privalila tema in smrtna senca, naj bi vladala le temna noč.«³⁵ »Marija je plemenita zvezda, ki je vstala iz Jakoba, saj njen žarek razsvetljuje ves svet, njen sijaj najbolj sveti na višavah ter prodira v nižave in obseva zemeljski krog. Ogreva telesa, še bolj pa duše, neguje kreposti in izžiga napake.«³⁶ Zato se zahvali Bogu, ki ti je dal v svojem neizmernem usmiljenju tako posrednico, saj ji ni mogoče nič očitati. Postala je vsem vse, saj se je čutila dolžno, da pametnim in nespametnim nadvse dobrohotno pomaga. Do vseh je bila usmiljena, ker so vsi prejeli od njenega izobilja, saj je osvobajala jetnike, ozdravljala bolnike, tolažila žalostne, grešnikom pomagala do odpuščanja, pravičnim do milosti, angelom je prinesla veselje, vsej Trojici slavo, Sinu je dala človeško telo. Tako ni nihče prikrajšan za njeno toplino in dobroto.«³⁷

Ali je po Bernardu Marija srednica vseh milosti? Nekateri teologi trdijo, da Bernard to izrecno uči. Drugi izražajo pomisleke. Nekatera mesta so misli o Marijinem sredništvu vseh milosti zelo blizu: »Bog je hotel, da nimamo ničesar, kar ne bi prišlo po Marijinih rokah.«³⁸

»Poglejte više, da spoznate, kako vdano naj bi jo po njegovi volji častili, saj je v Marijo položil vse dobrine, ter moramo vedeti, da od nje in iz nje prihaja za nas vsako upanje, milost in rešitev, ko stopa pred nas polna dobrot... Častimo torej Marijo z vsemi močmi srca, z vsemi čustvi duše in z vsemi notranjimi sposobnostmi, saj tako hoče on, ki je želel, da imamo po njej vse (qui totum nos habere voluit per Mariam).«³⁹ Vsekakor je Bernard zelo blizu misli o Mariji kot srednici vseh milosti, tako pomeni napredek v nauku o Marijinem sredništvu.

Sredništvo od ljudi k Bogu. Bernard govori o lestvi grešnikov: Mati-Sin-Oče: »Bal si se stopiti k Očetu, saj si se prestrašil že ob prvem glasu in si zbežal med grmovje (prim. 1 Mz 3,7): za srednika imaš Jezusa! Česa ne more doseči Sin pri takem Očetu? Uslišal ga bo zaradi vdanosti in pokorščine (Heb 5,7), saj Oče ljubi Sina (Jn 5,20). Mar trepetiš tudi pred njim? Tvoj brat je in sorodnik, saj je poskusil vse razen greha, da je postal usmiljen (Heb 4,15). Tega brata ti je dala Marija. Morda se pa tudi v njem s strahom klanjaš božji veličini, saj je na zunaj resda človek, a je vedno ostal Bog. Ali hočeš imeti zagovornika tudi pri njem? Obrni se k Mariji! V njej je čista človečnost, ki ni le brezmadežna, ampak je čista in izredna tudi po svoji naravi. Upam si reči, da jo bo Bog uslišal zaradi njene spoštljivosti in dostojanstva. Sin bo poslušal Mater, Oče pa Sina. Otroci, taka je lestev za grešnike, tako je moje največje zaupanje, to je

^{34a} *Marijino vnebovzetje*, 2, 2.

³⁵ *Rojstvo Device Marije*, 6.

³⁶ *Hvalnice Device Matere*, 2, 17.

³⁷ *Na nedeljo v osmini vnebovzetja*, 2.

³⁸ *Božična vigilija*, 3, 10.

³⁹ *Rojstvo Device Marije*, 6 s J.-B. Auniord, *Citeaux et Notre Dame*, v: D'Hubert du Manoir, *Maria II*, Paris 1952, 604 s (celotni spis 581—613) misli, da Bernard ne uči Marijinega sredništva vseh milosti. To razpravo sem zelo upošteval v svojem spisu o Bernardovem nauku o Mariji.

razlog za moje upanje. More mar Sin zavrniti Mater ali pa dopustiti, da bi bila zavrnjena?«⁴⁰

Druga podoba je *pot*: »Devica je kraljevska pot, po kateri je prišel Odrešenik k nam. Potrudimo se torej, da se bomo po njej povzpeli do tistega, ki je po njej prišel do nas, da bomo po njej prišli do milosti tistega, ki je po njej prišel v našo revščino.«⁴¹

Temelj tega sredništva. Imamo dva temelja: Marija je našla milost pri Bogu; Marija je usmiljena.

1. *Marija je našla milost pri Bogu.* »Saj ji je angel rekel: 'Našla si milost pri Bogu'. To je sreča za nas, saj bo vedno našla milost in edino milost potrebujemo. Naša modra Devica ni iskala modrosti kakor Salomon, ni si želela časti, moči in bogastva, ampak milost... Marija se ne opira na zasluge, temveč išče milost. Zaupa le v milost in ne misli, da bi sama veliko pomenila.«⁴²

2. *Marija je usmiljena.* Ko nam je Bog dal Marijo, je v nas hotel zbuditi zaupanje vanjo. Kristus ni samo usmiljen, on bo tudi naš sodnik: »Ne moremo opevati samo njegovega usmiljenja, ampak tudi pravičnost (prim. Ps 101,1). Ko je trpel, je postajal sočuten, da bi znal biti usmiljen (Heb 2,17), poleg tega ima tudi sodno oblast, zakaj naš Bog je ogenj, ki prečiščuje (Heb 12,29). Naj grešnik pristopi z velikim strahom in spoštovanjem, da se ne bi pred božjim obličjem stopil kot vosek v ognju... Kristusa Srednika dosega posrednik, čigar vlogo v našo korist najbolje opravlja Marija.«⁴³

Dobra dela darujemo Bogu po Mariji: »Karkoli želiš ponuditi, vedno vse izroči Mariji, da se milost po isti poti (vodovod) vrne njenemu Začetniku, saj je po njej vse dobro priteklo do nas. Bog bi mogel tudi brez tega vodovoda voditi do nas toliko milosti, kolikor bi hotel, a ti je hotel pokazati pretočno sredstvo. Morda imaš roke polne madežev zaradi krvi ali podkupnine, ker jih morda nisi očistil od vsake napačne službe. Zato predaj in mirno zaupaj vsako malenkost, ki jo želiš Bogu darovati, njenim čistim in brezmadežnim rokam, saj bi sicer Bog tvojega daru ne sprejel! Njene roke so bolj čiste in bele kot lilije.«⁴⁴

h) Marija naše pribežališče

Zatekanje k Mariji. »Respice stellam, voca Mariam!« (Poglej zvezdo, pokliči Marijo!) Marija je tu kot morska zvezda na vihnem morju. Bernard razlaga, da Marija pomeni morska zvezda. »Kot jasna in izredna zvezda se nujno visoko vzpenja nad veliko in prostrano morje, ko se blešči v zaslugah in razsvetljuje s svojim zgledom. Če kdaj spoznaš, kako na tej svetovni povodnji bolj nihaš med nevihtami in viharji, kot pa stopaš po trdni zemlji, nikar ne odvrni oči s te bleščeče zvezde, če nočeš, da bi te zagrnile nevihte! Če te vzdiguje in premetava val napuha, poželjivosti, nečimrnosti in pohlepnosti, poglej na zvezdo, pokliči Marijo! Ako pretresa duhovno ladjico togota, lakomnost in meseno poželenje, poglej Marijo! Kadar te vznemirja grozovitost zločinov, te spravlja v zmedo gnusna vest, se bojiš obsodbe in te hoče pogoltniti prepad žalosti ali brezno obupa, pomisli na Marijo! V nevarnosti, v stiski in v dvomih pomisli na Marijo in jo pokliči! Naj ne bo daleč od ustnic,

⁴⁰ *Rojstvo Device Marije*, 7.

⁴¹ *Advent*, 2, 5.

⁴² *Rojstvo Device Marije*, 7 s.

⁴³ *Na nedeljo v osmini vnebovzvetja*, 1 s.

⁴⁴ *Rojstvo Device Marije*, 18.

naj se ne umakne iz srca.«⁴⁵ Kristjan v težavah in stiskah kliče Mater, kakor nebogljjen otrok kliče svojo mater.

i) Ljubezen do Marije

»Častimo torej Marijo z vsemi močmi srca, z vsemi čustvi duše in z vsemi notranjimi sposobnostmi, saj tako hoče on, ki je želel, da imamo vse po Mariji.«⁴⁶ Vse, kar je Bernard napisal o Mariji, izžareva njegovo ljubezen do nje. Če Marijo prav ljubimo, jo posnemamo: »Rotim vas, otročiči, da posnemate to krepost (ponižnost), ako ljubite Marijo! Če ji želite ugajati, tekmujte z njo v skromnosti in preprostosti.«⁴⁷

j) Marija kot naš vzor

Posnemanje Marije. »Njena priprošnja ti bo pomagala, ako ne boš prenehal posnemati njenega zglednega življenja. Če ji slediš, ne zaideš, če jo prosiš, ne obupaš, če o njej razmišljaš, se ne zmotiš.«⁴⁸

Ponižna Devica. »Devištvo je treba pohvaliti in častiti, vendar nam je bolj potrebna krepost ponižnosti. Bog devištvo priporoča, ponižnost pa ukazuje. Devištvo nam svetuje, k ponižnosti pa nas sili. O devištvu govori, naj ga razume, kdor zmore (Mt 19,12), o ponižnosti pa pravi: 'Če se ne spreobrnete in ne postanete kakor otroci, ne pojdete v nebeško kraljestvo' (Mt 18,3). Za devištvo daje Bog nagrado, ponižnost pa od vseh pričakuje in zahteva, saj se moreš zveličati brez devištva, ne pa brez ponižnosti. Bogu more ugajati skromnost in ponižnost, ki objokuje izgubljeno devištvo; upam pa si reči, da Bogu ne bi bilo vseč niti Marijino devištvo, ako bi ji manjkala ponižnost.«⁴⁹

Marija kot idealna podoba popolnosti. Marija se je približala Bogu po poti vseh kreposti: »Kdo je bolj pravičen kot Marija, saj nam je rodila Sonce pravice?«⁵⁰ »Ko je iskala milost, je sijala njena ljubeznivost in dobrohotnost, po telesu je bila najčistejša devica, v služenju pa se je čudovito izkazala njena skromnost... Vzdignila se je nad človeški rod, povzpela se je do angelov in jih celo preseгла, saj je prišla više kot vse nebeške stvari.«⁵¹ To je bila Marijina askeza v iskanju Boga. Dosegla je polnost milosti združenja z Bogom, polnost ljubezni.

Pomen sv. Bernarda za nauk o Mariji

Sv. Bernard je večinoma govoril in pisal za svoje sobrate, da bi jih pritegnil na pot svetosti. O Mariji ni hotel učiti kaj novega. Njegovi spisi o Mariji so bolj priložnostne narave, predvsem govori. Pri njem nimamo kakšnega traktata, ki bi hotel obdelati celoten nauk o Mariji. V takratnem času se teologi še niso sistematično ukvarjali s tem vprašanjem. Bernard je hotel ostati zvest izročilu. Predvsem se je naslonil na Sveto pismo in cerkvene očete, a jih ni kar prepisoval, ampak je vse zelo

⁴⁵ *Hvalnice Device Matere*, 2, 17.

⁴⁶ *Rojstvo Device Marije*, 7.

⁴⁷ *Na nedeljo v osmini vnebovzetja*, 11.

⁴⁸ *Hvalnice Device Matere*, 2, 17.

⁴⁹ *Na nedeljo v osmini vnebovzetja*, 10.

⁵⁰ *Rojstvo Device Marije*, 5.

⁵¹ N. d., 9.

samostojno povedal. Zelo pomemben vir je zanj liturgija. Pri sv. Bernardu zato o Mariji ni veliko novega, je pa vse povedano z velikim navdušenjem novo, prisrčno, očarljivo, da poslušalca in bralca ogreje, navduši za Marijo. Sam je Marijo neizmerno ljubil. Njegovi stavki so polni simbolov, vprašanj, dialogov.

Vemo, da je knjižnica v Clairvauxu imela proti koncu 12. stoletja 340 rokopisov, kar ni malo. Ohranjen je vsaj delno iz tega časa katalog knjig in veliko knjig. Sv. Bernard je torej imel na voljo razmeroma bogato knjižnico, ki jo je uporabljal. Seveda je treba upoštevati, da zaradi obilice različnih opravkov za študij ni imel veliko časa. Ob liturgiji je veliko razmišljal in je zato marsikatera Bernardova misel o Mariji nastala v zvezi z liturgijo na Marijine praznike.

Ker je hotel ostati zvest cerkvenemu nauku o Mariji, so njegovi spisi kmalu postali klasični in je zato Bernard veljal kot avtoriteta na področju nauka o Mariji, zato je zelo vplival na naslednja stoletja vse do našega časa. Vplival je na pisatelje in pesnike ter slikarje in kiparje. Mnogi papeži vse do našega časa ga v svojih delih o Mariji pogosto navajajo. Nauk sv. Bernarda o Mariji se od predhodnikov razlikuje po bogastvu in širini sinteze. Vplival je na nadaljnji nauk o Marijinem sredništvu. Bolj kakor drugi je poudaril pri Mariji psihološki vidik, Marijino bogato notranjost, njeno srce, njeno duhovno življenje, njena bogata čustva. To notranje bogastvo je celo bolj naglasil kakor sv. Anzelm. Marijo je prikazal še bolj živo in bolj vredno naše ljubezni, bolj zedinjeno z Bogom, bolj zavzeto za naše zveličanje, bolj božjo in bolj človeško. Bolj božjo, ker je lepo pokazal, kako je po kontemplaciji in ljubezni zedinjena z Bogom; bolj človeško, ker jo je opisal kot preprosto človeško mater, ki se tudi s človeško ljubeznijo sklanja nad Detetom, z vso človeško nežnostjo.

Povzetek: Anton Nadrah, Marija v nauku sv. Bernarda

Sestavek govori pregledno o glavni vsebini Bernardovih spisov o Mariji: Marija v božjem načrtu, učlovečenje Božjega Sina v Mariji, njeno sredništvo, njeno mučeništvo, Marijina nebeška slava, Marija kot naše pribežališče in vzor vseh kreposti.

Summary: Anton Nadrah, Virgin Mary in St. Bernard's Teachings

The paper is a survey of the main contents of St. Bernard's writing on Virgin Mary: Virgin Mary in God's plan, the incarnation of Son of God in Virgin Mary, her mediatory position, her martyrdom, celestial glory of Virgin Mary and Virgin Mary as our refuge and paragon of virtues.

Andrej Pirš

Velike marijanske osebnosti, bratovščine in družbe v Sloveniji v 19. stoletju

Razmer v 19. stol. ni mogoče razumeti brez upoštevanja duhovnih tokov v drugi polovici 18. in v začetku 19. stol. v Evropi in še posebej na Dunaju, ki je bil tedaj politično, gospodarsko, kulturno in vsaj posredno tudi versko središče za Slovence. Jožefinizem in janzenizem nista bila naklonjena češčenju Matere božje. Bratovščine in romanja so bila prepovedana, Marijine družbe so po razpustu jezuitov razpadle, jožefinsko-janzenistični duhovniki o Mariji praktično niso ničesar govorili.

Na splošno je v začetku 19. stol. navzoča velika kriza glede češčenja Matere božje. Vendar tudi v teh razmerah misel na Marijo ni bila povsem pozabljena. Na splošno je ostalo veliko bolj marijansko usmerjeno preprosto ljudstvo kakor duhovščina. Luka Jeran piše l. 1848, da je molitev rožnega venca med ljudstvom na splošno še vedno razširjena. Takole pravi: »Molek ali patanošter v cerkev s seboj vzeti, je bilo starim Slovencem tako potrebno, kakor klobuk na glavi; zdaj se je semtertje mlačnost in lenoba vgnezdila, vendar se mora v čast Slovencem reči, da sploh roženkranc še zlo molijo, in da je roženkranc tako rekoč slovenska molitev. Lepo in spodbudljivo je slišati ali pa videti, kako vsa družina s hišnim gospodarjem kleče sv. roženkranc moli.«¹ Slabše je bilo med duhovniki. Ne smemo pozabiti, da je bil v Ljubljani za škofa Karel Herberstein (1719—1789), eden najbolj zagrizenih jožefincev.

1. Velike marijanske osebnosti

Ogledali si bomo nekatere pomembnejše osebnosti, ob katerih moremo slediti razvoju češčenja Matere božje v 19. stol. zlasti v ljubljanski škofiji, posredno pa v celotni Sloveniji.

---

¹ L. Jeran, *Slovenski cerkveni časopis (SCČ)* 1848, 122.

a) Francišskani

Med duhovniki so ohranili pobožnost do Marije tisti redki posamezniki, ki se niso uklonili jožefinsko-janzenistični smeri. V prvi vrsti so bili to francišskani.

Eden od marijansko usmerjenih francišskanov je bil p. Paskal Škerbinc (1780—1824). Od 1802—1805 je bil učitelj na novomeški gimnaziji, od 1805—1810 pa v Ljubljani, najprej kot kaplan, nato pa kot župnik in gvardijan. Tu se je s svojimi govori nekaterim tako zameril, da so ga menda celo hoteli vreči v Ljubljnico in usmrtiti. Umaknil se je na Dunaj, kjer so ga izvolili za provinciala. Ko se je poslavljaj iz Ljubljane, je spisal daljšo pesem, ki je bila izdana 1813 in kasneje ponatisnjena v *Zgodnji Danici*.² V tej pesmi pravi, naj bi Mariji izročili ključe svojega srca. V celoti je izdal 11 tiskanih del in ena od knjig, ki je napisana v nemščini, ima naslov: *Predigten auf die vorzüglichsten Feste Mariens*, Wien 1820.

Francišskani so pospeševali tudi češčenje Srca Jezusovega. Pri p. Klemenu Velikonju (1750—1819) zasledimo morda od vseh francišskanov najbolj izrazit poudarek glede božje ljubezni in glede Srca Jezusovega, kar dokazuje njegova pismena zapuščina.³ To je dajalo ton odnosu do Marije. V povezavi s češčenjem Srca Jezusovega je bilo navzoče češčenje Marijinega Srca. To dokazuje p. Klar Vascotti (1799—1860). Po rodu je bil Italijan iz Izole, a kot redovnik je deloval med Slovenci v Kostanjevici pri Gorici. Napisal je več knjig, med drugim tudi: *Instruzione intorno al S. Cuore di Gesù e Maria*, Udine 1844; in pa *Il mese di S. Cuore di Gesù con refflessioni sul santo sacrificio della Messa*, Udine 1848. Prav tako tudi *Orazione intorno la confraternità della B. M. V. di Monte Carmello*, Gorizia 1855. Goreč častilec Matere božje je bil tudi p. Felicijan Rant (1780—1842). To se vidi iz Rantovih pisem, ki jih je dvajset let po njegovi smrti objavil Luka Jeran v *Zgodnji Danici*.⁴

Francišskani so bili v začetku 19. stol. širitelji češčenja Srca Jezusovega in v povezavi s tem jim je bilo blizu tudi češčenje Marijinega Srca. To je bilo živo nasprotje janzenistične strogosti in enostranskega poudarjanja božje pravičnosti. Zoper jožefinistično pozunanjenost pa je pobožnost do Srca Marijinega opozarjala na prvenstvo notranjega človeka, na primat duhovnega nad materialnim. To je bila obramba zoper razosebljenje človeka. Gospodarski napredek je podrejalo božjim načrtom in tako ohranjalo človekovo dostojanstvo.

b) Mihael Hofman

Navalu janzenizma in jožefinizma se je uspešno upiral tudi Mihael Hofman (1755—1826), ki ga Ivan Prijatelj imenuje prvega slovenskega Hofbauerja.⁵ Gimnazijo je obiskoval pri jezuitih v Ljubljani in tu se je navzel marijanskega duha. V okviru danih možnosti je začel s pastoralno prenovo v Sloveniji. Veliko je pisal, a zelo malo izdal. Šele po njegovi smrti je Veriti dopolnil in l. 1828 izdal *Življenje svetnikov*. To delo je imelo na Slovence velik vpliv. Težko pa je ločiti, kaj je Hofmanovo in kaj Veritijevo. Baraga je 1837 napisal uvod k Hofmanovi razlagi rožnega venca in lavretanskih litanij. Za natis te knjige je poskrbel kranjski župnik Sluga, Baragov duhovni voditelj v času njegovega kaplanovanja. Značilnost Hofmana je, da so vsa

² *Zgodnja Danica (ZD) 1882, 237.*

³ V francišskanski knjižnici v Ljubljani pod oznako I d 75.

⁴ Prim. *ZD 1864, 281—282.*

⁵ I. Prijatelj, *Izbrani eseji in razprave I*, Ljubljana 1952, 209.

njegova dela, tudi mariološka, hkrati močno asketično obarvana. V duhu sv. Pavla iz verskih resnic vedno dosledno izpeljuje posledice za duhovno in nravno življenje.

c) *Friderik Baraga*

Odločilnega pomena za češčenje Matere božje v Sloveniji je bilo delovanje Friderika Baraga (1797—1868), kasnejšega misijonarja in škofa med Indijanci v ZDA. V Sloveniji je kot kaplan deloval le sorazmerno malo časa (1824—1830), a je zapustil neizbrisne sledove.

Ko je študiral na Dunaju pravo, si je za duhovnega voditelja izbral redemptorista Klemena Dvoržaka (1817—1820). Ob njem si je navzel tudi prisrčnega odnosa do Marije. Tak odnos je kasneje kot duhovnik s pisano in govorno besedo širil med verniki v Sloveniji in v Ameriki.

Po šestdesetih letih, v katerih ni izšlo v slovenščini nobeno marijansko delo, je 1830 izdal v slovenščini prvo knjigo o Mariji, in sicer je bil to prevod Rouvillove knjige *L'imitation de la très-Sainte Vierge sur le modèle de l'imitation de Jésus-Christ*.⁶ Kratko, vendar zelo pomembno je Baragovo pojasnilo glede molitev na praznike Matere božje v njegovem molitveniku *Dušna paša*. Ta molitvenik je izšel v številnih ponatisih in je bil vse od 1830 več kot pol stoletja najbolj razširjen molitvenik. Zelo je Baraga vplival na češčenje Device Marije s prevodom Ligvorijeve knjige *Obiskovanje Jezusa Kristusa v presvetem Rešnjem telesu*, Ljubljana 1832. Pred odhodom v misijone se je lotil še samostojnega dela o Mariji, a tega ni dokončal; in rokopis se je izgubil. Ob svojem prvem obisku v domovini 1837 je napisal uvod k že omenjeni knjigi o razlagi rožnega venca in lavretanskih litanij, ki je bila druga povsem Mariji posvečena knjiga v 19. stol. med Slovenci.

V Baragovem času mnogi duhovniki kratko in malo niso videli, kakšno vlogo in pomen ima Mati božja. To se lepo kaže v negativni oceni Baragovega molitvenika *Dušna paša*, ki jo je napravil cenzor Vojska 19. maja 1827. V svojih opombah piše, da mnoge molitve in pobožnosti v tem molitveniku vodijo k pobožnjaštvu in bi bile kvečjemu primerne za redovnike, ne pa za preproste delovne ljudi. Med drugim ga motijo litanije Srca Jezusovega, rožni venec Srca Jezusovega, litanije žalostne Matere božje, rožni venec sedem žalosti Matere božje.

Baraga je prvi, ki je med Slovenci v 19. stol. v napisani besedi teološko utemeljil mesto, vlogo in pomen Marije in na osnovi tega priporočal ustrezno predanost Mariji. Po zgledu sv. Alfonza utemeljuje mesto in pomen Marije odrešenjsko-trinitarično. V *Dušni paši* razlaga: »Ljubi moj kristjan! Spoštuj božjo mater Marijo, prečisto devico, s posebno pobožnostjo in častjo, zakaj sam Bog, presveta Trojica, jo visoko časti, in bi je ne častil ti, reven človek? Glej, Bog Oče jo je izvolil za svojo ljubo hčer in jo obdaroval s posebnimi milostmi. Bog Sin si jo je izbral od vekomaj izmed vseh milijonov Adamovih hčera za svojo sveto prečisto mater in si jo je ohranil s svojo sveto prečisto milostjo čisto vsega madeža Adamovega greha. Bog Sveti Duh jo je vzel za svojo neomadeževano (brezmadežno) nevesto in ona je od njega spočela in rodila Jezusa Kristusa, Sina božjega. — Nedoumljiva čast, s kakršno ni bil počaščen še nobeden, tudi najimenitnejši nebeški duh. — Skaži tedaj Mariji, prečisti devici, narveči čast za Bogom in tudi zaupaj za Bogom največ nanjo, zakaj ona je najmočnejša pomočnica in naša najdobrotlivejša mati.⁷

⁶ Knjiga je v francoščini v pol stoletja doživela okoli 15 izdaj. Kmalu je bila prevedena v nemščino, španščino, latinščino in še nekatere druge jezike. Prim. C. Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus VII*, Bruxelles-Paris 1896, 245.

⁷ *Dušna paša 1835*, 512—513.

Marijino dostojanstvo torej vidi Baraga v njenem posebnem, izrednem in enkratnem odnosu do sv. Trojice. Sv. Trojica je Mariji določila to vzvišeno mesto pri delu odrešenja in sleherni človek mora to upoštevati in sprejemati, če hoče biti zvest božjim načrtom. S to teološko utemeljitvijo se je Baraga seznanil pri sv. Alfonzu Ligvoriju, in sicer povsem gotovo prek Schmidta, ki je spisal molitvenik *Lese und Bethbuch für Verehrer Mariä*, morda pa celo neposredno ob branju Alfonzove knjige *Glorie di Maria*, kjer Ligvorij ob prazniku Marijinega brezmadežnega spočetja podaja v osnovi isto razlago.

Jasno spoznanje Marijinega edinstvenega in izrednega odnosa do sv. Trojice je bil razlog, da je bil Baraga skupaj z Ligvorijem in Dvoržakom popolnoma prepričan glede Marijinega telesnega vnebovzvetja in njenega brezmadežnega spočetja. Veriti npr. v svojem *Življenju svetnikov I.* 1829 obojni Marijini odliki pripisuje samo gotovost pobožnega mnenja. Dobesedno pravi Veriti glede brezmadežnega spočetja: »Ali je Marija bila brez izvirnega greha? To je pobožna misel, a od Cerkve še ni razsojeno... Ker še ni od Cerkve razsojeno, je o Marijinem brezmadežnem spočetju dovoljeno misliti po svoji vesti, a očitno se prepirati in verno ljudstvo pohujševati je ostro prepovedano.⁸

Baraga je prav globoko prepričanje o Marijinem posebnem odnosu do sv. Trojice v istem obdobju logično vodilo do sklepa, da je to verska resnica in ne le pobožno mnenje.

Odrešenjsko trinitarični vidik se pri Baragu lepo dopolnjuje z odrešenjsko-kristološkim poudarkom in iz tega izhajajočo nerazdružno povezanostjo med Kristusom in Marijo. Janzenistično usmerjeni pisatelji niso videli povezanosti med češčenjem Jezusa in Marije. Navadno so gledali z nezaupanjem na vsako pristržno češčenje, ki gre Kristusu. V Rouvillovi knjigi, ki jo je Baraga prevedel in ima naslov *O češčenju in posnemanju Matere božje*, je izredno poudarjena povezanost med obojnim češčenjem. Popolnoma jasno je povedano, da je Marija neskončno manj kakor Jezus, a zaradi božjega materinstva je veliko več kakor vsa druga ustvarjena bitja.⁹ V nekem oziru je Marija vsemogočna. S svojo priprošnjo zmore to, kar njen Sin sam od sebe.¹⁰ Na osnovi Marijinega božjega materinstva je bila Baragu popolnoma jasna povezanost med Kristusom in Marijo. »Sveti očetje pravijo, da se človek grozno goljufa, kadar misli, da ljubi Sina, če ne ljubi matere. Ta dvojna ljubezen je vselej sklenjena skupaj.«¹¹ Marija je srednica vseh milosti, seveda v popolni odvisnosti od Kristusa. »Jezus je vsemogočen sam od sebe; ti pa si najmogočnejša za svojim Sinom, ki te je postavil, da deliš njegove milosti.«¹²

Marijina nerazdružna povezanost s Kristusom, njeno sredništvo in edinstveno mesto v zgodovini odrešenja prihaja zelo jasno do veljave v Ligvorijevi knjigi *Obiskovanje Jezusa Kristusa*, ki jo je Baraga prevedel. V uvodu k slovenskemu prevodu je Baraga zapisal: »Ker je Marija za Bogom naša največji pomočnica in Jezusova preljuba mati, najdete, ljubi moji kristjani, po vsakem obiskanju Jezusa tudi molitve do njegove preljube matere Marije.«¹³

Baragovo načelo je bilo: Za troedinim Bogom in Jezusom Kristusom mora Marija v našem srcu zavzemati prvo mesto. Marijino poslanstvo je, da nas vodi h Kristusu.

⁸ F. Veriti, *Življenje svetnikov IV*, Ljubljana 1829, 456. 457.

⁹ *O počeševanju in posnemanju Matere božje*, Ljubljana 1830, 368.

¹⁰ N. d., 368.

¹¹ N. d., 378.

¹² N. d., 364.

¹³ *Obiskovanje Jezusa Kristusa v' presvetim rešnjim telesu in pozdravljenje Marije, prečiste device*, Ljubljana 1832, predgovor 7.

Na osnovi tega spoznanja je pri Baragu v njegovih molitvah in pobožnostih vedno navzoča Marija, prav tako pa jo postavlja kot tisto, ki jo moramo za Kristusom najbolj posnemati.

Baraga je torej pomemben v tem, da dobi Marija v svoji povezanosti s Kristusom središčno mesto v življenju slehernega kristjana.

Vlogo Device Marije za krščansko življenje je Baraga povezoval z Raz 12, kjer je Marija prikazana v strašnem boju med dobrim in zlim. Ta povezava je pri Baragu še posebno jasna pri njegovem prizadevanju za širjenje bratovščine kronaric Matere božje.

č) *Luka Jeran*

Glede nadaljnega razvoja Marijinega češčenja je gotovo zelo pomemben Luka Jeran (1818—1896), ki je tudi sicer ena osrednjih osebnosti v Sloveniji v drugi polovici 19. stol. Gimnazijo je obiskoval v Karlovcu pri frančiškanih (1834—39), nato pa je nadaljeval šolanje v Ljubljani, kjer je končal bogoslovje. Pri njem je opazen vpliv frančiškanov po eni strani, po drugi pa morda še močnejši Baragov vpliv.

Marijansko smer, ki jo je začel Baraga še zelo osamljen na novo poživljati v prvi polovici 19. stol., je na splošno uveljavil Luka Jeran v drugi polovici 19. stol. To je storil v prvi vrsti kot eden glavnih sodelavcev (1849—51), nato kot sourednik (1852—55) in končno kot urednik (1856—96) prvega slovenskega verskega časopisa, *Zgodnja Danica*, ki je l. 1848 začel izhajati pod imenom *Slovenski cerkveni časopis*. Pri tem časopisu je sodeloval Baragov osebni prijatelj Jernej Arko (1794—1868). Sodelavca sta bila tudi pesnik in zgodovinar Peter Hicinger (1812—1867), pesnik in nabožni pisatelj Blaž Potočnik (1799—1872) in še nekateri drugi, ki so bili vsi veliki Marijini častilci. Prevajali so Ligvorijeve pesmi in tudi sicer opazamo pri njih močan vpliv redemptoristične duhovnosti. V Mariboru so bili redemptoristi od 1833—1844.¹⁴ Že sam naslov *Zgodnja Danica* je vzet iz lavretanskih litanij. Prav zanimiva je razlaga naslova v prvi številki *Zgodnje Danice* l. 1849. Blaž Potočnik označuje v pesmi kot zgodnjo danico Marijo, Peter Hicinger pa v svoji posvetilni pesmi tako naziva Cerkev. Jeran je kasneje izrečno razlagal naslov časopisa v marijanskem duhu. Zanimivo je to, da je vsebinsko poleg zelo zastopane mariološke oziroma marijanske prvine navzoča skrb za utrjevanje ljubezni do Cerkve. V ta namen so napisani številni članki z zgodovinsko vsebino, ki pozitivno zavračajo jožefinsko pojmovanje Cerkve. Tiskana so v *Zgodnji Danici* tudi pastirska pisma škofov, poročila misijonarjev in razne novice, v katerih čutimo ljubeč odnos do Cerkve, skratka, čutenje s Cerkvijo. Skoraj v vsaki številki je tudi kakšna pesem o Mariji. Časopis je pospeševal češčenje Matere božje, obširno razlagal lavretanske litanije, priporočal molitev rožnega venca, se zavzemal za širjenje bratovščin in Marijinih družb, prav tako za širjenje majniške pobožnosti »šmarnic«. V nekem oziru je *Zgodnja Danica* prvi slovenski marijanski list. Značilno za mariologijo tega lista je, da je ta navzoča v okviru ekleziologije. V *Zgodnji Danici* je opazno hkratno in vzporedno pospeševanje Marijinega češčenja navzven in navznoter. Slednja smer je dobila svoj izraz v razlagi Grignonove posvetitve Materi božji. Po zaslugi tega časopisa se je med ljudmi in med duhovniki zelo razširila in poglobila marijanska usmerjenost.

¹⁴ *Venec cerkvenih bratovščin* 4 (1900) 5—9.

Z Jeranom so se začele bolj širiti tudi knjige o Mariji. V celotni prvi polovici 19. stol. imamo v slovenščini samo dve izrečno Mariji posvečeni knjigi, in sicer Baragov prevod Rouvilla, ki je izšel 1830, ter Hofmanovo razlago rožnega venca in lavrentanskih litanij iz l. 1837. Jeran pa je po l. 1850 napisal kar 7 šmarnic s skupnim naslovom Šmarnice naše visoke nebeške Kraljice (1859—78).¹⁵

Za razumevanje Jeranove marijanske usmerjenosti je vsekakor pomembna njegova prva nabožna knjiga, Jezusa in Marije dvojce najsvetejši Serce, ki je izšla v Ljubljani 1850 (drugi natis 1852).¹⁶ Soavtor je Andrej Zamejc, ki je bil nekaj časa tudi sourednik Zgodnje Danice. V knjigi je teološko poglobljena razlaga Srca Jezusovega in Srca Marijinega. Zdi se, da je bil povod za knjigo l. 1838 nastala bratovščina Marijinega Srca v Parizu, ki je bila po l. 1850 vpeljana tudi v Ljubljani.

Že takoj v začetku beremo pojasnilo: »Češčenje Jezusovega Srca ni nič drugega kakor češčenje Jezusa samega.« Isto velja tudi glede Marijinega Srca. V tem duhu moramo brati avtorjevo misel: »V nebesih za Srcem Jezusovim ni častitljivejšega Srca od brezmadežnega Srca njegove matere. Torej za Jezusovim Srcem zasluži Marijino Srce vso našo ljubezen in češčenje.« Sledi navedek sv. Bernarda, ki utemeljuje povezanost med češčenjem Srca Jezusovega in Srca Marijinega: »Ne vidim Matere brez Deteta in Deteta ne brez Matere.«¹⁷ Prav tako ob sklicevanju na sv. Bernarda trdi pisatelj: »S češčenjem, ki ga dajemo Materinemu Srcu, častimo tudi Sinovo Srce, ker vsa čast, ki jo dajemo Materi, je Sinova.«¹⁸ Jeran vidi strogo soodnosnost in sorazmerje med Marijinim in Jezusovim češčenjem. Pravi: »Pobožnost do Marijinega Srca je najboljši pomoček rasti v pobožnosti do Jezusovega Srca; skozi Materino Srce bomo prišli do Sinovega Srca.«¹⁹

d) Janez Volčič

Mariologija v Sloveniji ne more mimo Janeza Volčiča (1825—1887), plodovitega pesnika in pisatelja, ki je izdal 31 knjig.²⁰ Doma je bil iz Škofje Loke, kjer so delovale uršulinke in kapucini. Bil je osebni prijatelj Jožefa Kerčona (1821—1903), ki je bil katehet pri uršulinkah v Škofji Loki in je tudi napisal več knjig o Mariji. Volčič je nekaj časa obiskoval gimnazijo v Novem mestu pri frančiškanih in bil posvečen za duhovnika 1849, ko je že izhajala Zgodnja Danica. Napisal je vsaj 5 knjig za šmarnično pobožnost v mesecu maju, poleg tega pa je pomemben zlasti po svojem obširnem delu o Mariji in sv. Jožefu v petih delih z naslovom: Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina sv. Jožefa, Celovec I 1884, II 1885, III 1887, IV 1889 in V 1891. V tej knjigi večjega formata Volčič obširneje razlaga Marijin odnos do treh božjih oseb.²¹ To je razvitje tega, kar je začel že Baraga. Pomembna novost in dopolnilo razvoja mariološke misli in marijanskega češčenja v Sloveniji pa je v tem, da je ravno Volčič tisti, ki je Slovencem prvič predstavil povzetek Grignonove knjige o pravi pobožnosti do Matere božje.²² S tem je zelo

¹⁵ I. Grafenauer, *Luka Jeran*, v: *SBL* I, 405.

¹⁶ Jeran—Zamejc, *Jezusa in Marije dvojce najsvetejši Serce*, Ljubljana 1852³, 3.

¹⁷ N. d., 32.

¹⁸ N. d., 33.

¹⁹ N. d., 33.

²⁰ F. Hrovat, *Janez Volčič, duhovni svetovalec, župnik šmarješki in slovenski pisatelj*, v: *Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa*, Celovec 1891, 252—272, tu 270—271.

²¹ *Življenje preblažene Device I* (1884), 26—50.

²² *Življenje preblažene Device I* (1884), 3—26.

pripomogel k poglobitvi češčenja Marije in k zavrnitvi raznih ugovorov, ki so se sem ter tja še vedno pojavljali.

Po Volčičevi zaslugi smo tako Slovenci v drugi polovici 19. stol. dobili teološko najglobljo utemeljitev Marijinega češčenja in hkrati tudi navodila za najbolj intenzivno in učinkovito češčenje Matere božje.

Volčič je zelo pospeševal tudi bratovščino Naše ljube Gospe presvetega Srca in bratovščino živega rožnega venca.

e) Anton Martin Slomšek

V prvi polovici 19. stol. so ohranili marijansko usmerjenost verniki, v drugi polovici 19. stol. je bila tudi duhovščina v glavnem že marijansko prenovljena. Zadnji so začeli v marijanskem duhu pozitivno delovati škofje. To velja v polnosti za ljubljansko škofijo, za mariborsko pa ne povsem, saj je bil Slomšek za škofa posvečen že l. 1846. Anton Martin Slomšek (1800—1862) je kot kaplan, semeniški spiritual in kot župnik večkrat pridigal o Mariji.²³ Priporočal je molitev rožnega venca, na Marijine praznike pa je rad govoril tudi o čistosti in o večnosti. Pozna se redemptoristični vpliv, vendar ne tako izrazito kakor pri Baragu. Na osnovi ohranjene pismene zapuščine moremo trditi, da je bil Slomšek za češčenje Matere božje, ga priporočal in širil, ni pa mu dajal tolikega pomena kakor Baraga.

f) Jakob Missia

Prvi med ljubljanskimi škofi, o katerem bi mogli trditi, da je bil marijansko usmerjen, je Jakob Missia, ki je v Ljubljani škofoval od 1884—1898, nato pa je postal nadškof in kardinal v Gorici (1898—1902). Že v svojem prvem pastirskem pismu je dejal: »Shranim vas v božje srce Marijino.«²⁴ Svoje zaupanje v Marijo je ob nastopu svoje službe izrazil tudi z besedami: »Upam v Devico Marijo, mater Jezusovo in vašo mater, ki vas je toliko ljubila... Vanjo upam, da bo prav zaradi svoje materne ljubezni do vas tudi meni pomagala in me učila v vaših srcih vedno varovati Jezusa in vas ogrevati, da ga posnemate.«²⁵

Predstavniki liberalno framasonske smeri, ki so vodili jožefinsko reformo, so zasedli položaje med drugim tudi na dunajski univerzi. To je bil razlog, da je slovenska inteligenca ravno med šolanjem na Dunaju izgubljala čut za Cerkev, pogostoma tudi vero. Večina slovenskih pesnikov in pisateljev neduhovnikov v 19. stol. je bila zelo liberalno usmerjena.²⁶ Ta duh se je širil prav tako med bolj izobraženim nemškimi prebivalstvom in postopoma prodiral med preproste ljudi. 1872 je prišlo v Sloveniji do jasne ločitve duhov. Liberalci so tedaj geslo: »Vse za vero, dom, cesarja« spremenili v: »Vse za domovino, omiko in svobodo.« Vera je bila izločena.²⁷

²³ Nekatero pridige in nagovori, ki kažejo Slomškovo marijansko usmerjenost, najdemo v škofijem arhivu v Mariboru, in sicer pod oznako ŠkAM, Slomšek, IV—A, 11,22,73,80; IV—B, 124, 128, 140; V—A, 10; IX, 16,48,51,52; X, 19. O razmerju med Baragom in Slomškom glej A. Pirš, *Baraga in Slomšek*, v: *Slomškov simpozij v Rimu*, Slovenska bogoslovna akademija v Rimu 1983, 209—214.

²⁴ *Laibacher Diöcesanblatt 1884*, 125—130, tu 130.

²⁵ N. d., 1884, 128.

²⁶ A. Ušeničnik, *Pomen prvega slovenskega katoliškega shoda*, v: *Revija katoliške akcije 1942*, 7—123.

²⁷ A. Ušeničnik, *Missia*, v: *Izbrani spisi VI*, 37—73, tu 38.

Izgubljeni se je začel čut za Cerkev, še bolj pa za cerkveno avtoriteto. Do duhovnikov so bili liberalni krogi naravnost sovražno razpoloženi.

V tem okolju je razumljivo, da je Missieva mariologija izrazito ekleziološka. V pastirskem pismu 28. 11. 1885 je pisal: »Kakor je Gospod po Mariji prejel telesno življenje, tako prejemamo mi po Mariji dušno življenje milosti. In kakor je nemogoče Marijo v resnici ljubiti in častiti, če obenem ne spoznavamo, da je Kristus, njen Sin, v slavi Boga Očeta — pravi Bog od pravega Boga; ravno tako je nemogoče Marijo v njenem božjem Sinu častiti, če ne častimo obenem tudi njegove ustanove, tj. Cerkve in Petra, skale, na katero jo je postavil.«²⁸

Missia je na prvem slovenskem katoliškem shodu 1892 jasno povedal, da je osnovna verska resnica Kristusovo božanstvo. Na osnovi tega dejstva ima svoje dostojanstvo tako Marija kakor tudi Cerkev. Na osnovi tega Kristusovega božanstva je utemeljena avtoriteta duhovnika (ki so ga tedaj začeli vse bolj zasramovati), škofa (Missia je bil deležen vedno novih napadov) in predvsem papeža (liberalni časopis Slovenski narod je papeža Leona XIII. na večer pred njegovo zlato mašo imenoval izvržek človeštva).²⁹

Ekleziološko marijanski poudarek se razodeva tudi v Missievi razlagi binškošne strukture Cerkve.³⁰ Ravno na binškošti je imela namreč Marija pomembno vlogo pri dokončnem oblikovanju Cerkve.

Missia je bil prvi v vrsti ljubljanskih škofov, ki se je po jožefinizmu z vso odločnostjo naslonil na papeža. »Poprimimo se z vso odločnostjo naukov sv. očeta in storimo po njihovih željah,« je pisal v pastirskem pismu 29. 1. 1892.³¹ Prvi si je upal javno povedati, da država uničuje samo sebe, če se oddaljuje od Boga.³²

Prav na osnovi te popolne naslonitve na papeža je v škofijskem listu objavljala okrožnice Leona XIII., za katere vemo, da so mnoge posvečene prav Mariji. Zvest navodilom sv. očeta je takoj vpeljal oktobrsko pobožnost, pospeševal bratovščino sv. Družine in podpiral sv. očeta pri obnovi marijanskega češčenja ravno na ta način, da mu je pustil do besede v škofijskem listu. Sam Missia ni veliko pisal o Mariji, a njegova velika zasluga je, da je duhovnikom in po njih ljudem približal misel marijansko usmerjenega Leona XIII. V ljubljanski škofiji so se za časa Missia začele širiti Marijine bratovščine tudi po župnijah, v škofijo je poklical več novih redovnih skupnosti (vsega skupaj 13), ki so bile več ali manj izrazito marijansko usmerjene.

g) Anton Bonaventura Jeglič

Višek in nekakšen povzetek celotnega mariološko-marijanskega razvoja zasledimo pri enem največjih ljubljanskih škofov, to je pri Antonu Bonaventuru Jegliču (1850—1937). Ko je 1898 prevzel vodstvo ljubljanske škofije, je vernikom v prvem pastirskem pismu razlagal svoje škofovsko geslo, ki se je glasilo: Pridi k nam tvoje kraljestvo po Mariji.³³ V prvem delu pastirskega pisma Jeglič razlaga, kako si bo prizadeval, da bi zavladal v dušah ljudi Kristus, in sicer po Cerkvi. Ob koncu kaže na pomembno sredniško poslanstvo Marije in na pomen, ki ga ima Marijino češčenje za celotno življenje: »Če pa Gospod Jezus po Mariji vlada v posameznih osebah,

²⁸ *Laibacher Diöcesanblatt* 1885, 101.

²⁹ N. d., 1887, 97.

³⁰ N. d., 1885, 25—29, tu 22.

³¹ N. d., 1893, 20—27, tu 26.

³² N. d., 1895, 3.

³³ *Ljubljanski škofijski list* 1898, 44—65, zlasti 63—65.

vladal bo po Mariji tudi v družinah, v narodih. Da, po Mariji se bo povsod kraljestvo božje utrdilo, povsod bo napredovalo, povsod bo Marija peklenki kači strla oholo in ošabno glavo. Srečen pa narod, srečno ljudstvo, kateremu je Bog gospodar.«³⁴

Božje kraljestvo Jezusa Kristusa prihaja po Mariji, kajti »kjer vlada Marija, noče vladati sama, ampak hoče, da z njo in nad njo vlada Gospod Jezus Kristus... Želi, da se tudi v naših srcih klanja Bogu Jezusu, toda ne sama, ampak mi z njo in po njej, ter da vsled tega vlada v naših srcih gospod Jezus.«³⁵ Na osnovi Marijinega materinstva sklepa Jeglič: »Iz tega sledi, da je ona vsemogočna po priprošnji, kakor je gospod Jezus vsemogočen po naravi.«³⁶ Marijino sredništvo je Jeglič utemeljeval popolnoma v duhu Ligurija in Grignona Montfortskega. Pisal je: »Mnogi sveti učeniki trdijo, da je Marija zakladnica vseh milosti in vseh zaslug Jezusovih, da moremo vse potrebne milosti dobiti od nje, da Bog milosti redno ne deli, razen po rokah Marijinih. Zato pa tudi trdijo, da se skoraj ne more večno pogubiti, kdor resnično časti Marijo, ali da se bo komaj komaj zveličal, kdor ne časti Marije.«³⁷ Marija je »v vsakem oziru naša srednica pred Bogom. O njej zmagoslavno trdi sveta Cerkev, da je uničila vsa krivoverstva.«³⁸

Jeglič je dobro vedel, da priznavanje in češčenje božje Matere vključuje vse temeljne verske resnice: »Ako častim prečisto Devico Marijo, s tem že priznavam vse krščanstvo, priznam, da se je zaradi izvirnega greha in zaradi naših osebnih grehov učlovečil Sin božji, priznavam torej presveto Trojico, priznavam Boga Stvarnika, priznavam izvirni greh, priznavam našo pokvarjenost, priznavam potrebo Odrešenika, priznavam vse čudeže na osebi Device Marije, da je po posebni milosti spočeta brez izvirnega greha, da je po vsemogočnem vplivu Svetega Duha postala Mati Jezusova, Mati božja, pa da je vendar ostala čista devica. Kdor torej iz srca časti devico in mater Marijo, trdno stoji v kraljestvu božjem; v srce, kjer vlada Marija, se ne more vkrasti ona zapeljiva kača, ki je v naših prvih starših obrodila napuh, da so zavrgli Boga, svojega kralja.«³⁹

Ob takem gledanju ni čudno, da je Jeglič na vse načine pospeševal Marijino češčenje. Bil je človek dejanj, poslušen sv. očetu in je priporočal, naj bodo v letih 1898—1900 v vseh župnijah misijoni ali vsaj duhovne obnove. Ob takih priložnostih so misijonarji redno govorili tudi o Mariji.

V posebnem pastirskem pismu analizira Jeglič duhovni položaj v 19. stol. Med drugim navaja tudi razloge, zakaj se je tako zelo razširilo češčenje Matere božje. Po njegovem mnenju je bil to nujen odgovor na težke razmere, zlasti še v drugi polovici 19. stol. Takole pravi: »Neverjetno pa je v našem stoletju napredovalo češčenje prečiste Device Marije. K temu je največ pripomoglo, ker se je njeno brezmadežno spočetje proglasilo kot verska resnica, pripomogle so nenavadno pogostne spreobrnitve najbolj trdovratnih grešnikov po bratovščini Srca Marijinega in po Lurdu, kjer se je leta 1858 prikazala Devica Marija kot brez madeža spočeta in kamor sedaj hiti celi svet.«⁴⁰ (Jeglič omenja tudi druge božje poti, pri Slovencih Brezje.)

Ta ocena je pravilna. Dejansko je k razširitvi Marijinega češčenja v 19. stol. veliko pripomogla razglasitev verske resnice o Marijinem brezmadežnem spočetju,

³⁴ N. d., 1898, 64.

³⁵ N. d., 1898, 63.

³⁶ N. d., 1898, 64.

³⁷ N. d., 1898, 64.

³⁸ N. d., 1898, 63.

³⁹ N. d., 1898, 63.

⁴⁰ N. d., 1900, 114 s.

dogodki v Lurdu in razširjenost ter blagodejno delovanje bratovščine Srca Marijinega.

2. Bratovščine

Razvoj bratovščin je šel vzporedno s propadanjem jožefinizma in s širjenjem Marijinega češčenja. Tudi glede bratovščin je odločilno vplival Friderik Baraga (1797—1868). Kot kaplan je v župniji Sv. Martina pri Kranju širil bratovščino Srca Jezusovega in kronaric Matere božje. Zaradi tega ga je dekan sosednje župnije Stara Loka Jernej Božič 18. 2. 1828 tožil na škofijo. Ob koncu obtožbe piše, da je dolžnost dušnega pastirja takoj v začetku zatreti tok praznoverja in se upreti farizejski hinavščini. Božič sporoča na škofijo, da je s prižnice javno obsodil in prepovedal bratovščine. Ta dekan je imel bratovščine za nekaj nekoristnega. Še več, celo za nekaj škodljivega in za izraz praznoverja. Prepovedati bratovščine se mu je zdelo nekaj samo po sebi umevnega, celo potrebnega. V omenjeni obtožbi se je skliceval na še vedno veljavno državno prepoved bratovščin. Sad te obtožbe je bil, da so Baraga kazensko premestili v oddaljeno župnijo Metlika in mu prepovedali širiti bratovščine.

Kot misijonar je Baraga pomagal ohraniti pri življenju prvo bratovščino, ki je bila po l. 1830 med Slovenci zelo razširjena, in sicer je bila to Leopoldinina ustanova. Nima še imena bratovščina, a ima vse lastnostni bratovščine. Skoraj dvajset let je Leopoldinina ustanova s svojim sedežem na Dunaju tiho in vztrajno pripravljala pot za ponovno oživitev bratovščin v Sloveniji, ki so se začele ustanavljati oziroma obnavljati okoli l. 1848.

Mirno, trezno in pozitivno je poročala o bratovščinah od vsega začetka svojega obstoja Zgodnja Danica. Oživljati so začeli stare, za časa Jožefa II. zatrite bratovščine ali pa sorodne bratovščine v krajih, kjer so bile nekdanje bratovščine zelo dejavne. Tako npr. 1852 že beremo v Zgodnji Danici, da je bila slovesno vpeljana bratovščina rožnega venca.⁴¹ V istem poročilu je rečeno, da so sem ter tja bratovščine zopet oživele.⁴² L. 1852 je bila vpeljana bratovščina presvetega Marijinega Srca, ki je bila povezana z materino (glavno) bratovščino v Parizu (župnik Dufriche Degenettes).⁴³ Najbolj pa se je razširila v Sloveniji bratovščina Naše ljube Gospe od presv. Srca, ki je bila ustanovljena v ljubljanski stolnici 8. 12. 1874 in je imela svoj izvor prav tako v Franciji (mesto Issoudun). Do leta 1897 je imela 173.063 udov.⁴⁴ Ta bratovščina je resnično prodrla praktično v vse župnije. Tako npr. v župnijski kroniki župnije Leskova, ki šteje danes komaj dobrih 300 ljudi, zasledimo zapisano, da je bila 23. 2. 1883 vpeljana bratovščina Naše ljube Gospe presv. Srca.

Poleg tega so bile še razne škapulirske bratovščine (karmelske Matere božje, brezmadežnega spočetja, Matere božje sedmerih žalosti), Marijina družba v prid katoliškim misijonom med črnci,⁴⁵ družba Marijinega brezmadežnega spočetja za podporo katoličanov v turškem cesarstvu.⁴⁶

⁴¹ ZD 1852, 169—171.

⁴² ZD 1852, 170.

⁴³ ZD 1852, 107.123.

⁴⁴ VCB I (1897) 59.

⁴⁵ Prim. ZD 1851, 109; 1852, 14 s.

⁴⁶ ZD 1857, 193.

Sistematično je bratovščine obdelal Janez Volčič v drugem delu svoje knjige *Življenje preblazene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa*, Celovec 1885, 103—128.

Bratovščin so se oklenile zlasti preproste kmečke žene in dekleta, po mestih pa gospodinjske pomočnice. Bratovščine so pospeševale zaupanje v Marijo, poleg tega tudi molitveno in zakramentalno življenje. Z odpustki se je poglobil smisel za Cerkev.

V veliki meri je bilo delovanje bratovščin odvisno od gorečnosti posameznih duhovnikov. Marsikje so nastale, a kmalu izginile, ko se je poleglo prvotno navdušenje, saj so bile le rahle vezi, ki so vezale ude skupaj.

Da bi imele bratovščine večjo globino in trajnost, je začel l. 1896 izhajati poseben list Venec cerkvenih bratovščin, urednik pa je bil Franc Ušeničnik. List je umerjen izrazito evharistično in zelo je poudarjeno češčenje Srca Jezusovega. Marijanski element ni tako zelo izrazil.

1880 pa so frančiškani v Gorici začeli izdajati za tretjerednike list *Cvetje z vertov svetega Frančiška*. Frančiškanski tretji red je bil v Sloveniji v drugi polovici 19. stol. zelo razširjen. V omenjenem tretjeredniškem listu je izrazito poudarjeno češčenje Brezmadežne in tudi sicer je precej marijanske vsebine.

3. Marijine družbe

Tesnejše vezi med udi in večja opora pri duhovnem življenju kakor pri bratovščinah je bila pri Marijinih družbah. 1858 so vpeljale prve Marijine družbe uršulinke v Ljubljani za notranje in za zunanje gojenke⁴⁷ in istega leta tudi v uršulinskem samostanu v Škofji Loki.⁴⁸ Uršulinke so tudi sicer vseskozi ohranjale marijansko naravnost. O Marijinih družbah je zelo pozitivno poročala Zgodnja Danica 1859 in Jeran je priporočal, naj bi jo kateheti vpeljali po gimnazijah in drugih šolah.⁴⁹ Postopoma so se Marijine družbe začele širiti tudi po župnijah. Natančnih podatkov ni. L. 1903 je bilo 87 družb za mladeniče in 159 družb za dekleta. Višek razcveta pa so Marijine družbe doživele v prvi polovici 20. stol. Leta 1927 npr. samo še 10 župnij v ljubljanski škofiji ni imelo nobene Marijine družbe.⁵⁰

Marsikje pa so imeli vstop v Marijino družbo za poniževalno dejanje. Še l. 1899 npr. poroča kaplan J. Smukovec v svojem poročilu o ustanovitvi Marijine družbe: »Molčim o tem, koliko je bilo govorjenja, zabavljanja, nagajanja, ko se je družba ustanavljala.«⁵¹

Kljub vsem oviram so se zlasti po zaslugi ljubljanskega škofa Antona Bonaventura Jegliča Marijine družbe v Sloveniji splošno razširile.

Sklep

Na začetku 19. stol. so bili marijansko usmerjeni frančiškani in še nekateri posamezniki, vendar je na novo sprožil marijansko pobožnost šele Friderik Baraga.

⁴⁷ J. Kogoj, *Uršulinke na Slovenskem*, Izola 1982, 121.

⁴⁸ J. Pogačnik, *Vodilo Marijinih kongregacij*, Ljubljana 1943, 35.

⁴⁹ *ZD 1859*, 83—84.91.108.130—131.156.157.

⁵⁰ J. Pogačnik, n. d., 42.

⁵¹ VCB 3 (1899) 111 s.

Njegova načela je po l. 1849 uresničeval zlasti Luka Jeran s sodelavci v časopisu Zgodnja Danica. Marijansko smer so podpirali škof Slomšek, škof Missia, posebno pa ljubljanski škof Jeglič. Bratovščine, Marijine družbe in tretji red so se začeli širiti šele v drugi polovici 19. stol.

Anton Štrukelj

Šmarnice — značilna slovenska majniška pobožnost

Goreči Marijini častilci so že pred stoletji premišljevali, kako bi mogli skazovati Mariji še večje češčenje. Želeli so, da bi verniki častili božjo mater Marijo vsak dan in, če le mogoče, kar ves mesec. V ta namen so izbrali najlepši mesec v letu, mesec majnik, ki z lepoto v naravi prekaša vse druge. To pobožnost so imenovali Marijin mesec. S to pobožnostjo so začeli v Rimu, od koder se je razširila po vsej Italiji, Franciji in tudi Nemčiji. Papež Pij VII. je l. 1815 pobožnost meseca majnika potrdil in obdaril z odpustki.

1. Začetki slovenskih šmarnic

Med Slovenci se je majniška pobožnost hitro udomačila. Noben drug narod nima za to pobožnost tako ljubkega imena kakor mi, Slovenci, ki ji pravimo šmarnice. To ime ji je dal naš največji Marijin častilec, skromni in goreči duhovnik ljubljanske škofije, Janez Volčič. Njegovo prvo tiskano branje za mesec maj nosi naslov Šmarnice Marii naši Materi darovane. Rože šmarnice cvetijo prav v tem času. Dejansko ljudje s temi ljubkimi in dišečimi cvetlicami krasijo Marijine oltarje in podobe. Tudi neštete pesmi, posvečene majniški Kraljici, govorijo o vencih, ki jih s temi cvetlicami spletao Mariji v čast. (V etimološkem gledanju bi utegnil imeti izraz »šmarnice« kaj skupnega s slovenskim imenom dveh Marijinih praznikov: veliki in mali šmaren. Vendar ni gotovo, če je beseda »šmaren« — t.j. sv. Marijin praznik — kaj vplivala na poimenovanje slovenske majniške pobožnosti.)

Še preden so izšle prve tiskane Šmarnice l. 1855, se je ta pobožnost že širila med našim ljudstvom. Za to novo pobožnost sta v javnosti prva pokazala zanimanje dva bogoslovca, Davorin Trstenjak in Jernej Lenček. — Trstenjak je l. 1842 priredil za tisk molitvenik Mesec Marije, ki je bil preveden v slovenščino po francoski izdaji. V tej knjigi je 31 premišljevanj o Marijinem življenju, na koncu pa še kratek opis nekaterih slovenskih Marijinih božjih poti. Trstenjakov namen je bil, da pridobi svoje rojake za opravljanje te nove pobožnosti. Njegova knjižica je bila kmalu razprodana in je doživela 1856 drugo izdajo.

Iz Nemčije si je majniška pobožnost utrla pot tudi v Avstrijo in med vse tedanje avstrijske narodnosti. Češki list Blahovest l. 1850 poroča, da so začeli z majniško pobožnostjo tudi v Pragi v cerkvi sv. Klemenca. Tedanji ljubljanski bogoslovci so se živo zanimali za svoje slovanske brate in najbrž jih je to spodbudilo k posnemanju. Bogoslovec Jernej Lenček je prosil, da bi uvedli to pobožnost tudi v bogoslovnem semenišču. Tako je semeniški špiritual Jurij Volc z majnikom 1851 začel to pobožnost v ljubljanski semeniški kapeli brezmadežnega spočetja Marijinega. Bogoslovci so majniško pobožnost z veseljem sprejeli in hvalevredno opravljali. Že naslednje leto se je pobožnost razširila tudi v Alojzijevišču in v drugih zavodih ter raznih redovnih skupnostih.

Zgled je vabil k posnemanju in kar hitro so vpeljali to Marijino češčenje tudi drugod. V ljubljanski stolnici so začeli z vsakdanjo majniško pobožnostjo l. 1856. Vsakdanji nagovor je bil po tedanjih navadah nemški, petje pa slovensko in nemško. To prvo ljubljansko javno majniško pobožnost je list Zgodnja Danica popisal v vseh podrobnostih. Tudi v sedanji mariborski stolnici so začeli s to pobožnostjo hitro potem, ko je l. 1859 škof A. M. Slomšek prenesel škofijski sedež iz Sv. Andraža v Labotski dolini v Maribor.

O majniški pobožnosti imamo poročila tudi iz Trsta in Gorice. L. 1854 so imeli na Bledu majniško pobožnost, pri kateri je duhovnik pred oltarjem Marijinega Srca navdušeno razlagal dobrote in milosti, ki jih prejemo po Mariji. Po govoru so skupaj zapeli pesem in molili lavretanske litanije ter prejeli blagoslov. Podobno je že to leto obhajal s svojimi župljani vsakdanjo večerno majniško pobožnost župnik in skladatelj Blaž Potočnik v Šentvidu nad Ljubljano, le namesto vsakdanjega premišljevanja so molili rožni venec.

Tako je nastopilo l. 1855, ko je Janez Volčič izdal berila z naslovom Šmarnice, po katerem so začeli kar splošno imenovati majniško pobožnost šmarnice. L. 1855 se torej upravičeno sme imenovati rojstno leto naših šmarnic.

2. Razcvet naših šmarnic

Janez Volčič, kaplan v Horjulu pri Ljubljani, je spoznal, da Slovenci še nimamo potrebnih premišljevanj za Marijin mesec. Odločil se je, da napiše takšno knjižico v materinem jeziku. In res je Zgodnja Danica 29. marca 1855 naznanila izid njegove knjige z naslovom Šmarnice Marii naši Materi darovane. Za uvodno besedo je pisec sestavil naslednjo izpoved: »O Marija, Mati moja! O prečista Devica, mogočna Pomočnica! O nebes Kraljica, vrata nebeška! Glej, ubogi, revni, grešni človek si predrznem, Tvojo slavo, Tvojo čast popisovati! O Marija, kaj sem se namenil? Tvojega svetega devištva prav popisati ne morem. Tvojo moč pri Jezusu sicer spoznam in bi jo rad vsemu svetu razkril; ali vsega dopovedati spet ne morem. Tvojega veličastva v nebesih razložiti ni mogoče. Tvojo ljubezen do nas, zapuščenih Evinih otrok, s katero si nam nebeška vrata odprla in s katero nas vabiš, Tebe ljubiti, o Mati čiste ljubezni, le občudovati zmorem. Vendar naj bo, o Mati moja, to revno delo v slaboten spomin srčne ljubezni do Tebe! Prosim Te, o mila Mati moja, blagoslovi Ti taisto s svojo mogočno roko, da bo na ta način, če je Tebi ljubo, velika množica kristjanov Te lepše častila. — O Marija, varuj me! O Marija, vodi me po pravi poti v sveti raj! Amen.«

Navedene besede je napisal Volčič tudi pod Marijino podobo na naslovni strani. Podoba predstavlja Marijo z Detetom v naročju; Dete kaže s svojo levico na svoje srce, z desnico pa na Marijino srce, iz katerega teko obilni studenci milosti.

Marijo prisrčno ljubeči Volčič je tudi zase izbral za geslo prelepi vzdih sv. Alfonza Ligvorija: »O, da bi mogel kdaj doživeti, da bi Marijo vsa srca ljubila.« V ta namen je napisal tudi prve šmarnice. Konec majnika istega leta 1855 je že poročal v Zgodnji Danici, kako so se verniki majniške slovesnosti radi udeleževali in pri petih litanijah z veseljem prepevali: »O Marija, čista, sveta, čez vse povzdignjena — ti brez madeža spočeta, prosi za nas Jezusa!«

Volčič je s svojimi šmarnicami vsejal skromno seme, ki pa je vzknilo in zraslo v veliko drevo. Zgodnja Danica in za njo gotovo verno ljudstvo je majniško pobožnost odslej imenovalo kar šmarnice; tega lepega imena so se takoj oprijeli vsi Slovenci.

Dušni pastirji so razmišljali, kako bi šmarnice čim lepše obhajali in kako bi čim več ljudi privabili k tej pobožnosti. Vaščani so za majnik okrasili svoje vaške Marijine kapelice in po družinah so začeli postavljati šmarnične oltarčke. Po oddaljenih vaseh so začeli zidati nove Marijine kapelice, ob katerih so se vaščani zbirali k skupni šmarnični pobožnosti, ker so bili od župnijske cerkve preveč oddaljeni.

Šmarnična pobožnost se je začela čudovito hitro širiti po mestih in po deželi. L. 1859 so bile šmarnice v ljubljanski škofiji splošno v vsaki župniji dovoljene.

Pri obhajanju šmarnic so pokazali ponekod izredno iznajdljivost. V prostrani župniji sv. Petra pri Mariboru je župnik Marko Glaser, iskren Marijin častilec, že l. 1854 goreče priporočal šmarnično pobožnost. Zato so njegovi župljani v bolj oddaljenih vaseh že prihodnje leto sezidali devet Marijinih kapelic, kjer so sami vsak večer obhajali šmarnice, pri katerih pesmi kar niso mogle ponehati. Zadnji dan majnika pa so se ob svojih kapelah zbrali že dopoldne; po skupni molitvi so se uvrstili v procesijo in med molitvijo in petjem odšli v župnijsko cerkev k sklepni majniški pobožnosti. Te vaške kapelice, ki jih je bilo pozneje kar štirideset, so ostale še poznim rodovom zgovoren spomin nekdanje gorečnosti v čiščenju majniške Kraljice.

3. Majniške pesmi in berila

Šmarnice so se že od začetka vernim srcem priljubile tudi zato, ker jih je povzdigovalo petje Marijinih pesmi. Spočetka je primanjkovalo novih pesmi. Zato so v zlaganju novih Marijinih pesmi med seboj kar tekmovali. Prav v tej dobi, ko so se po slovenski domovini razširjale šmarnice, je naše slovstvo najbolj obogatelo z nabožnimi pesmimi. Res niso bile vse umetniške, nekatere celo okorne, a večinoma je segla, ko je dobila primeren napev, preprostim Marijinim častilcem globoko v srce. Nekateri goreči Marijini častilci so zbirali nove Marijine pesmi v pesmarice, imenovane Svete pesmi. Prvo zbirko takšnih pesmi je že l. 1827 izdal Blaž Potočnik; ta zbirka je izšla kar trikrat. Potočnik je izdal tudi drugo zbirko cerkvenih pesmi in nato še izbor iz obeh zbirk. To pač dokazuje, kako so bile te pesmi ljudem všeč. Izvirne Potočnikove pesmi so bile kakor vzete iz srca preprostega vernika, zato so prešle v splošno last; kako tudi ne, saj je bil Blaž Potočnik sam dober pevec in tudi glasbenik. Zbirko Svetih pesmi sta izdala tudi Luka Jeran in Janez Volčič, čigar zbirka je doživela kar štiri natise. Jeranove svete pesmi pa prištevajo med najboljše v starejšem slovenskem nabožnem pesništvu sploh. Nemogoče je naštetati vse Marijine pesnike. Vsekakor pa je treba omeniti Jožefa Levičnika, ki je kot zmožen organist uglasbil znano pesem Slovo od Marije za zadnji dan majnika. Levičnikovo ljubezen do Marije izpričuje tudi to, da je že mnogo prej, preden je Leon XIII. v litanije dodal vzklik Kraljica presvetega rožnega venca, v časopisju izrazil željo, da bi smeli Marijo s tem naslovom klicati v litanijah.

Največ ljubkih pesmi, ki so jih iz globokega spoštovanja in iskrene ljubezni do Marije zložili številni Marijini pesniki, je uglasbil tedanji voditelj ljubljanskega stolnega kora duhovnik Gregor Rihar, ki je umrl l. 1863. Ni je vasi na vsej slovenski zemlji in ni ga kraja po vsem svetu, kjer bivajo Slovenci, kjer ne bi znali zapeti kake Riharjeve Marijine pesmi. Mnogo Volčičevih pesmi je uglasbil frančiškan p. Angelik Hribar, dolgoletni vodja frančiškanskega cerkvenega kora v Ljubljani, ki je izdal vrsto skladb v Marijino čast, med njimi Venec Mariji, Zdihljaji k Devici Mariji, Venček Marijinih napevov za Marijine družbe in znano zbirko Slava Brezmadežni. Hribar je umrl l. 1907 v Ljubljani. Iz Jeranovih in Volčičevih zbirk sta mnoge pesmi uglasbila Andrej Vavken, dolgoletni učitelj v Cerkljah na Gorenjskem, in Danilo Fajgelj iz Gorice. Frančiškan p. Hugolin Sattner (u. v Ljubljani 1934) je zložil na besedilo dr. Mihaela Opeka slovenski oratorij Marijino vnebovzetje (Assumptio), ki ga je l. 1912 v unionski dvorani v Ljubljani izvajala Glasbena Matica.

Številni pesniki in glasbeniki v našem stoletju so prav tako vsak po svojih sposobnostih skušali v pesmi in glasbi čim lepše proslavljati Marijino lepoto. Posebej bi želel omeniti duhovnika prof. Matija Tomca (u. 1986 v Domžalah), ki je poleg mnogih skladb uglasbil tudi kantato Marijina božja pot na Slovenskem.

Kdo bi mogel povedati, koliko src je že ganila naša Mariji posvečena pesem? Kdo jo more pozabiti, če jo je le kdaj slišal, kaj šele, če je tudi sam sodeloval pri mogočnem skupnem petju Marijinih pesmi pri skupnih pobožnostih ali na božjih potih! Kamor koli gre veren Slovenec po svetu, povsod ga Marijina pesem spremlja kot najdražja svetinja in najlepši spomin na veren domači krov.

Poglejmo zdaj še to, kako so naši pisatelji v nevezani besedi častili Marijo in verna srca spodbujali k njenemu čiščenju. Omenimo tu le najpomembnejše slovenske šmarničarje izmed tistih, ki so že odšli k Mariji po plačilo za svoj trud v njeno čast.

Davorina Trstenjaka in Janeza Volčiča že poznamo. Marijin občudovalec Volčič je l. 1860 za majniško pobožnost izdal drugo knjigo, Nove šmarnice; v njej je sestavil 31 premišljevanj za ves mesec majnik. Za naslovno stran je izbral sliko prvotne cerkve Marije Pomočnice na Brezjah, ki je najznamenitejša Marijina božja pot na Slovenskem. — Najplodovitejši šmarnični pisatelj je bil Luka Jeran, saj je izdal sedem knjig šmarnic, sestavljenih največ po tujih vzorih, a prirejenih z obširnimi zgledi. Marijo posebno rad primerja raznim cvetlicam. Dr. Jože Jerše je kar 38 let zapovrstjo v Ljubljani pridigal za šmarnično pobožnost; v tisku je izdal šest knjig šmarnic. Prav tako je obogatil naše nabožno slovstvo s šestimi knjigami šmarnic župnik Seigerschmid. Župnik Lavtižar pa je v štirih knjigah opisal kar 124 Marijinih božjih poti širom po Evropi, ki jih je večinoma sam obiskal. Več avtorjev je izdalo po tri, dve ali eno knjigo šmarničnega branja. Kako bi mogli tu naštetih vse šmarničarje!

Ali ni ta gorečnost slovenskih pisateljev nov dokaz, da so nas celo drugi po pravici imenovali za Marijin narod. Kako bogata setev je padla pri naših šmarnicah v slovenska srca! Ko bi mogli spoznati skrivnosti src, bi videli, koliko dobrih del, koliko svetosti je vzkliko prav iz naših šmarnic.

4. Osrednje teme

Naši šmarnični pridigarji in pisatelji so povedali veliko lepega in spodbudnega o nebeški Materi. Zavedali so se namreč, da moramo Marijo najprej poznati, da jo bomo mogli ljubiti. Da bi bolj goreče častili in prisrčneje ljubili Marijo, moramo natančneje poznati njeno življenje, njene odlike in kreposti, njeno vero in tudi

njeno slavo. Čim bolj jo bomo poznali, tem bolj jo bomo občudovali in s tem večjim zaupanjem se bomo zatekali k njej. Do vsega tega naj bi nam pomagali tudi govori, premišljevanja in berila, ki so jih naši šmarničarji iz leta v leto pripravljali.

Oglejmo si vsaj nekatere pomembnejše knjižice, zlasti naših starejših avtorjev.

Prve Volčičeve Šmarnice iz l. 1855 obsegajo le pet precej dolgih premišljevanj o namenu, za katerega je Bog človeka ustvaril. Prvotno so namreč, zlasti na deželi, šmarnično pobožnost s premišljevanjem opravljali le ob nedeljah in praznikih, in sicer po običajni popoldanski božji službi. Po krščanskem nauku, litanijah in blagoslovu so skoro vsi ostali v cerkvi pri šmarnicah, ki so trajale navadno kar celo uro. Najprej so poslušali šmarnično branje, nato molili rožni venec, na koncu pa imeli pete litanije Matere božje, pri katerih so za odpev najraje peli tole: Sveta Marija, sladko ime, k Tebi zdihuje moje srce / Roža duhovna, milosti polna / prosi Marija za grešnike vse. — Druge Volčičeve, tako imenovane Nove šmarnice iz l. 1860, so bile že razdeljene na 31 premišljevanj za vseh 31 dni majnika, po vsebini pa so bile podobne prvim. Tudi prve Jeranove šmarnice so bile po vsebini take kakor Volčičeve, pozneje pa je Jeran mnogo pisal tudi o prednostih Matere božje, da bi mogel njeno češčenje čimbolj pospeševati. V svojih šmarnicah je razlagal tudi slavospev treh mladeničev v ognjeni peči in z njim vabil k Marijinemu češčenju vse stvari: gore, hribe in doline, studence in morje, ptice in ribe, svetlobo in temo, noči in dneve, zemljo in nebo, ljudi in angele. Volčič in Jeran, pozneje pa tudi p. Hrizolog v svojih šmarnicah z naslovom Venček krščanskih resnic kakor tudi drugi, dajejo smernice in nauke za urejeno krščansko življenje. — Podobno dajejo pouk za vsakdanje krščansko življenje Terčeljeve šmarnice Marija, naše življenje, ki nas že v svojih naslovih takole poučujejo: Kaj mi je moj krstni dan? Že prvi korak naj se mi zgodi po božji volji. V mladostnem jutru naj mi bo glavna skrb dolžnost krščanske vzgoje. Na razpotju vprašaj za svet Marijo dobrega sveta. Glavni modrijan naj ti bo sveta vera. Otrisi se razbojnikov — svojih grehov. Poišči usmiljenega Samarijana — nebeškega zdravnika. Zaupaj se božjemu služabniku — duhovniku svoje župnije. Vzljubi samotnega prijatelja — presv. Rešnje telo, sveto žrtev — sveto mašo, kruh življenja — sveto obhajilo, roso z nebes — molitev, Gospodov dan — s tem, da posvečuješ nedelje in zapovedane praznike. Večkrat prosi, da boš vreden zadnjega obiska — svete popotnice in da ti bo lahek obračun, ko se ti bo odprla knjiga življenja, popisana s tvojimi padci in tvojimi dobrimi deli.

Podobno je govoril v svojih Šmarnicah ali majnikovih govorih l. 1884 župnik Simon Gaberc, ki daje take nauke: Ključa nebes sta: križ in Marija. Rajsko veselje naj ti bo: molitev in pobožno petje. Svoje bogastvo daj otrokom, ubožcem in Mariji. Ne pozabi, da je stanovitnost potrebna, moli zanjo.

P. Ladislav Hrovat je v začetku tega stoletja razlagal »Marijine čednosti in dobrote«; opisal je Marijino pobožnost, potrpežljivost, pokorščino, uboštvo, pa tudi neskončno usmiljenje z grešniki in potrebnimi telesne in duhovne pomoči. Marijo, milosti polno, je opisal dr. Jožef Lesar s tem, da je razložil Marijino življenje, kakor so ga opisali evangelisti in molitev Zdrava, morska zvezda. Razne molitve v čast Materi božji je razlagalo več naših šmarničarjev. Najlepšo in najbolj navadno molitev Zdrava Marija in Sveta Marija sta razlagala Kerčon in Seigerschmid; Magnificat je razložil prošt Andrej Kalan. Pozdravljena, Kraljica, sta razlagala kar dva pisca. O molitvi sv. rožnega venca smo dobili kar troje Šmarnice. Razmeroma največ šmarničarjev pa razlaga Marijine nazive v lavretanskih litanijah. Šmarničarji so prav tako radi razglašali Marijine praznike in godove.

Slovenci imamo tudi mnogo »romarskih« šmarnic. Že Jeran je opisal Marijino zemsko domovino Sveto deželo in v svoje šmarnice vpletel slavospeve, ki so jih že

stoletja vsak dan peli pri procesijah v cerkvi božjega groba v Jeruzalemu. Rimska Marijina svetišča je opisal dr. Mihael Opeka v svojih Rimskih šmarnicah. Slovenski romar župnik J. Lavtizar je v štirih knjigah opisal Marijina božja pota. Lurd so opisovali kar štirje šmarničarji: Franjo Marešič, ki je prevedel Lesserrovo svoj čas svetovno znano in v vse jezike prevedeno delo o Lurdu. Razne lurške čudeže je razlagal A. Žlogar v knjigi Lurški prizori. Nekateri opisujejo tudi domače Marijine božje poti.

Imamo tudi nekaj evharističnih šmarnic. Domžalski župnik France Bernik je l. 1927 izdal prve Evharistične šmarnice. Šmarnice s tem imenom so izšle tudi l. 1935 za evharistični kongres v Ljubljani.

Končno je zelo veliko naših šmarnic posvečenih Marijinemu Srcu. Že Janez Volčič je izdal dvojne: Nove Šmarnice, Marii prečisti Darovane in Šmarnice Naše ljube Gospe presvetega Serca. Največ šmarnic o Marijinem Srcu imamo iz novejšega časa.

5. Naš prvi šmarničar

Vlogo in pomen šmarnične pobožnosti za poglobitev in poživitev krščanskega življenja moremo najlepše videti pri začetniku slovenske majniške pobožnosti duhovniku Janezu Volčiču. Že več kakor pred sto leti je učil naše ljudi obhajati majnik v Marijino čast.

Janez Volčič se je rodil dne 27. aprila 1825 v župniji Škofja Loka. V družini je bilo dvanajst otrok. Starši sicer niso bili bogati, a globoko verni; želeli so, da bi vsaj enega otroka darovali Bogu. Zato so sina Janeza poslali v šole. L. 1849 je bil Janez posvečen v duhovnika. Ob mnogih dobrih vplivih domače in semeniške vzgoje je postal velik apostol Marijine slave med Slovenci. L. 1851 je prišel za kaplana v Horjul pri Ljubljani, kjer je ostal štiri leta. To so bila najbolj plodovita leta njegovega pisateljevanja. Tu je nastalo največ Marijinih pesmi, tu je napisal molitvenik Živi rožni venec in prve slovenske šmarnice.

Tudi v drugih župnijah, kjer je Volčič deloval, je skrbel za lepoto božje hiše. Kot dušni pastir je storil vse za dušni blagor svojih vernikov, zraven pa mnogo pisal in deloval tudi socialno. Ustanavljal je razne bratovščine, predvsem bratovščino sv. Rešnjega telesa, za katero je napisal Sveto uro, ki je doživela mnogo izdaj, dalje bratovščino Naše ljube Gospe presv. Serca, bratovščino živega rožnega venca in bratovščino sv. Cirila in Metoda. Pospeševal je tretji red in deloval za misijone. Ljudi je učil tudi umnega gospodarstva, sadjarstva in vinogradništva. Napisal je Domačega zdravnika za prvo slov. založniško hišo Mohorjevo družbo, ki jo je ustanovil škof A. M. Slomšek.

Volčičevih književnih del je 30. Največ in najlepše je pisal o Mariji. Izdal je 5 knjig šmarnic, knjižico Marijinih pesmi z naslovom Zdihljaji, katerih večino je p. Angelik Hribar uglasbil. Mnogo drugih njegovih Marijinih pesmi pa je uglasbil Gregor Rihar in jih še danes nad vse radi pojemo. Volčič je napisal n. pr. tele splošno znane in priljubljene Marijine pesmi: Marija, o sladko ime, prečudna Mati in Devica, Veselo povzdignimo svoje glasove, O Marija, vir kreposti, ti presežeš vse svetosti, Marijo častimo, pred njo pokleknimo, pa tudi najbolj znano Ti, o Marija, naša kraljica in za mladino pesmi Vrtec nebeški, ki so bile pri nas zelo razširjene. Več knjig je izdal tudi o sv. Jožefu. Njegovo največje delo pa je Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina sv. Jožefa.

Svojim prvim šmarnicam je za uvod napisal prelepo navodilo, kako naj jih obhajamo. Med drugim pravi: »Glej, da boš dolžnosti svojega stanu ta mesec lepo in natanko opravil in bodi prepričan, da bo to najlepše češčenje Marije, ker tako božjo voljo spolniš in tudi svet Marijin slišiš, ki je na ženitnini v Kani dejala: Vse, karkoli vam poreče, storite! — Deni na stene svoje hiše ali izbice podobo Device Marije, lepšo ko premoreš; če ne premoreš velike, vsaj majhno podobico. Srečen si, če moreš tudi druge znance in sorodnike k temu pridobiti. To podobo Marije, naše Matere, lepo okraši; če nimaš drugega, naberi prijetnih šmarnic ali prinesi drugih lepih poljskih cvetlic in jih okoli podobe na steno potakni. In ta kraj svojega stanovanja imej kot Mariji posvečeno hišico. — Pomisli dobro, česa boš Marijo s to pobožnostjo posebno prosil, da bi ti kakšno milost od Jezusa sprosil ali da bi te kakšne nevarnosti varovala; ali jo boš prosil, da bi za kako dušo tvojih rajnih ali za kakega grešnika prosila; ali kar koli misliš, da bi bilo zate najbolje. In to imej ves mesec pred očmi, česar Marijo s to pobožnostjo prosiš. — Zjutraj, ko vstaneš, vsak dan tega meseca poglej podobo Marije, izroči se ji popolnoma in lepo moli angelško češčenje. Potem moli še 'O Gospa moja...' Če ti je mogoče, pojdi tudi med tednom vsak dan k sv. maši ali postavi se vsaj v duhu večkrat pred tabernakelj, v katerem Jezus sam v podobi kruha prebiva. — Pripravi se posebno lepo k sprejemu svetih zakramentov. — Kar molitve k Mariji zadeva, ti še posebno priporočam sv. rožni venec, ki je najlažja, najponižnejša in zato Bogu tudi toliko dopadljiva, kakor tudi peklu strašna molitev in katero so svetniki toliko priporočali in nanjo veliko vrednost stavili. Tudi litanije Matere božje moli vsak dan, če ti je le mogoče. — Varuj se najbolj tistega greha, ki je tvoj navadni, h kateremu največje nagnjenje čutiš. Izprašaj vsak večer svojo vest o vseh pregreških sploh; posebej pa večkrat premišluj, kako se boš za naprej poglavitnemu grehu ustavljal. — Daruj tudi vsa dobra dela Mariji; pritrjuj si kako malo reč pri jedi; potrpi z napakami svojega bližnjega; ko bi te pa le kaj prehitelo in bi iz navade ali neprevidnosti ali v naglosti se kaj pregrešil — sploh v vsaki nevarnosti ali težavi, posebno v vsaki skušnjavi se ozri na Marijo, zaklič ji ali zdihni k njej: O Gospa moja! O Mati moja; Spomni se, da sem Tvoj. Varuj me, brani me kakor svojo last in posest. — Na ta način boš varstvo Marije, Matere usmiljenja in kraljice nebeške zaslužil, katere najmanjše in najslajše delo svojih služabnikov, iz ljubezni do nje storjeno, obilno poplača.«

Tako je Janez Volčič, naš prvi šmarničar, učil Marijine častilce ne le krščansko živeti, temveč tudi z Marijo hoditi po poti popolnosti.*

---

* Ta sestavek je bil v francoskem jeziku prebran na X. svetovnem mariološkem kongresu v Keveleerju (od 10 do 18. sept. 1987). Kongres je bil posvečen Marijinemu češčenju v 19. in 20. stol. do 2. vatikanskega cerkvenega zbora, zato tukaj niso upoštevane novejšje šmarnice.

Nekaj literature

Viktor Kragl, *Ob stoletnici prvih naših šmarnic*, v: *Bogoljub* 40 (1942) 92—94; 135—137; 157—159; 209—211; 258—261.

Šmarnice za Marijino leto 1954, Ljubljana 1954 (ciklostil).

Šmarnice za leto 1955: »Marija in Slovenci. Zgodovinske šmarnice« (Nabral pok. Viktor Kragl — prirejen in okrajšan odtis oskrbel dr. J. Pogačnik), Ljubljana 1955 (ciklostil).

Lilijana Žnidaršič

Thomas More, »človek za vse čase«?

V Angersu v Franciji ima sedež mednarodna družba *Amici Thomae Mori*, ustanovljena leta 1963, katere člani so znanstveniki in drugi, ki se čutijo kakorkoli povezane z imenom Thomasa Mora. Družbin angleško-francoski trimesečnik *Moreana* želi po besedah glavnega urednika Germaina Marc'hadourja posredovati raznolikost pristopov in pogledov na Morovo misel, življenje in delo. Je nepogrešljiv vir informacij, ki zadevajo poleg Mora obdobje humanizma, renesanse in reformacije sploh — poudarek je še na Erazmu Rotterdamskem — a tudi drugo problematiko iz družbene, cerkvene in kulturne zgodovine. Vendar ostaja osnovna naloga družbe *Amici* in vse njene dejavnosti, ki sega od ZDA do SZ in Japonske, čimbolj osvetliti osebnost Thomasa Mora ter pokazati na še vedno živ zgled tega »človeka za vse čase«. Že njen obstoj zadostuje, da se vprašamo, kaj o Moru vemo Slovenci.

Thomas More v Sloveniji¹

V slovenskem prostoru se je v literaturi More pojavljal predvsem kot utopist in kot svetnik ter je leta 1966 nastopil na odru SNG v Ljubljani kot osrednji lik Boltove igre *Človek za vse čase*.

Moru, piscu *Utopije*, sta odmerila prostor Ušeničnik in Krek, prvi v *Sociologiji*,² drugi v *Socializmu*.³ Za Ušeničnika je *Utopija* »satira na družabne (družbene) razmere tedanjih držav, ozadje satire pa lep sen o idealni državi«. »Marsikatera misel je dobra, a v celoti je načrt utopičen.«⁴ Tudi Krek pravi: »Morov spis je delo domišljije — socialen kritičen roman — in tudi ne zahteva več zase.«⁵ Na drugi strani pa Vojin Milič, v predgovoru k prvi slovenski izdaji *Utopije* iz leta 1958,⁶ govori — opi-

¹ Prim. L. Žnidaršič, *Thomas More in Slovenia*, *Moreana*, 95—96 (1987), 83—87.

² A. Ušeničnik, *Sociologija*, Ljubljana 1910.

³ J. E. Krek, *Socializem*, Ljubljana 1925².

⁴ A. Ušeničnik, n. d. 253.

⁵ J. E. Krek, n. d., 232. O *Utopiji* še Franc Walland: »Teško je pa dognati, kako daleč je mislil More zares in kje se začne domišljija in utopija.« V op. 9 n. d., 16.

⁶ Th. More, *Utopija*, Ljubljana 1958. Prevedel in opombe napisal Jože Košar.

raje se na Kautskega — o komunističnih elementih *Utopije* in ima Mora za »prvega socialista moderne dobe in enega velikih predhodnikov znanstvenega socializma«. Utopičnost nekaterih Morovih idej⁷ je le posledica takratne nezrelosti zgodnjekapitalističnih družbeno-ekonomskih pogojev, ki bi bili »neogibni za socialistično oziroma komunistično družbeno ureditev«. ⁸

Leto 1935 je leto Morove kanonizacije. Ob tej priložnosti je Časopis za duhovno pobudo in prosveto (I. II, št. 19) objavil Wallandov članek *Tomaž More*, ki je kasneje izšel kot samostojna publikacija.⁹ V njem je širše predstavljen prikupen lik Tomaževe osebnosti: vse od prijetne zunanosti, duhovitosti, pravičnosti, poguma... do vere, ki je njegov »bistveni, najbolj resnični in dejanski del«. «V veri svete katoliške Cerkve in prav zaradi vere v njo» je More pripravljen umreti; zato ima danes mesto v družbi svetnikov.¹⁰

Z delom angleškega dramatika Roberta Bolta, *Človek za vse čase* (A Man for All Seasons)¹¹, začenja SNG v Ljubljani gledališko sezono 1966/67. Predstava, katere režiser je bil Slavko Jan, njen dramaturg ter urednik gledališkega lista pa Janez Negro, je našla odmev v tisku: 6. 10. v Ljubljanskem dnevniku — intervju z režiserjem, dramaturgom, glavnim igralcem in 7. 10. v Delu — intervju z režiserjem ter v krajših ocenah Josipa Vidmarja (Delo, 8. 10), Boruta Trekmana (Ljubljanski dnevnik, 8. 10.) in Vesne Marinčič (Mladina, 22. 10). Thomas More, osrednji lik, ki ga je interpretiral Stane Sever, je različno označen. Slavko Jan vidi v Moru tri tendence: herojstvo, politiko in moralo; v ospredje postavlja tragičen boj človeka-posameznika proti pritisku oblasti (Delo 7. 10). Janez Negro opredeljuje Mora kot humanista, politika in pravnika; v juridični plati Morove narave — preveliko zaupanje do postave — leži Morova usodna zmeta. Stane Sever pa je prepričan, da je »svet prav preko takšnih ljudi (kot je bil More) nadaljeval svojo pot naprej«. V Vidmarjevi oceni je More »resnično človeški človek«, Trekman omenja njegovo moralno veličino, besede Vesne Marinčič pa zvene malce ironično: »Sir Thomas More, ki niti za ped ne odstopi od tistega, kar mu narekujeta vest in previdnost.«

Obširnejšo kritiko Boltovega teksta in njegove slovenske uprizoritve je v Tribuni objavil Andrej Inkret.¹² Zanj je More »utopični fantast in samouničevalec«, »preprosta žrtev poniglavega sveta, saj ni zoper svojo smrt ukrenil ničesar — razen tega, da je veroval v Resnico-Moralo in da je to vero skušal spremeniti v zakon sveta.« Takemu gledanju se je uprl Vito Šoukal z vprašanjem: »In ali ni njegova (Morova) 'neakcija', njegova neprivolitev, pravzaprav največja akcija, največja angažiranost, stvar z največjimi možnimi posledicami; saj ravno zato si vsi tako prizadevajo, da bi ga pripravili do privolitve?« (Tribuna, 16. 11. 1966).

Čeprav je pregled Morove navzočnosti v slovenskem prostoru le okviren, kaže na deljenost mnenj in pogledov na *Utopijo* in Mora samega. Vendar gre — zlasti v

⁷ Milič ne upošteva dialogične oblike spisa, ironije..., zato pogosto poenostavljeno enači ideje *Utopije* z Morovimi.

⁸ Th. More, n. d., 11.

⁹ F. Walland, *Tomaž More*, Ljubljana-Rakovnik 1945².

¹⁰ God sv. Tomaža Mora (in Johna Fisherja) je 22. junija. Prim. *Leto svetnikov II.* (ed. M. Miklavčič, J. Dolenc), Ljubljana 1970, 636—641.

Ob kanonizaciji je naš časopis *Slovenec* (24. 5. 1935) zapisal: »Sveti oče Pij XI. je v cerkvi sv. Petra slóvesno in javno razglasil za svetnika angleškega mučenika Tomaža Mora in Johna Fisherja. Kakor znano, ju je pred 400 leti dal obglaviti kralj Henrik VIII. zato, ker nista hotela pritrđiti in odobriti, da se je kralj ločil od svoje dotedanje žene, da bi lahko vzel za ženo Ano Boleyn.«

¹¹ Prva uprizoritev Boltove drame je bila v Londonu leta 1960. Leta 1966 jo je na platno prenesel Fred Zinnemann.

¹² A. Inkret, *Slovensko gledališče 1966*, v: *Tribuna II, III* (1966)

primerjavi z rezultati raziskav v tujini — za skromno poznavanje Morovega življenja in dela, zato je prav, da vsaj delno razširimo svoje védenje o njem.¹³

Življenje Thomasa Mora

Zatakne se že pri Morovem rojstnem dnevu. Thomasov oče,¹⁴ John More, po poklicu pravnik, je zabeležil rojstne datume svojih otrok; le pri Thomasu, kjer je zapisano sedemnajsto leto vladanja kralja Edwarda IV. (1461—1483) in sedmi dan februarja, ki pa ni bil, kot zapisano, petek, se je zmotil. Danes večina Morovih biografov navaja datum 6. 2. 1478 in Milk Street, London, kot rojstni kraj.

John More, strog človek, je poslal Thomasa v ugledno londonsko šolo St. Anthony's (ca. 1485) in pri dvanajstih — po tedaj v Angliji še zelo razširjeni navadi — za paža h canterburyjskemu nadškofu, kanclerju in bodočemu kardinalu Mortonu. Dve leti kasneje najdemo Thomasa na oxfordskem vseučilišču, kamor naj bi ga napolil Morton, ki je zgodaj opazil fantovo nadarjenost. Na Collegeu, kjer je More dve ali tri leta študiral *artes liberales*, se je oblikovalo njegovo zanimanje za klasične; nanj je najverjetneje vplival oxfordski grecist William Grocyn, eden glavnih predstavnikov zgodnjega humanizma na Angleškem.¹⁵ Kljub temu je kot najstarejši sin na očetovo željo nadaljeval s študijem prava, in sicer v londonskih New Inn, Lincoln's Inn, Furnival's Inn. Ves ta čas se je ukvarjal z literarnim delom, klasično filologijo (okrog leta 1497 je za Holtovo latinsko slovnico *Lac puerorum* napisal začetne in zaključne latinske verze, prevajal je Lukiana) in filozofijo ter teologijo (leta 1501 je v londonski cerkvi sv. Lovrenca, kamor so, po Roperju,¹⁶ zahajali najbolj učeni možje Londona, predaval o Avgustinovi *De civitate Dei* s filozofskega in zgodovinskega stališča). Hkrati je razmišljal o duhovniškem poklicu: privlačil ga je red kartuzijancev, s katerimi je štiri leta živel samostansko življenje. Po temeljitem premisleku se je odločil za življenje v svetu: raje je hotel biti čist zakonski mož kot pa duhovnik, nezvest svojim zaobljubam. Leta 1504 se je poročil s hčerko podeželskega plemiča, Jane Colt, ki je bila mlada, neizobražena in jo je More vzgajal v glasbi ter literaturi. Vendar je Jane že leta 1511 umrla in Moru so ostali štirje otroci: Margaret, Elizabeth, Cecily in John. Čez nekaj tednov se je More znova poročil. Tokrat s šest ali sedem let starejšo vdovo londonskega trgovca, Alice Middleton, ki ni bila »ni belle ni pucelle«, a je bila po Erazmovem mnenju odločna in marljiva gospodinja.¹⁷ More naj bi se oženil bolj v korist družine kot za svojo zabavo. Alicina hči, Morovi otroci in še nekateri so sestavljali šolo, ki v nasprotju s tedanjimi navadami ni ločevala vzgoje fantov od vzgoje deklet.

Medtem si je More pridobil sloves zaradi pravniskih sposobnosti, dobre latinščine in iznajdljivosti pri pogajanjih. Nastopal je v službi mesta London in londonskih trgovcev: bil je latinski tolmač pri trgovinskih pogajanjih (npr. leta 1509, po naročilu Mercers' Company, z mestom Antwerpen) in latinski govornik na uradnih

¹³ Na naših srednjih šolah na primer predstavljajo Mora v glavnem kot utopičnega socialista.

¹⁴ Thomasova mati, Agnes Graunger, je umrla verjetno leta 1499. O njej ne vemo skoraj nič.

¹⁵ Predstavnik angleškega humanizma sta še John Colet in Thomas Linacre (večina avtorjev prištevava sem tudi Erazma Rotterdamskega), s katerima je imel mladi More prijateljske stike.

¹⁶ William Roper (1496—1578), Morov zet, je pisec prvega Morovega življenjepisa (1577), ki ga imajo nekateri avtorji za memoarsko literaturo.

¹⁷ Erazem, ki je srečal Mora ob svojem prvem prihodu v Anglijo leta 1499, je v pismu Ulrichu von Huttenu, napisanem in objavljenem leta 1519, podal zanimiv portret Morove osebnosti. Povzemam po francoskem prevodu (G. Marc'hadour) v: *Saint Thomas more: Écrits des Saints*, Namur 1962.

sprejemih (leta 1518 se je izkazal s pozdravnim govorom ob prihodu papeškega legata kardinala Campeggia, leta 1522 ob prihodu cesarja Karla V.). Od leta 1510 do 1518 je opravljal poklic londonskega sodnika, 1515 je s kraljevimi poslanci potoval na pogajanja v Brugge in Antwerpen, leta 1517 v Calais. Tega leta je bil sprejet v kraljevi svet in kralj Henry VIII. (1509—1547) ga je vedno bolj vključeval v dvorno življenje ter mu leta 1521 podelil viteški naslov. Erazem pravi, da se ni še nihče tako zelo trudil, da bi prišel na dvor, kot se je More tega branil. Zanj so bile obveznosti na dvoru velika obremenitev, saj se ni mogel posvečati svoji družini in literarnemu delu. Ovirale so ga tudi številne funkcije (leta 1523 »govornik« v spodnjem domu parlamenta, nadzornik vseučilišč Oxford in Cambridge leta 1524 oziroma 1525, kancler vojvodine Lancaster leta 1525) in pomembne diplomatske misije (leta 1520 »Polje zlatega sukna«, 1521 Brugge in Calais, 1527 Amiens, zadnjikrat leta 1529 Cambrai).

Sčasoma je hiša v Bucklersburyju, London, kjer je More živel vse od poroke z Jane Colt, postala premajhna, in More si je izbral Chelseo za novo bivališče. Tu je imel poleg dvorca, vrtov in sadovnjakov tudi tako imenovano Novo stavbo, v kateri so bile knjižnica, galerija in kapela, kamor se je navadno umaknil ob petkih. Na posestvu so verjetno živele opice, lisice, podlasice in ptice — Erazem jih je videl v Bucklersburyju — kar naj bi kazalo na humanistično razgledanega človeka, ki se zanima za živali in naravo. Na Erazmovo priporočilo je leta 1526 prišel v Chelseo nemški slikar Hans Holbein mlajši, kasneje dvorni slikar Henryja VIII., ki je zapustil več skic posameznih članov Morove družine in skupinski portret, ki je danes v Baslu (Kunstmuseum). Portret — skico Mora lahko dopolnimo z Erazmovim, osem let mlajšim opisom, ki je del že omenjenega pisma Ulrichu von Huttenu.¹⁸ V njem je More srednje postave, njegovo telo je skladno, koža svetla in obraz bolj sijoče bel kot bled. Njegove oči so modrosive, posute s pegami (navadno znamenje srečne nature), njegovi lasje kostanjevi s črnim odtenkom... Obraz kaže značaj: vedno prijazen in dobrohoten..., iz njega diha prej veselost kot resnoba.

Leta 1527 je kralj Henry prvič vprašal za Morovo mnenje glede zakonitosti svoje zveze s Katarino Aragonsko, vdovo njegovega starejšega brata Arthurja.¹⁹ More se je opravičil, češ da ni pristojen soditi o tako kočljivi stvari, a se tudi po iskanju odgovora v Svetem pismu in drugod ni mogel strinjati s kraljevo željo po ločitvi. Kljub temu ga je Henry imenoval za kanclerja (23. 10. 1529) in mu obljubil, da ga ne bo silil k odgovoru, ki bi bili v nasprotju z njegovo vestjo. Iz kraljevega poročnega problema pa je nastajala zadeva, ki je segla na področje katoliške vere in je zadevala vrhovno oblast rimskega papeža. Leta 1532 (16. 05.) je More sicer odstopil, a jasno je postajalo, da bo kralj kljub obljubam terjal njegov odgovor. 30. 03. 1534 je bil sprejet zakon o nasledstvu, ki je razglasil potomce Henryja in Anne Boleyn²⁰ za dediče angleške krone. Ker je zakon v preambuli zanikal veljavnost Henryjevega prvega zakona in vrhovnost papeške avtoritete v verskih in cerkvenih vprašanjih, More nanj ni hotel priseči. 17. 04. 1534 so ga zaprli v Tower (že prej so ga skušali obtožiti, da je sprejemal podkupnine, v zvezi s prerokbami »nune iz Kenta« itd.),

¹⁸ Glej op. 17.

¹⁹ Katarinin zakon z Arthurjem je bil sicer spoznan za neveljaven, a Henry si je želel zakonitega moškega dediča, ki ga od Katarine ni mogel več pričakovati. Zato je sedaj potreboval papežovo potrdilo o veljavnosti prvega Katarininega zakona in neveljavnosti svojega, da bi se lahko poročil z Anne Boleyn.

²⁰ Henry se je skrivaj poročil z Anne 25. 01. 1533. Njenega kronanja 01. 06. 1533 se More ni hotel udeležiti. 11. 07. 1533 je bil Henry izobčen iz Cerkev, sentenca Klement VII. proti Henryjevi ločitvi pa je iz leta 1534 (23. 03.).

kjer je ostal petnajst mesecev. Jeza Henryja VIII., »edinega vrhovnega poglavarja angleške Cerkve«, ni mogla mimo Mora; po zakonu o veleizdaji — odrekel je kralju enega od nazivov — je bil obsojen na smrt.²¹ Kljub pritiskom, tudi s strani svoje družine, je More vztrajal v ravnanju po vesti in bil 06. 07. 1535 obglavljen. Štiristo let kasneje ga je papež Pij XI. z Johnom Fisherjem razglasil za svetnika.

Delo Thomasa Mora

Morovi literarni začetki segajo v zgodnjo mladost, ko naj bi bil mladi Thomas igral in napisal nekaj »majhnih komedij«,²² ki so se žal izgubile. Vsi Morovi biografi omenjajo njegovo nadarjenost za gledališče: kot deček se je izkazal pri improviziranem igranju interludijev na dvoru nadškofa Mortona, ki je predstavljal spodbudno okolje za literarno ustvarjanje.²³ V letih 1500—1504 so nastale »angleške pesmi«, kamor sodijo *Nine Pageants, A Rueful Lamentation for Death of Queen Elizabeth, Verses for the Book of Fortune in A Merry Jest, How a Sergeant Would Learn to Play the Friar*. Pri prvi gre za povezavo med tapiserijskimi podobami, ki predstavljajo »postaje« življenja, Slavo, Čas in Večnost, in latinskimi verzi; gre torej za povezavo med podobo, ki ponazarja besedo, in besedo, ki opisuje ali pojasnjuje podobo. Tu se prepletata dve temi: srednjeveška *memento mori* in petrarkistični *triumf*, minljivost zemeljskih stvari in zmagoslavje večnega Boga nad časom, časa nad slavo itn. Podobno je More izrazil svoj odnos do sveta v elegiji ob smrti kraljice Elizabeth, žene Henryja VII. (leta 1503), in v *Verses*, ki so hkrati posmeh praznovanju. V primerjavi s prejšnjimi pa *A Merry Jest* pokaže veselejšo plat Morove narave in je edina od »štirih stvari«, ki je bila objavljena za njegovega življenja.

Približno v čas Morove odločitve za življenje v svetu spada prevod življenjepisa grofa Pica della Mirandole (1463—1494), ki je najzgodnejši primer Morove angleške proze. Očitno je, da je Pico, zanimiva osebnost italijanskega humanizma, napravil na Mora velik vtis. Morova predelana biografija (izpuščena mesta, dodatki) izpostavlja eno izmed osnovnih nasprotij Picovega življenja: na eni strani skušnjavo posvetnosti, na drugi pa klic k duhovnosti. V tem je More videl sebe (tudi v nasprotju med težnjama po aktivnem oziroma kontemplativnem načinu življenja), a o Picu kot neposrednem Morovem vzoru ne moremo govoriti.

Prevajanja Lukiana s Samosate (120—180), v tistem času priljubljenega grškega satirika (v Italiji že v 14. stoletju), se je More lotil leta 1505. V latinščino je prevedel dialoge Cynicus, Menippus in Philopseudes; Tyrannicido pa — vsak zase — z Erazmom,²⁴ ki je leta 1505 drugič obiskal Anglijo. Lukian je precej vplival na Mora; med drugim s svojo značilno ironijo. Prebivalci Utopije pa »uživajo v Lukianovi duhovitosti«.

K Morovim zgodnjim literarnim stvaritvam prištevamo še latinske prevode epigramov iz neke grške antologije, njegove lastne epigrame, ki zbadljivo opominjajo

²¹ O sojenju in krivi prisegi Richarda Richa glej E. E. Reynolds, *St. Thomas More*, New York 1958. O leta 1962 odkritem viru v zvezi s tem prim. Richard Marius, *Thomas Morus. Eine Biographie*, Zürich 1987, 619—633.

²² Erazem v pismu von Huttenu, v *Saint Thomas More: Écrits des Saints*, 21.

²³ Henry Medwall, Mortonov kaplan, je napisal v angleščini prvo povsem svétno igro *Fulgens' and Lucrece*. O Morovih pripombah na *The comedy of Salomon* (kateri naj bi bil sam dodal nekaj delov) v pismu Holtu iz leta 1501 glej: F. P. Wilson, *The English Drama 1485—1585*, Oxford 1979, 90.

²⁴ Erazem je kasneje posvetil Moru svojo *Hvalnico norosti* (*Encomium morias*, 1509), ki je izšla v Parizu leta 1511. Slov. izd.: Ljubljana 1952, prevedel Anton Sovre.

na človeške napake in slabosti, in latinske pesmi, med katerimi so zanimive tiste iz leta 1509, ki pozdravljajo prihod Henryja VIII. na prestol in so odsev takratnega razpoloženja: naivnega prepričanja humanistov, da je mladi vladar glasnik nove dobe miru in intelektualnega razcveta.

Eden najpomembnejših virov za obdobje Richarda III. (1483—1485), *Zgodovina Richarda III.* (History of King Richard III.), je nastajal v l. 1514 do 1518, in sicer v dveh, latinsko in angleško pisanih različicah. Teksta sta bila verjetno pisana vzporedno, latinski namenjem izobražencem na kontinentu, in angleški Angležem. Delu priznavajo literarne kvalitete: dramatičnost, ironijo itd., obstajajo pa različne interpretacije glede njegove zgodovinske vrednosti. Kljub temu gre za prelomnico v angleškem zgodovinopisju, saj do tedaj ni bilo domače tradicije na področju historične biografije. Richard III., sporna osebnost angleške zgodovine, je postal legenda²⁵ (amoralen, fizično in psihično deformiran vladar) prek Shakespeara, ki je črpal, čeprav posredno, prav iz Morove *Zgodovine*.

Decembra leta 1516 je v Louvainu izšla *Utopija*, ki je takoj pritegnila pozornost učenjakov po Evropi in je še vedno vir nasprotujočih si razlag in pristopov. Posvetilnemu pismu Pietru Gillisu — Aegidiusu, flandrijskemu humanistu in Erazmovemu prijatelju, sledita dve knjigi. Prva vsebuje kritiko sodobne, zlasti angleške družbe in je v glavnem pisana v obliki dialoga, ki je hkrati dialog med različnimi gledišči. Druga knjiga je pripoved izmišljenega popotnika Hythlodæusa, ki je opis in hvalnica družbi, ki je ni, in je prav tako sestavljena iz vrste premišljenih, navideznih in resničnih protislovij, pojavljajočih se na vseh ravneh: od besede utopija²⁶ do največjih besednih in miselnih struktur. Sporočilo *Utopije* se zato izmika togim opredelitvam; kljub temu se vse od njenega izida porajajo težnje, da bi določili njen pomen.

Tako Erazem pravi, da je bil Morov namen pokazati, odkod izvira zlo v državah, s posebnim ozirom na razmere v Angliji, ki jih je More dobro poznal. Harpsfield ima *Utopijo* za »veselo pogruntavščino«, Stapleton jo priporoča za pozorno branje.²⁷

Kasneje vidijo krščansko-apologetsko usmerjene razlage²⁸ v poganskih utopijah in njihovih vrlinah, temelječih na razumu, opomin kristjanom, ki živijo v pregrehah kljub božjemu razodetju (Chambers). Krščanstvo ne dovoljuje poroke duhovnikom, ločitve poročenim, evtanazije in atentatov na tiranske vladarje — vse to je dovoljeno na otoku Utopija — vendar je potrebno upoštevati ironijo, šaljivost ter globlji pomen izraženih misli, saj je More krščanski svetnik (Reynolds). Elemente ironije in satire, poudarja na primer Dorsch, ki izhaja iz literarnega vidika in ima *Utopijo* za »eine Mischung vor Scherz und Ernst«, Mora pa primerja z angleškim satirikom Swiftom.

Socialistično-komunistične interpretacije, začeni s Karlom Kautskym, vedno znova opozarjajo na družbeno kritiko prve knjige in na izvirno komunistično naravo utopijske družbene ureditve v drugi knjigi. Ernst Bloch pojmuje *Utopijo* kot simbol svobode, kot »prvo novo podobo demokratično-komunističnih sanj«. Temu gledanju nasprotno je mnenje, da je Morova država skrajno izumetničena, podobna Hitlerjevi Nemčiji, njeni državljani so nesvobodni (Mackie). Tudi Helmut Kern obža-

²⁵ O Richardu — Antikristu prvi John Rous, kronist Henryja VII.

²⁶ »Utopija« je sestavljenka grškega izvora: ou' (ne) in τόπος (kraj), ki pomeni kraj ali deželo, ki je ni.

²⁷ Nicholas Harpsfield in Thomas Stapleton sta Morova biografa iz 16. stoletja. Roper *Utopije* ne omenja. Prim. op. 16.

²⁸ Glede interpretacij *Utopije* prim. U. Baumann, H. P. Heinrich, *Thomas Morus: Humanistische Schriften*, Darmstadt 1986, 154—187. In E. McCutcheon, *My Dear Peter: The Ars Poetica and Hermeneutics for More's Utopia*, Angers 1983.

luje v *Utopiji* imperialistično politiko, sužnjelastništvo in pomanjkanje individualizma ter osebne svobode.

Modernejše razlage skušajo upoštevati kompleksno dialogično obliko spisa in zgodovinsko-politični ter religiozni okvir njegovega nastanka in natančnejše analizirati vzajemno učinkovanje ene knjige na drugo. Poleg tega se zavedajo, da je potrebno ugotovitve analiz preveriti v sklopu celotnega Morovega življenja. Kljub temu prihaja do različnih gledanj in poudarkov. Tako je Surtzovo zanimanje usmerjeno najprej v pojav »hedonizma in absolutnega racionalizma«, ki naj bi bila konstitutivna elementa Morove utopične države; po analizi dela s komunističnega in religioznega vidika pride do zaključka, da je *Utopija* hvalnica razuma, modrosti, ki je »of classical antiquity«. In če pogani s pomočjo razuma lahko ustvarijo »a noble nation«, lahko kristjani, »z dodatno pomočjo božjega razodetja in Kristusove milosti, odpravijo vse krivice in sovraštvo ter zgradijo novi Jeruzalem...« Na drugi strani se Logan osredotoča na politično misel dela. More je hotel poučiti krščanske humaniste, kako naj analizirajo nepravilnosti v družbi, in pokazati na koristnost takih analiz v praksi. Hkrati je obsodil real-politične tendence posvetno usmerjenih humanistov, na primer Machiavellija.

Veliki prispevek k razumevanju *Utopije* pa predstavljajo raziskave McCutcheonove, ki z analizo jezika sledijo Morovemu »gibanju misli in igri domišljije«. *Utopija* je paradoks, ki so ga uporabljali tudi drugi renesančni umetniki in je Moru omogočil, da namesto razlag, idej, vrednot itd. iz bralca nenehno izvablja odziv in mu ponuja udeležbo pri iskanju resnice.

Utopija, »spomenik humanizma in renesanse«, ostaja torej izziv za sodobnega bralca.

Naslednje Morovo delo, ki velja za najbolj mračno, nosi naslov *Štiri poslednje reči* (Four Last Things). Gre za meditacijo o smrti, za razmišljanje o smrtnih grehih. More izhaja iz srednjeveške *ars moriendi*, ki nosi sporočilo: Sic transit gloria mundi in spominja na Morove mladostne »angleške pesmi«. Leta 1522 pisano delo, ki je ostalo nedokončano, je časovno hkratno z Morovimi uspehi v javnem življenju; verjetna je Foxova²⁹ razlaga, da je juridični umor vojvode Buckinghamskega (leta 1521) zbudil v Moru slutnjo, da se bo ponovilo dogajanje, ki je sledilo umoru drugega vojvode Buckinghamskega v *Zgodovini Richarda III.*, to je stopnjevanje terorja. Toda tokrat More ni bil zgolj opisovalec, bil je eden od »igralcev«.

V Morovem pisanju pomeni prelomnico leta 1528. V tem času je Luter pridobil vedno več angleških privržencev — zlasti po letu 1526, ko je bil tiskan Tyndalov prevod Nove zaveze — in je Tunstal, londonski škof, prišel na idejo, da bi »obrambo« Cerkve pred luterani prevzel neteolog, ki bi pisal polemične spise v angleškem jeziku in bi ga razumeli tudi neučeni ljudje. Leta 1523 je sicer More pod psevdonimom Gulielmus Rosseus objavil svoj *Responsio ad Lutherum*,³⁰ vendar se v resnici ni želel vključiti v katoliško-luteranski spor. Po letu 1528 pa sledimo celo vrsti teološko-polemičnih spisov. *Dialog, ki zadeva herezije* (Dialogue Concerning Heresies, 1529) je najbolj brano od Morovih tovrstnih del; gre za pravi dialog: »nasprotnik« podaja svoje stališče, sledi Morov odgovor. *Moledovanje duš* (Supplication of Souls, 1531) je odziv na Fishev napad na duhovščino, katere pohlep

²⁹ A. Fox, *Thomas More. History and Providence*, New Haven — London 1983, 102—104. Fox skuša v navedenem delu osvetliti »More's intellectual career«.

³⁰ Na Luthrovo *De captivitate Babylonica* (1521) je odgovoril Henry VIII. z *Assertio septem sacramentorum* (Henry dobi naziv »Defensor fidei«). Sledil je Luthrov napad (1522), nato Morov, pogosto žaljiv, *Responsio*.

in bogastvo sta vzrok revščine na svetu. Poleg teoloških argumentov se More dotika socialnih vprašanj svojega časa, na primer karitativne skrbi za uboge. *Spodbijanje Tyndalovega odgovora* (Confutation of Tyndale's Answer, 1532/1533) je težko berljivo delo: dolgoveznost (prolixity) zmanjšuje učinkovitost Morovih utemeljevanj. Še najbolj razumljiv je uvod, v katerem More svetuje bralcu, naj ne bere niti njegovih knjig niti knjig luteranov, marveč dela, ki dvigujejo pobožnost. *De imitatione Christi* Tomaža Kempčana, *Scala perfectionis* Walterja Hiltona itd. *Apologia* (Apology, 1533) zadeva očitke glede krutosti preganjanja luteranov-heretikov, zanimiv je predvsem Morov zagovor pred obtožbami, da ga lakomnost po denarju, ki naj bi ga dobival od Cerkve, vodi pri obrambi duhovščine. *Zavzetje Salema in Bizanca* (Debellation of Salem and Bizance, 1533) je zopet odgovor na pritožbe o krivični zakonodaji v zvezi z ravnanjem s heretiki. *Odgovor na strupeno knjigo* (Answer to a Poisoned Book, 1533) pa je Morovo zadnje polemično delo, namenjeno Joyevi *The Supper of the Lord*, in vsebuje Morov prevod ter komentar na Janezov evangelij (6,41—58). Zaključne besede izražajo upanje na spravo s heretiki.

Odnos More — protestantizem bi zahteval posebno obdelavo; tu naj omenim le odpor, ki ga je More izrazil v svojih polemikah in epitafu iz leta 1532 (v župnijski cerkvi Chelsea), kjer pravi o sebi, da je bil »grievous to heretics«. V novih verskih naukih, predvsem v luteranstvu, je More videl puntarsko herezijo, ki ruši enotnost Cerkve in je zato negativna. Cerkev »vodi božji duh«, avtoriteta papežev izhaja od Boga, enotnost krščanstva pa je zanj več kot zgolj abstraktna resnica. Za herezijo stoji Antikrist in namen heretikov ni reformirati Cerkev, temveč uničiti Kristusovo vero, da bi lahko zaživel v grehu in anarhiji.³¹

Pred Morovim odhodom v Tower naj bi bila, po novejših ugotovitvah,³² nastala *Razprava o Kristusovem trpljenju* (Treatise on the Passion of Christ, 1534), ki skupaj z *Razpravo o prejemu blagoslovljenega telesa našega Gospoda* (Treatise to Receive the Blessed Body of Our Lord, 1534), napisano v Towru, verjetno predstavlja nadaljevanje odgovora na omenjeno Joyevo delo. Vendar se tu oster ton prejšnjih polemik umakne poučnemu;³³ More ne želi zgolj komentirati evangeljskih poročil o Kristusovem trpljenju, ampak izpostaviti njegov pomen v zgodovini človeštva. Zato pripoveduje najprej o padcu angelov, stvarjenju sveta, izvornem grehu in nato o božjem odrešenju po Kristusu. Vsakemu delu *Razprave* sledi molitev. Druga »razprava« je kratka in neposredna predstavitev svete evharistije, je zavrnitev Joyeve trditve, da so zakramentalne oblike le znamenja, ki jih izvoljeni duhovno prejemajo po veri.

V tišini towerske celice je More ustvaril svoje najbolj osebno delo, *Dialog o tolažbi v nesreči* (Dialogue of Comfort Against Tribulation, 1534/1535), ki je hkrati odsev njegovih notranjih bojev, slutnje smrti in krize, ki jo je čutil v domovini in svetu (reformacija Henryja VIII., širjenje protestantizma, turška nevarnost, mednarodna trenja). Fiktiven dialog med modrim ogrskim plemičem in njegovim mladim nečakom postavlja na Ogrsko v leta 1527—1528, ko se Budimu nevarno bližajo Turki. Delo sestavljajo tri knjige. V prvi More opredeljuje pojem in pomen nesreče, trpljenja ter poudarja, da je vera osnovni pogoj za doseg tolažbe. Druga knjiga obravnava tri vrste skušnjav (od štirih), metaforično podanih v Psalmu 90 (5—6),

³¹ Oster je More v *Pismu Bugenhagnu* (Letter to Bugenhagen, 1525), kjer obsoja zatrtje kmečkih uporov v Nemčiji leta 1525, ki je zanj delo heretikov; pisanje so spodbudile tudi poroke Lutbra, Bugenhagna itd. istega leta. Prim. Fox, n. d. 138.

³² Fox, n. d., 210—211.

³³ Večina avtorjev šteje »razpravi« k duhovnim, ne polemičnim spisom.

med drugim skušnjavo samomora in skušnjavo mučeniške smrti. Tretja knjiga pa govori o skušnjavah v zvezi s strahom pred preganjanjem zaradi vere, ki jih je More med pisanjem globoko doživljal. Na koncu je nad skušnjavami dosežena zmaga; edino pravo tolažbo je moč najti v zgledu Kristusovega trpljenja. V *Dialogu*, ki je kvalitetno delo tudi z literarnega vidika in vsebuje veliko navedkov in referenc na Sveto pismo, cerkvene očete in antične pisce ter podob iz Morove preteklosti, se prepletajo politične in druge teme ter Morovo osebno izkustvo, ki je obenem občečloveško. Z *Dialogom* je More ustvaril svojo »duhovno oporoko«.

Poslednje Morovo delo *O žalosti... Kristusovi* (De tristitia... Christi, 1535) pomeni vrh njegovega obsežnega opusa. Moru se prek Kristusovega trpljenja trpljenje kaže kot arhetip celotnega človekovega izkustva, določenega po božji previdnosti. Neposredno pred smrtjo upira More oči v Kristusa: kot Kristus si želi, naj gre, če je mogoče, ta kelih mimo njega, a, kot Kristus, je pripravljen podrediti svojo voljo božji.

Pregled Morovega dela bi ostal nepopoln brez kratke oznake njegove bogate korespondence. Zanimiva so pisma humanističnim učiteljem (Holtu, Coletu) in humanistom na kontinentu (Brixiusu, Budauesu, Busleidenu, Craneveltu, Frobenu), zlasti Erazmu Rotterdamskemu. Nekaj pisem je pisanih v zagovor humanizma (Dorpu, Univerzi Oxford, Neznanemu menihu) in katoliške vere (Bugenhagenu, Fisherju, Frithu); omeniti je potrebno še službena pisma (Henryju VIII., Cromwellu) in *epistolae familiares*, med njimi so najbolj osebna tista, ki jih je More pošiljal iz Towra svoji najljubši hčeri Margaret.

Iz korespondence Thomasa Mora: Pismo ženi Alice³⁴

Ohranilo se je le eno Morovo pismo ženi Alice. Napisano je bilo 3. septembra 1529 v Woodstocku, kjer se je takrat nahajal dvor Henrika VIII. Tu je More poročal kralju o pogajanjih v Cambraiju, katerih rezultat je bil razglas mirovne, prijateljske in obnovljene trgovinske pogodbe med Karlom V, in Henrikom VIII. (5. 8. 1529). Potovanje v Cambrai je bilo Morova poslednja diplomatska misija, kajti 26. oktobra istega leta se je odločil sprejeti kanclersko službo. V obdobje pred nastopom te visoke funkcije spadajo začetki Morovega resnejšega polemiziranja z razširjevalci reformacijskih idej; junija 1529 je izšel njegov polemični spis »Dialog, ki zadeva herezije« (Dialogue Concerning Heresies). V tem času je More opravljal službo kanclerja vojvodine Lancaster in ga je intenzivno javno življenje pogosto odtrgovalo od doma. Tako se je v Morovi odsotnosti na njegovem domu v Chelsea,³⁵ kjer je prebival od leta 1526, pripetila nesreča: zaradi neprevidnosti nekega sosedja je na zadnji dan žetve požar uničil ves pridelek in del stanovanjskih prostorov. Slabo novico je Moru prinesel njegov bodoči zet Giles Heron,³⁶ More —pater familias in zemljiški gospod — pa je v naglici napisal pismo, ki se glasi:

³⁴ *The Correspondence of Sir Thomar More*, ed. E. F. Rogers, Princeton 1947, št. 174. Avtograf pisma je v British Library, London.

³⁵ V Morovem času je bila Chelsea vasica na levem bregu Temze, danes pa je del zahodnega Londona. Morova hiša se je nahajala na današnji Beaufort Street, med mostom Battersea Bridge in King's Road. Porušili so jo leta 1740.

³⁶ Giles Heron je bil Morov varovanec. 29. septembra 1529, skoraj mesec dni po požaru, se je poročil z Morovo najmlajšo hčerjo Cecily. Leta 1540 je bil obtožen veleizdaje in usmrčen.

Gospa Alice, priporočam se Vam iz vsega srca!

Sin Heron me je obvestil o požaru, ki je uničil naše skednje in skednje naših sosedov ter vse žito, ki je bilo v njih. Res je škoda izgubiti toliko dobrega žita; a taka je bila božja volja. Ker je bilo Bogu povšeči, da nam je poslal to nezgodo, se moramo, in je naša dolžnost, ne le sprijazniti s tem, ampak se tudi veseliti njegovega »obiskanja«. On nam je naklonil vse, kar smo izgubili, in ker nam je tokrat le ponovno odvzel podarjeno, naj se izpolni Njegova volja. Ne pritožujmo se, marveč brez jeze prenašajmo to preizkušnjo in se iskreno zahvalimo Bogu tako za pomanjkanje kot za obilje. Morda smo bolj upravičeni, da se Mu zahvaljujemo za naše izgube kot pa za naše uspehe; kajti On v Svoji modrosti ve bolje kot mi sami, kaj je dobro za nas. Zatorej Vas prosim, bodite dobre volje in pojdite z vso družino v cerkev ter se tam zahvalite Bogu za vse, kar nam je dal, za vse, kar nam je vzel, in za vse, kar nam je ohranil. Naše imetje lahko pomnoži, kadarkoli hoče, in če želi, vzame še več; zgodi naj se po Njegovi volji.

Prosim Vas, da se dobro pozanimате o škodi, ki so jo utrpeli moji revni sosede. Recite jim, naj si nikar ne delajo skrbi zavaljo tega, kajti tudi če bi se moral odreči poslednji žlici, nočem, da bi kdo od mojih sosedov trpel pomanjkanje zaradi nesreče v moji hiši. Želim, da se veselite v Gospodu³⁷ skupaj z mojimi otroki in vso družino. Pogovorite se s prijatelji, kako bi najbolje preskrbeli žito za naše potrebe in seme za setev v prihodnjem letu — ako sodite, da je dobro obdržati zemljo v naših rokah. A bodite takega ali drugačnega mnenja, jaz mislim, da ne bi bilo dobro tako naglo opustiti vso zemljo in odsloviti delavce s posestva, dokler se o tem ne posvetujeva. Če pa imamo več delavcev, kot jih boste potrebovali, in če si le-ti lahko sami poiščejo drugega gospodarja, jih smete odpustiti. Vendar ne bi rad, da bi bil kdo kar tako odpuščen, ne da bi vedel, kam naj gre. Ko sem prišel sem, sem spoznal, da bom moral še naprej ostati pri kralju. A sedaj bom, tako mislim, zaradi te nesreče dobil dovoljenje, da pridem in Vas vidim prihodnji teden. Takrat se bova skupaj pogovorila o vsem in preudarila, kaj bi bilo najbolje storiti.

In tako Vas ter vse najine otroke kar najpristrčneje pozdravljam.

Napisal v Woodstocku, tretjega dne v septembru, Vaš ljubeči mož,

Thomas More, vitez

Navedeno pismo je torej možev nasvet ženi, kako naj v njegovi odsotnosti ravna ob nezgodi, ki je nedavno doletela njuno hišo. Pri tem je treba takoj poudariti, da se More najprej zavzame za pravilen notranji odnos do nesreče in šele nato spregovori o vprašanih praktične narave. Tako nam tudi to pismo razkriva pomen Morove religioznosti, njegovega prepričanja, da za prijetnimi in neprijetnimi dogodki v življenju tega sveta stoji božja volja. Nasploh je v njegovih delih opaziti stališče, da zgodovinsko dogajanje spremlja božja previdnost in ne zgolj neka slepa usodnost. Čeprav zgodovine ne piše Bog neposredno, More veruje v prisotnost božje modrosti, ki je nad človekovim razumevanjem.³⁹ Zato je prav ne le vdano prenašati hudo, ampak se tudi »veseliti v Gospodu«; kajti vse, kar človek ima, je sicer minljivo, a je od Boga. S svojo vero želi More ohrabriti ženo in po njej vso družino; njegova želja, da družina poroma v župnijsko cerkev ter se tam zahvali

³⁷ Prim. Flp 4,4.

³⁸ More je postal vitez leta 1521, vendar je pismo najstarejši ohranjeni dokument, v katerem More svojemu imenu dodaja naslov »vitez«.

³⁹ Alistair Fox, *Thomas More. History and Providence*, New Haven—London 1983, str. 99—100. Fox med drugim vzporeja to Morovo gledanje z Avguštinovim.

Bogu, pa je bolj naročilo kot nasvet njenega »dušnega pastirja«. Na drugi strani izzveni kot naročilo Morova skrb za sosede, ki jih je prizadela izguba skednjev in žita, ter »navdilo« za nesebično ravnanje z najetimi delavci, ki jih ne sme kar tako odpustiti. V pismu ni sledu o obsojanju sosedove malomarnosti, ki je zanelila požar, in tudi ne o poskusu reševanja imetja — katerega osnova je prav zemlja — za vsako ceno. Odločitve v zvezi z upravljanjem posestva, prodajo zemljišč in oskrbo z žitom More prepušča ženi. V vsem pismu občudujemo njuno razmerje: More ženi zaupa kot upraviteljici domačega gospodarstva, še več, kot duhovni voditeljici svojih otrok.⁴⁰ Hkrati se zaveda obojestranske odgovornosti in pomena skupnih odločitev, za katere si bo potrebno vzeti čas. Predvsem pa je pismo pomembno zato, ker prispeva k dvomu glede utemeljenosti podobe, ki se je o Morovi drugi ženi Alice ohranila do danes. Po tej je Alice neprivlačna, slabo izobražena, negostoljubna ženska dolgega jezika, ki ne more razumeti interesov ter stisk svojega moža.⁴¹ Tako podobo »Lady Alice« so pomagale izoblikovati izjave gostov v Morovi hiši,⁴² Morovi biografii, katerih glavni namen naj bi bil izpostaviti — tudi prek Alice — Morovo krepostnost,⁴³ pa tudi Morove lastne, pogosto zbadljive opazke. Kljub temu da večina podob temelji vsaj delno na zgodovinski resnici, se na drugi strani zdi, da je »bila Alice s svojo preudarnostjo in »zdravo pametjo« protiutež Morovi pogosto brezskrbni popustljivosti.«⁴⁴ Prav tako je moralo biti Moru v veliko olajšanje, da je v času preobremenjenosti s političnimi funkcijami imel ženo, ki ji je tudi v nesreči lahko zaupal.⁴⁵

Pismo nam ima torej marsikaj povedati: o Morovi ženi Alice, o odnosu med zakoncema in predvsem o Moru samem. Je priča iz zasebnega življenja človeka, čigar javno življenje imamo navadno pred očmi. Zato je prispevek k celovitejši podobi Morove osebnosti.⁴⁶

Sklep

Že v tej kratki predstavitvi Morovega življenja in dela se srečujemo z mnogostranstvo Morove osebnosti in širino njegove literarne dejavnosti, z Morom, angažiranim v javnem življenju, in Morom, iščočim duhovnost. Za mnoge je Morovo živ-

---

⁴⁰ Ko se je More leta 1511 drugič poročil, je bilo najstarejši hčeri Margaret šest let, najmlajšemu sinu Johnu pa dve leti. V drugem zakonu ni bilo otrok.

⁴¹ Vendar je znano, da je morala Alice prodati del svoje garderobe, da je lahko plačevala vzdrževalnino za Mora, ko je bil zaprt v Towerju. Ohranjen je tudi prepis njene prošnje Henriju VIII. za Morovo izpustitev iz zapore (British Library, London).

⁴² V zvezi z Alicino negostoljubnostjo naj omenim dvoje pričevanj. Andreas Ammonius, Italijan v službi Henryja VIII. in Morov prijatelj, je leta 1511 v pismu Erazmu zapisal, da se je iz Morove hiše umaknil zaradi »the hooked beak of the harpy«, t.j. »Lady Alice«. Erazem pa je proti koncu enega svojih obiskov pri Moru izjavil: »Naveličal sem se Anglije in Morova žena se je naveličala mene« (14. 8. 1516). O tem glej R. W. Chambers, *Thomas More*, Oxford 1938, str. 111 in str. 115.

⁴³ Conal Condren, *Dame Alice More & Xanthippe: Sisters to Mistress Quickly*, *Moreana* št. 64 (1980), str. 59–64.

⁴⁴ H. P. Heinrich, *Thomas Morus*, Reinbek 1984, str. 33.

⁴⁵ V Morovm epitafu je Alice zlasti »ljubeča mati«. Pri tem je treba upoštevati, da je bil epitaf iz leta 1532 namenjen objavi (More ga je poslal Erazmu leta 1533), medtem ko navedeno pismo ni bilo in je zato še dragocenejši dokument.

⁴⁶ Pismo je prevedeno v francoščino: G. Marc'hadour, *Communio*, Mars-avril 1979 in v nemščino: B. von Blarer, *Die Briefe des Sir T. More*, Einsiedeln 1949; in Ruth, Walter F. Schirmer, *Thomas Morus Privat*, Köln 1971.

ljenje »sveženj nasprotij«; še več jih je, ki menijo nasprotno. Naj bo resnica na strani prvih ali drugih, Thomas More ostaja pomembna osebnost tudi ob koncu 20. stoletja. *Človek za vse čase*, bi rekel Erazem.

Povzetek: Lilijana Žnidaršič, Thomas More — »Človek za vse čase«?

Angleški politik, filozof in teolog Thomas More je s svojo osebnostjo zarisal lik, ki ostaja neizbrisen; R. Bolt ga označi kot človeka za vse čase. Avtorica poskuša opozoriti na vpliv, ki ga je Th. More imel in ga ima na Slovenskem; v drugem delu razprave pa poda njegovo biografijo, kjer opozori na nekatera sporna mnenja, in označi njegovo dejavnost ter vplive, ki jih ima s svojimi deli še danes. Dokaz za to je mednarodna družba Amici Thomae Mori.

Summary: Lilijana Žnidaršič, Thomas More — »Man for All Seasons«?

English politician, philosopher and theologian Thomas More was a personality not to be forgotten; R. Bolt defined him as a »Man for All Season«. The author has tried to outline his past and present influence in Slovenia. The second part of the paper contains More's biography together with some disputable opinions in this connection and defines his activity and the influence of his works even in modern times. A proof therefor is also the international society Amici Thomae Mori.

Alojzij Slavko Snoj

Pedagogika prihodnosti je pedagogika razuma, srca in duha*

Megleno zremo lik svetega Tomaža, a bistri nas njegova jasna misel, da bi tako v znamenja časa kakor v njihovo razumevanje »čim globlje prodrli in odkrili njih medsebojno povezanost« (DV 16). »Pri *angelskem učitelju* je (namreč) tolika moč duha, tako iskrena ljubezen do resnice in tolika modrost pri preiskovanju, objasnjevanju in najprimernejšem medsebojnem povezovanju vzvišenih resnic, da je njegov nauk učinkovito sredstvo ne le za utrjevanje temeljev vere, ampak tudi za koristno in varno doseganje sadov zdravega napredka.«¹

Izjemnost svetega Tomaža lahko na neki način primerjamo z enkratnostjo nekega drugega učiteljskega lika, ki sicer še ne stoji v vrsti cerkvenih učiteljev, a ga Cerkev kljub temu kliče *oče in učitelj mladine*. To je educator princeps, kakor ga je imenoval Pij XI. (1. aprila 1934), sveti Janez Bosko, čigar stoletnico smrti letos obhajamo (1888—1988). Akvinec je globok in prodoren mislec, don Bosko pa izvrsten umetnik krščanske vzgoje; ni znanstvenik niti v teoloških niti v antropoloških vedah, temveč pristen pastir in učitelj pedagoške ljubezni. V življenjski sintezi je doumel, sprejel in poglobil krščanski čut, ga zaživel dejavno, jasno in premočrtno. Njegova dediščina je (med drugim) *preventivni vzgojni sistem, pedagoška metoda ali vzgojni vzorec*, ki se prožno prilagaja različnim kulturam in različnim časom. Pri-mernost njegove metode in njegovo sporočilo sta nadčasovna.

Mogoče je najti teologa in še laže izvedenca v antropoloških vedah, ki ga ne zavezuje posebna ljubezen do njegove stroke. Tomaž pa je izredno teološko globok zaradi brezmejne ljubezni, ki se odpira mistični izkušnji. Prav tako je don Bosko velik vzgojitelj, ker je ves zavezan svojim fantom v ekstazi dela z izjemno pastoralno ljubeznijo: »Za vas študiram, za vas delam, za vas živim, za vas sem pripravljen dati tudi življenje.«² To, kar je vera pri oblikovanju teološke misli (*fides quaerens intellectum*), je ljubeznivost pri pastoralnem delu (*caritas quaerens*

* Slavnostno predavanje na Tomaževi proslavi Teološke fakultete v Ljubljani, 7. marca 1988.

¹ Pavel VI., *Nagovor na Gregorijanski univerzi*, 12. marca 1964, v: AAS 56 (1964) 365.

² D. Rufino, *Cronica dell'Oratorio*, ASC 110.

effectum).³ V obeh primerih je genialnost povezana z nadpovprečno stopnjo ljubezni, ta pa s svetostjo. Kakor so po drugi strani pri teologu Tomažu v veliki meri navzoče človeška modrost, zaupanje v zmožnost človeškega razuma (pa tudi spoznanje o njegovi omejenosti), tako je v vzgojitelju don Bosku živa teološka modrost, ko vse svoje odločanje in delovanje preverja ob študiju pastoralne teologije in praktične pedagogike. Vsaka od teh dveh ved namreč pokriva le določeno področje. Morata se povezovati med seboj, da lahko celoviteje nagovorita človeka.

V razmišljanju o pedagogiki prihodnosti nas prevzema Tomažev navdih ljubezni do resnice, da bi spoznali, kako potrebna je pri vzgoji razumnost. Z lučjo njegove modrosti iščemo pedagoške razloge srca, ki jih razum ne pozna,⁴ moč njegovega duha nas usmerja v umevanje verske razsežnosti kot nepogrešljive vzgojne prvine. *Razum, ljubezen in vera so hkrati temeljne sestavine don Boskove vzgojne metode*, ki je primeren vzorec za danes in obetaven za prihodnost, zato ga želimo tu na kratko predstaviti. Ustreza namreč trojni preobrazbi, ki jo zaznavamo kot nujo v sedanjih znamenjih časa. To preobrazbo, ki je v prvem polčasu kriza, nato pa izredna priložnost, na lastni koži posebno občuti mlad človek in jo poskuša tudi opredeliti.

»Mati, bil sem tvoj, toda ti nisi bila moja.
Želel sem te, toda ti si me nisi želela.
Zato ti morem reči: zbogom, zbogom!

Oče, zapustil si me, toda jaz te nisem.
Potreboval sem te, ti pa me nisi.
Zato ti moram reči: zbogom, zbogom!

Otroci, ne storite tega, kar sem storil jaz.
Še hoditi nisem mogel, ko sem že poskušal teči.

Mati, ne odhajaj! Oče, vrni se domov!« (John Lennon)

To ni pesem, temveč mladostni krik. Izvija se iz brezupa, ki se zajeda tudi v naše usihajoče mlado narodno tkivo. Izraža se zlasti v življenju brez določenega smisla in jasnega cilja, ki je posledica »brezdomstva«, v katero je mladega človeka pahnil posuroveli čas. Po korenitem izpraznjenju vseh vrednot, zatonu ideologij in drobljenju totalitarnih sistemov se poraja civilna družba (kot forma) in nastopa drug čas, ko je brezračna in u-božna življenjska praznina pripravljena vsrkati novo kakovost (materijo). *Izhod iz slepe ulice je torej v smeri trojne preobrazbe: psihološke, pedagoške in kulturne*. Pripravlja se trenutek in prostor za ponovno rojstvo. Preboj je mogoč, a izpeljati ga mora sleherna individualna zavest⁵ v vseh treh smereh. Če Margaret Mahler pravi, da se človek rodi dvakrat: prvokrat telesno, iz matere, drugič pa psihično, ko se v mladostni dobi sam odloči za svoj obstoj v okolju, dodajamo, da se mora roditi tudi v tretje, iz Duha (prim. Jn 3,5—8), če hoče, da bo preboj celovit, v treh razsežnostih. Mladostni krik je krik po prerobenju: krik upanja na up, krik hrepenenja po hrepenenju in krik življenja po življenju v povezanosti z odraslimi osebami ter prek njih z Bogom. Krik »Mati, ne odhajaj!« in »Oče, vrni se domov!«

³ Prim. E. Viganò, *A modo di presentare, v: Don Bosco, Attualità di un magistero pedagogico*, Roma 1987, 15.

⁴ Prim. B. Pascal, *Misli*, Celje 1986, 277.

⁵ B. M. Zupančič, *Tostran dobrega in zla*, v: NR 37(1988)37.

nakazuje smer pedagogike prihodnosti, ki ga je don Bosko že slutil in prestregel ter nanj odgovoril s svojo vzgojno metodo.

1. Psihološka preobrazba v smeri razumnosti

Industrijska in urbanizirana družba je obetala, da se bodo odnosi med zakonci, med starši in otroki, posebno med očetom in otroki počlovečili. Mestno okolje, zaposlenost obeh staršev, razbijanje izročila... pa je pripeljalo do razpada dotlej ustaljenih medosebnih odnosov in pri mnogih do večjega razčlovečenja. Do nedavnega smo pri nas poznali nekakšen patriarhalno-matriarhalni družinski vzorec, ki blede, ko razpada patriarhalna kultura. *Starševstvo, ki je sicer enovito*, se danes izraža v dveh različnih polih: na eni strani imamo *izključno materinstvo* (pri nas zavito v nekakšen mit svetosti in žrtvovanja), na drugi strani pa nekakšno *odrinjeno očetovstvo*. »S pretiranim poudarjanjem in razširjanjem biološkega pomena in nezamenljivosti materinstva še na vsa druga področja otrokovega razvoja očeta povsem zanemarjamo in ga potiskamo na obrobje dogajanja ali pa mu pripisujemo posredno, drugotno vlogo.«⁶

Očetje, ki so bili v preteklosti »najtrdnější steber zahtevnosti, moralne zapovedi«,⁷ varnosti in avtoritete, so danes odpovedali. To pa povzroča zmedo na področju življenjskih vrednot najprej pri starših, ki bi morali otrokom oblikovati jasne vrednote za življenje, pa so sami na tem področju zmedeni ali celo otročji in sebični. Posledica tega je neustrezna moralna vzgoja otrok. »Umik očeta iz vzgoje v družini ustvarja pri otrocih razočaranje mad čustveno pomembnim likom, neprižnavanje kakršnekoli avtoritete in ustvarja težave pri... njihovem socialnem vraščanju.«⁸

Preobrazba terja od očeta, »naj se vrne domov«, kajti nepogrešljiv je pri oblikovanju psiholoških in čustvenih medosebnih odnosov v družini. Oče je skupaj z materjo za otroka sestavni del »socialne maternice«. Vrnitev očeta k svoji vzgojni nalogi pomeni predvsem navzočnost, ki daje družini trdnost in zavarovanost, otrokom vrača osebo, odprto za odkrit pogovor v njim primernem slogu o njihovih vrednotah ter razumno avtoriteto.

V pismu luvenum Patris (31. januarja 1988)⁹ ob stoletnici smrti svetega Janeza Boska papež poudarja, da je po njegovi vzgojni metodi *razum(nost)* očeta — vzgojitelja tisto, kar gradi krščansko človeškost (humanizem) v subjektu vzgoje: daje dostojanstvo osebnosti, vésti, človeški naravi, kulturi, delu, socialnemu življenju, skratka, vsem vrednotam, ki so človeku »potrebna oprema« v njegovem družinskem, družbenem in političnem življenju. Don Bosko je že pred sto leti imel človeške vidike in zgodovinske pogoje za zelo pomembne pri vzgoji mladih: svobodo, pripravo na življenje in poklic, odgovornost v družbi v utripu veselja ter širokosrčne zavzetosti za bližnjega. V njegovi pedagoški ponudbi je posrečena povezava med tistim, kar je odvisno od časa in okoliščin, in med trajno-bistvenim, med sodobnim in izročnim (tradicionalnim), ko mladim pomaga, da postanejo pošteni ljudje in dobri kristjani. Razumna vzgoja vabi mlade k udeležbi pri vrednotah, k pogovoru (dialogu) in k potrpežljivosti. Vse to danes gradi zamisel (vizijo ali koncepcijo) o

⁶ P. Brajša, *Očetje, kje ste?*, Ljubljana 1987, 76.

⁷ M. Bergant (urednica), *Vedenjske motnje mladostnikov v sodobnem času*, Ljubljana 1987, 10.

⁸ N. d., 11.

⁹ Prim. *L'Osservatore Romano*, 31. jan. 1988 (Documento).

posodobljeni in celostni (integralni) antropologiji brez slehernega ideološkega zoženja. Razumnost vodi modernega vzgojitelja, da zna brati znamenja časa in vrednote, ki iz njih izvirajo, kot so mir, svoboda, pravičnost, čut za skupnost in soudeležbo, dostojanstvo žene, solidarnost, razvoj, skrb za čisto okolje...

2. Pedagoška preobrazba in ljubeznivost

Permisivna vzgoja je povečala možnosti za nekatera stranpota, ki vodijo k razobličanju mladega človeka in ki so danes očitna: uživaštvo, samovšečnost, izrojavanje športa, upadanje avtoritete, zanemarjanje značajnosti, izginjanje intimnosti, moralnosti, zlomljenost osebnosti...¹⁰ Zaradi neuspehov permisivne vzgoje in zaradi strahotnega porasta mladinskega uporništvva v različnih smereh, ki mu nekateri dajejo vlogo subkulturnega gibanja (Brake) ali celo kontrakulture (Roszak)¹¹ se je razširilo »brezdomstvo« mladih. Če pa človek ni nikjer doma, je nezavarovan in nepotešen. Tudi pri nas živimo v okolju in v obdobju, ko zemlja, družba, in družina mlademu človeku ne nudijo dovolj varnosti (strah pred prihodnostjo, pred brezposelnostjo, strah, ali bomo preživel...)

Alternativa »brezdomstvu« je lahko samo topel dom, ljubeznivost, ki jo ponazarja čuteče srce, mati. Zato: »Mati, ne odhajaj!« Tako je prosil mater Marjeto tudi don Bosko, da jo je zadržal v svojem vzgojnem domu kot varuhinjo družinskega ognjišča.

»Ne potrebujemo mater, ki nam bodo rojevale in vzgajale dobre otroke, pač pa matere, ki nam bodo rojevale, vzgajale in razvijale samostojne in zrele, dobre in poštene, močne in ustvarjalne ljudi, bodoče matere in očete. Takšnemu materinstvu se človeška družba ne bo nikoli odrekla in ga bo vedno potrebovala.«¹² Zaradi tega dobiva vzgoja zopet večji pomen in ugled. Danes ponovno odkrivamo njeno nenadomestljivo vlogo pri osebni rasti mladega človeka. Pedagog W. Brezinka (ZRN) trdi, da je prvi korak za izboljšanje v smeri nujne preobrazbe in krepitve verskih sistemov ter razmišljujočih občestev, ki se ob njih navdihujejo. Le ob urejenosti življenja, ki izvira iz sozvočja jasnih osebnostnih idealov in predstav o redu, lahko posameznik zadobi notranjo oporo. Danes je v družbi vredno biti »boj za vsako dušo«.¹³ To je vzgoja, ki pa je po don Boskovo predvsem stvar srca, kajti ni zadosti, da imamo mlade radi. Mladi morajo to tudi čutiti.¹⁴ »Kje naj te najdem, srce? / Ne dan ne noč te nista me razkrila... / Iskala sem te med sencami dreves, / tipala po živi skali / in drobila grude zemljé. / Kje naj te najdem, srce?« (Marjana Anžlovar). »Številni starši imajo sicer veliko, toda nevzgojeno in nezrelo srce, ki ni sposobno vzgajati otrok v zrele in odrasle osebnosti. Čustva je potrebno dopolniti tudi s tistim, kar smo se naučili,«¹⁵ sklepa zdravnik in psihiater Pavao Brajša. Preventivni sistem pa združuje razum in srce, razumnost in ljubeznivost — dve dopolnjujoči si lastnosti očeta in matere in te trajne vrednote izročila povezuje z novimi potrebami ter novimi rešitvami.

Ljubeznivost, ki ni preprosta človeška ljubezen, niti le nadnaravna ljubezen, temveč metodološka nuja vzgojnega vsakdana, od vsakega vzgojitelja zahteva res-

¹⁰ Prim. Ch. Lasch, *Narcistična kultura*, Zagreb 1986.

¹¹ Prim. M. Bergant, n. d., 44.

¹² P. Brajša, n. d., 64.

¹³ W. Brezinka, *Erziehung in einer Wertunsicheren Gesellschaft*, München 1986, 28.

¹⁴ Prim. *Memorie Biografiche XVI*, 447 in *XVII*, 107.

¹⁵ P. Brajša, n. d., 138.

nično predanost mladim, sposobnost življenja (empatije), pripravljenost na žrtve in napor. Gre za nenehno ljubeznivo navzočnost vzgojitelja pri vseh dejavnostih mladih: pri učenju in delu, v prostem času in pri kulturnih prireditvah, v pogovorih in v trenutkih zbranosti. To ustvarja občutje domačnosti in družinskosti, kajti vzgojitelj je navzoč predvsem kot oče, mati, brat in prijatelj.

3. Kulturna preobrazba se odpira duhovnosti in vernosti

Poživljanje duhovnosti in vernosti v svetu in pri nas ni alternativa človeškemu razumu, temveč praznini duha in brezizhodnosti. Sodobna iskanja v mavrici najrazličnejših duhovnih pojavov (ezoterike, okultizma, vzhodnih verstev, mistike, glasbe, feminizma, ekologije, antropozofije, na področju novih psiholoških šol, na mejnih področjih modernih naravoslovnih ved itd.) gredo v smer odpiranja megleni duhovnosti in neobvezujoči religioznosti. Vse te prvine povzema gibanje New Age, ki se iz ZDA širi tudi po Evropi. Napovedujejo prehod v novo zgodovinsko obdobje, ki nam obeta korenito predrugačenje sveta. Fritjof Capra to predrugačenje označuje z »novim duhom«, z »novo kulturo«, s »prehodom« in pravi, da gre za prehod od racionalnega k intuitivnemu mišljenju, od spoznanja k spametovanju, od analize k sintezi, od posamičnega k splošnemu, od zaporednega (linearnega) k celovitemu (Massvoll)..., od bohotenja (ekspanzije) k zadržanosti, od količinskosti h kakovosti, od tekmovanja k sodelovanju, od gospodovanja k nenasilju.¹⁶ Ko se mnogi od Newtonovega zgolj mehničnega pojmovanja sveta (pod vplivom fizike) nagibajo v smer meta-fizike, doživljajo, da »ta svet ni namenjen za manipuliranje, ampak za ljubeče oblikovanje in občudovanje«. ¹⁷ Izziv za kristjane je toliko večji zaradi dejstva, da se širijo nove oblike duhovnosti, ki z različnimi človeškimi izročili obljublajo uresničevati iste uvide in pota, ki so lastna krščanstvu. Še več, nekatera od teh gibanj izražajo upanje, da so dediči krščanskega izročila in da odstirajo skrivnost povezave med Bogom in človekom. Kako živa je sla po (samo)odrešenju! Ali pa je samoodrešenje le nova slepa ulica posteističnega razumevanja svetega brez božjega, ki oznanja tako imenovano novo »duhovno prostost«?¹⁸ Presoja za pravilnost poti je v odgovoru na vprašanje: kdo resnično odrešuje, osvobaja, kdo ostane bolj zvest zemlji, človeku brez zaslužnjevanja, brez odtujevanja, brez bega v skrivne moči (ezoteriko), kdo bolj spoštuje in neguje osebni odnos, osebnega Boga, kdo je bolj celovit (kat-holiški) v polnem pomenu besede.

Kulturna preobrazba pa usmerja tudi vzgojo iz pozunanjenosti, snovnosti in potrošniških dobrin v ponotranjenost, poduhovljenost in ponovno ovrednotenje duha ter njegovih brezmejnih razsežnosti. »Pehati se za stanovanje...; to so bili otopeli ideali naših staršev... Zame, in mislim, da tudi za veliko drugih, je bilo teh nekaj materialnih reči šele prvi pogoj za življenje. Potlej pa mora priti še kaj. Prav tisto, zaradi česar je smiselno živeti« — pravi Christiane v izpovedih: Mi, otroci s postaje Zoo.¹⁹ *Religiozno področje* v otroku ni nekaj samostojnega in ločenega od življenja, temveč prvina, ki ga vsega prežema. Mlad človek je kakor goba, ki vpija vsakršno tekočino. Odločilno pa je vpijanje od staršev in od vzgojiteljev, pa ne prek lepih besed, temveč po živih medsebojnih odnosih. Kakšna sreča so za otroke odrešeni starši, kakšna sreča odrešen vzgojitelj!

¹⁶ Prim. Herder Korrespondenz 41, 41(1987)579—590.

¹⁷ J. Makarovič, *Sla po neskončnosti*, Maribor 1987, 168.

¹⁸ T. Hribar, *Ocena knjige J. Makaroviča, Sla po neskončnosti*, v: NR 36(1987)715.

¹⁹ Prim. Christiane F., *Mi, otroci s postaje Zoo*, Zagreb 1980.

Ali odpiranje duhovnosti ne spominja na pravkar preorane brazde, ki čakajo evangeljsko seme, ki je sicer zavezujoče in zahtevno? Sejalec sta oče in mati pa tudi vzgojitelj, ki seje seme upanja in vere v srca mladih ljudi. »Moramo storiti prav vse, da našim ljudem povrnemo Boga... Ustvariti moramo duhovne vrednote, v katerih bodo ljudje spet našli svoj smisel življenja in svojo ambicijo,«²⁰ pravi pisatelj Marjan Rožanc. Ali so te besede danes res bolj kot za prižnico ali za krščansko družino primerne le za sodobni slovenski esejistični roman s političnim pridihom?!

Ne le megljena in neobvezujoča duhovnost, temveč osebna vernost je tretje geslo preventivne vzgoje, ki lahko odgovori na sodobne izzive omenjene trojne preobrazbe. Ne gre za abstraktno in papirnato vernost, temveč za živo vero, ki raste iz osebnega in občestvenega pričevanja. Stebri te vernosti so zakramenti Cerkve ter ljubezen do nje in njenih pastirjev. In do Marije, ki je Mati Cerkve (to je naravna posledica vloge, ki jo ima vsaka mati v vzgojnem procesu). Vidik religiozne transcendence kot vzgojne sestavine ni uporaben le v krščanstvu. V ekumenskem duhu je enako uporaben v različnih, tudi nekrščanskih verstvih in v vseh kulturah.

* * *

Toda neznosnost pri nas raste iz dneva v dan, bi utegnil kdo pripomniti. Kje so življenjski viri za mlade, kje šalom kraji, kje skupnosti, oaze preživetja? *Cerkev na Slovenskem vnemirja vprašanje, kako izoblikovati opcijo za mlade*. Mladi več ne verjamejo besedam odraslih. Nastopa čas le za pričevalce in preroke.

1. Za pogovor z mladimi (za začetek) je morda dovolj, da vzgojitelj izpove: vaš strah je tudi moj strah, vaša nezavarovanost je tudi moja, vašo praznino sem doživel tudi sam, toda iščimo skupaj. V pogovoru z mladimi moramo zmeščati slog: razumnost naj postane ljubeznivejša, ljubeznivost razumnejša, vernost pristnejša.
2. Nekateri vidijo današnji slovenski trenutek kot posebno priložnost, da se Cerkev ob verskem in moralnem poslanstvu bolj usmeri tudi h kulturi in vzgoji. Skozí kulturno-vzgojno nalogo bo z večjo pastoralno ljubeznijo lahko uspešneje opravljala svoje odrešitjsko poslanstvo. Svoj delež k bolj človeški, bolj civilni in bolj krščanski družbi bo prispevala tako, da bo vsipala vanjo božjo osvobajajočo luč, in to iznajdljivo, pogumno, osebno prizadeto (z vero) in radodarno.
3. V času preobrazbe se bolj kakor kdaj prej čuti živa potreba po jasnem in preizkušnem vzorcu za konkretno vzgojno delo z mladino. Po 2. vaticanskem cerkvenem zboru so nam potrebna metodološka načela in prijemi pri tem, kako posredovati vrednote in misel koncila mlademu rodu. Čutimo nebogljenost na tem področju tako v Cerkvi na splošno kot pri nas. Vsa pastorala, ki bi hotela biti v službi koncila, živo potrebuje metodološke napotke in iskrive, ustvarjalne poizkuse.
4. Če še enkrat upremo svoj pogled v zavetnika naše fakultete in v don Boska ter njegovo vzgojno metodo, v oba sveta učitelja, lahko rečemo: Tomaž Akvinski je v dvigajočem se gibanju z razmišljanjem raziskoval, razčlenjeval, osvetljeval in oplemenitil resnico z razumom ter jo peljal do vrtočlavih višin k Bogu. V tem je

²⁰ M. Rožanc, *Markov evangelij 1/8*, Ljubljana 1987, 89.

njegova izvirnost, ker je peljala k praviru. Cerkev in človeštvo pa potrebujeta tudi praktičnih duhov, ki v spuščajočem se procesu uresničijo dognanja mislecev ter jih izpeljejo v življenje po načelih učinkovite metodologije in ki pritekajo iz pristnih virov. V vsakem času se znova čuti potreba mlademu človeku predložiti primerne učitelja krščanske duhovnosti, uresničene preprosto in sodobno. Don Boskova preventivna vzgojna metoda, ki je z razumnostjo, ljubeznivostjo in vero tudi že posebna oblika duhovnosti, daje dovolj evangeljske luči in dovolj jasnih načel za oblikovanje mladega »novega človeka« (Ef 4,24). Ob sedanjih zapletenih razmerah v sodobni družbi je treba reči, da bi razglasitev svetega Janeza Boska za cerkvenega učitelja vzgojne umetnosti bila ne le dobrodošla, temveč tudi preroška. V njegovem vzgojnem vzorcu bi mnogi starši, vzgojitelji in mladi mogli najti prave nagibe in novega poguma za nelahko, a osrečujočo pot uresničenja samega sebe v odprti človeški in zreli krščanski osebnosti.

5. Podoba je, da se samo tista družba, ki je sposobna in voljna razvijati mlade talente v svobodni, ustvarjalni in celostni osebni rasti v razsežnostih razuma, srca in duha, resnično lahko imenuje in tudi je sodobna in napredna. Samo mladim pripada prihodnost. Zakaj oni so sol zemlje.²¹

---

²¹ Prim. J. Makarovič, *Mladi iz preteklosti v prihodnost*, Ljubljana 1983, 201.

Valter Dermota

Preventivni sistem sv. Janeza Boska je zgrajen na nadnaravi

Nadnaravno

Krščansko gledanje na svet in človeka je zgrajeno na prepričanju, da obstaja Bog, zadnji vzrok vsega, kar je ali biva — obstaja; da je Bog ustvaril svet in človeka; da je Bog cilj vsega obstoječega in da vodi vse k svojemu končnemu cilju, to pomeni, da Bog skrbi za celotno dogajanje tako na našem malem svetu — Zemlji kakor v velikem svetu — Vesoljstvu. Razlog, da je Bog ustvaril svet in človeka, sta njegova dobrota in ljubezen.

Vse, tako neživo kot rastline, živali in človek, deluje po svoji naravi. Narava je delovno počelo, ki izhaja iz bistva stvari. Vsaka stvar ima namreč bistvo, to je idealna podoba izključno njej lastnih značilnosti, ki se kaže v naravi kot počelo delovanja. Vsaka stvar deluje po svoji naravi, ki je določena z njenim bistvom. Delovanje je značilno za vse posameznike iste vrste, to je iste narave in istega bistva. Izjema od tega splošnega načela je samo človek (prim. V. Dermota, Uvod v psihologijo, Ljubljana 1983, str. 141—147).

Človek ima poleg svoje človeške narave kot počelo človeškega delovanja še od Boga podarjeno soudeleženo pri božji naravi. Tega ne moremo spoznati zgolj s človeškim razumom, dasi je apostol Pavel Atenčanom govoril o človeški želji, da bi bili božjega rodu (Apd 17,28). Vendar nam božje razodetje o tem jasno govori in to je osnova celotnega krščanstva.

Bog si je človeka najprej zamislil in hotel imeti kot sebi podobno duhovno, razumno in svobodno bitje (1 Mz 1,26). V svoji dobroti in ljubezni ga je povzdignil v božji red in ga naredil za svojega posinovljenega otroka in soudeleženega pri božji naravi (2 Pt 1,4), tako da se imenujemo in smo božji otroci (1 Jn 3,1). Človek je usposobljen, da živi božje življenje, to je življenje presvete Trojice, in se hrani z božjim kruhom. Glavni človekovi deji, ki jih vrši kot božji posinovljenec, so spoznanje Boga in božjih reči ter ljubezen do Boga.

Tako ima človek dvojno naravo: človeško, ki ga usposablja za značilno človeška dejanja, o katerih govorijo antropološke vede, zlasti še psihologija, in podarjeno

soudeleženje pri božji naravi, ki ga usposablja za dejanja, značilna za božji red. Ker soudeleženje pri božji naravi presega naš človeški red, mu pravimo tudi »nadnarava« ali božje življenje.

Nadnaravni organizem

Kakor je za človekovo naravno duševno življenje potrebna telesna osnova, ki ji pravimo organizem, in zlasti še živčni sistem, tako po analogiji ali naliki govorimo tudi o »organizmu«, ki v božje posinovljenje povzdignjenemu človeku omogoča, da živi božje življenje in je tako soudeležen pri božjem življenju. To je tako imenovani »nadnaravni« ali »božji« organizem. Vsak kristjan je v smislu nadnaravnega ali božjega organizma posinovljeni božji otrok, s tem soudeležen pri božji naravi in deležen božjega življenja.

Bog si je človeka od vsega začetka zamislil ne samo kot svojo stvar, temveč tudi kot svojega posinovljenca, kar pomeni obdarovanega s človeško naravo in povzdignjenega v božjo družino: s človeško naravo in nadnaravnim posinovljenjem. Tudi prva človeka, Adam in Eva, sta bila ustvarjena v človeški naravi in povzdignjena v nadnaravni red.

Kot posledica slabo prestane preizkušnje sta bila za greh nepokorščine kaznovana z izgubo božjega otroštva in izključena iz nadnaravnega reda (1 Mz 3). Toda Bog ni odstopil od prvotne zamisli o človeku — božjem posinovljencu in je vzpostavil ekonomijo božjega odrešenja po Jezusu Kristusu. S svojim učlovečenjem, trpljenjem in smrtjo je odrešil človeka od krivde prvega ali izvirnega greha. Poleg tega je ustanovil Cerkev, ki v zakramentih obnavlja (krst), dovršuje (birma), ponovno vzpostavlja (sprava), goji (evharistija), krepi (maziljenje bolnikov), skrbi za rast (mašniško posvečenje in zakon) božjega življenja in za nadnaravni organizem v človeku.

Pomembne posledice za vzgojo

Družina in družba imata vzgojo otrokovih naravnih sposobnosti za svojo prvo nalogo in dolžnost. S tem zadoščata otrokovi neodtujljivi pravici do vzgoje. Toda pri otroku kristjanu gre še za nekaj dosti pomembnejšega. Je božji otrok in ima v sebi nadnaravni organizem. Če posvečamo veliko skrb vzgoji njegovih naravnih sposobnosti, koliko bolj moramo potem skrbeti za njegovo nadnaravno življenje in za razvoj njegovega nadnaravnega organizma. Katoliška Cerkev je posvečala veliko pozornost tako naravni kakor nadnaravni vzgoji. Zgodovina vzgoje nam priča, da je katoliška Cerkev imela in ima še danes odlične vzgojne ustanove in šole. V deželah, kjer poleg državnih delujejo tudi cerkvene šole, ugotavljamo, da starši, če le morejo, pošiljajo svoje otroke v cerkvene šole in plačujejo zanje šolnino, čeprav sicer z davki prispevajo svoj delež za vzdrževanje državnih šol. Na pedagoškem simpoziju ob 100-letnici smrti sv. Janeza Boska v preteklem januarju na Dunaju so vsi govorniki izjavili, da so bivši gojenci redovnih šol; tudi socialistična zastopnica vlade je priznala veljavo cerkvenih šol.

Katoliška vzgoja skuša čimbolj razviti otrokove naravne sposobnosti. Pri tem ima dvojen namen. Najprej skuša otroka čim bolj usposobiti za opravljanje prihodnjih poklicnih dolžnosti in obvladovanje življenjskih nalog. Potem pa želi s čim bolj razvitimi in izpopolnjenimi človeškimi sposobnostmi ustvariti čim ugodnejše in

učinkovitejše možnosti za delovanje nadnaravnega božjega organizma. Kajti nadnarava predpostavlja naravo: čim bolje deluje narava, tem boljše so možnosti za delovanje nadnarave.

Katoliška vzgoja skuša z vsemi sredstvi razviti humanost ali človečnost, ker je le ta osnova za delovanje božjega organizma. Ko se božji organizem zadosti razvije, deluje na čisto človeške dejavnike osebe in jo na svoj način oblikuje in vodi. To medsebojno učinkovanje med naravnim in nadnaravnim, človeškim in božjim, daje velike osebnosti svetnikov, ki je z njimi tako zelo bogata katoliška Cerkev.

I. Zanikanje nadnaravnega

1. Oblikovanje krščanskega gledanja na svet in človeka

Krščanstvo se je izoblikovalo iz judovskega pojmovanja človeka, ki mu je Jezus Kristus s svojim življenjem in naukom dal svojske značilnosti, in je raslo v kulturnem svetu grško-rimskega helenizma. To oblikovanje je trajalo 300 let in je bilo nenehno izpostavljeno tako preganjanjem s strani rimske države kot številnim notranjim nasprotjem — vse do nicejskega cerkvenega zbora leta 325, ko je bila razglašena veroizpoved ali simbolium. Na carigrajskem cerkvenem zboru l. 381 so to veroizpoved še dopolnili in kot nicejsko-carigrajska veroizpoved predstavlja temelj celotnega krščanstva.

Nicejsko-carigrajska veroizpoved jasno opredeljuje troedinega Boga, Jezusa Kristusa kot učlovečeno drugo božjo osebo, njegovo odrešenjsko delo in ustanovitve Cerkve, ki naj nadaljuje odrešenjsko delo Jezusa Kristusa. Jezus Kristus je človeka odrešil izvirnega greha in ponovno vzpostavil nadnaravni red božjega otroštva.

Zgodovinsko dogajanje je omogočilo, da je krščanstvo najprej zavladovalo v rimskem cesarstvu in nato s svojim naukom in načinom življenja oblikovalo tudi nova ljudstva Germanov in Slovanov, ki so zasedla nekdanje rimsko cesarstvo in ostalo Evropo. Ta ljudstva so v celoti prevzela krščansko gledanje na svet in človeka ter s tem prepričanje o božjem posinovljenju in nadnaravnem življenju človeka. To je trajalo tisoč let vse do renesanse v 15. stoletju.

2. Renesansa ali poudarjanje humanitete — človečnosti

Ena izmed posledic odkritja antičnih leposlovnih in znanstvenih stvaritev, vpliva Arabcev v Španiji in povratnikov iz križarskih vojn v času od X. do XIII. stoletja je bilo tudi zgolj »humano« ali »človeško« gledanje na svet in človeka, brez poudarjanja nadnaravnosti in božjega otroštva. To je bilo ponovno rojstvo ali renesansa (re-nascere ponovno se roditi) grškega in rimskega poganškega gledanja na človeka. Tako grška kot rimska religija je v bujni mitologiji predstavljala nekakšno po človeško urejeno sožitje človeka in božanstva. Bogovi sicer so, vendar to človeka ne ovira, da ne bi živel svoje človeško življenje, dostikrat tudi v spopadu z bogovi. Človek je nekakšen enakovreden soustvarjalec sveta in življenja in si ne želi biti kaj drugega kot človek.

Človek postane središče občega zanimanja. Zlasti se to kaže v umetnosti. Največji umetniki sveta hočejo v svojih delih prikazati, kaj je najlepše, najpopolnejše in najpomembnejše v človeku. Tudi Jezus Kristus in njegova mati Marija sta sred-

stvo za povzdigovanje človečnosti. Pri tem krepko pomagajo visoki cerkveni krogi s papeži na čelu. Nadnaravno in božje je potisnjeno ob stran, da lahko močnejše pride do veljave vse, kar je človeško. Bog je sicer ustvaril svet in človeka, Jezus Kristus se je kot druga božja oseba presvete Trojice učlovečil, Marija je vsekakor tudi božja mati, vendar to ni predmet umetniške obdelave ali pa kvečjemu potem, ko so že izčrpali vse človeško. Tudi o božjem razodetju kot viru spoznanja za človeka in reševanje človeških problemov nihče ne dvomi. (Galileju niso sodili zaradi verskih vprašanj, temveč zaradi znanstvenih pogledov, za katere so zmotno mislili, da so vsebovani v bibliji.)

3. Racionalizem, naturalizem, laicizem

Od poveličevanja človeka in človeškega ali humanega (humanizem kot pretirano poudarjanje samo človeškega) ob strani božjega in Boga je bil le korak do »samo« človeškega, kjer je prvo mesto pripadalo »samo« razumu. Namesto da bi se človek pustil poučiti tudi od Boga=razodetja, Sv. pisma ali od drugih ljudi (avtoriteta), je skušal »samo« z razumom »sam« najti in ugotoviti resnico. Še več: razglasil je tako iskanje za edini človeka vreden način spoznanja. Izoblikovala so se nova prepričanja: človekov razum zmora spoznati vso resnico sam, v svoji lastni moči; česar človeški razum ne more razumeti ali dojeti, tisto ni resnica; človek za svoje spoznanje ne potrebuje božjega razodetja; verske skrivnosti, ki jih ni mogoče razumeti (misteriji), so neresnice.

Ker Boga ne morejo spoznati z isto jasnostjo kot druge naravne danosti, jih »znanstveno« ne zanima. Zato raziskujejo svet in človeka, kakor da bi Boga ne bilo. Ker Bog znanosti ni potreben, ga črtajo s seznama vzrokov, ki pojasnjujejo svet. Boga ne zanikajo, vendar mu tudi ne pripisujejo nobene vloge bodisi pri razlagi sveta bodisi pri uravnavanju le-tega.

Svet in zlasti še svet kot dejavno počelo, kot narava s svojimi zakonitostmi, je predmet znanstvenega raziskovanja. Tu pridemo do novega »izma«, to je »naturalizma«, ki postavlja svet — naravo kot edino resničnost in ki jo moremo razumeti tudi brez Boga. S tem je podana osnova za laici-»zem« (laicus=človek brez odnosa do nečesa, v našem primeru do Boga), ki hoče zgolj človeško upravljanje svetnih danosti.

4. Materializem

Pri zgolj razumski razlagi narave ne naletimo na nobeno dejstvo, ki bi nam moglo predstavljati duha. Še več: duh je celo ovira za razlaganje narave. Zato je najbolje stvari poenostaviti in trditi, da moremo znanstveno ugotoviti samo materijo; resničnost, ki ji pravimo »duh«, pa lahko razložimo tudi z materijo in njenimi lastnostmi. Ker je Bog nematerialna, se pravi duhovna resničnost, je v predpostavki materializma: Boga ni. Ponovno nov »izem«, ki dopušča samo eno resničnost — materijo in skuša materialistično ali zgolj s pomočjo materije in njenih lastnosti razločiti celotno resničnost.

5. Enciklopedija

Kakor je bila dežela renesanse Italija in njeni podporniki različni italijanski knežji ter kraljevski dvori, med njimi tudi papeški, tako je Francija dežela racionalizma, naturalizma in materializma. Vse znanje so povzeli v Enciklopediji (1756). Za tisti čas je bilo to vrhunsko delo, ki celotno človeško znanje razlaga s pomočjo razuma in z materialističnimi predznaki.

Ker so francoski jezik zaradi uspešne politike kraljev Ludvikov (trinajsti, štirinajsti, petnajsti) govorili po vseh evropskih dvorih, se je nauk enciklopedije polastil visokih političnih in kulturnih krogov Evrope, s tem pa tudi materializem, laicizem, racionalizem in naturalizem.

6. Francoska revolucija 1789 in Napoleon 1796—1815

Novo gledanje na svet in človeka, kot ga prikazuje Enciklopedija, pa ni ostalo samo teoretska razlaga življenja, temveč se je z revolucijo 1789 uveljavilo tudi v politiki in družbeni ureditvi: francoska revolucija je s silo odstranila stari red in uvedla novega s čisto svojimi načeli in cilji. Vse, kar se ni uklonilo, je v Franciji plačalo z življenjem.

Zgodovinsko dogajanje pa je poskrbelo za še večjo razširitev idej Enciklopedije. Leta 1796 je krmilo francoske revolucije vzel v roke veliki revolucionar Napoleon Bonaparte, ki je ponesel ideje francoske revolucije po vsej Evropi. Dvajset let Napoleonove vladavine je v Evropi in celo Severni ter Južni Ameriki pomagalo do zmage idej Enciklopedije.

7. Restavracija in poskusi vzpostavitve starega reda

Napoleon je bil 1813 pri Leipzigu in 1815 pri Waterlooju premagan. Evropski vladarji pod vodstvom papeževega legata kard. Consalvija so na dunajskem kongresu 1814—1815 skušali oživiti in vzpostaviti red in celo miselnost, kakršna sta bila pred francosko revolucijo in Napoleonom.

Toda vsi poskusi so bili zaman. Ideje so se nezadržno širile in povzročale vedno nove revolucionarne izbruhe: najprej 1832 v Franciji sami, l. 1848 pa je revolucija zajela vso Evropo. Narodi so se prebudili in zahtevali svobodo. Ljudstvo ni moglo več prenašati bremena starega reda.

8. Nov položaj za katoliško Cerkev

Med velikimi žrtvami gibanja okoli Enciklopedije in Napoleona je bila katoliška Cerkev bodisi kot družbena ustanova bodisi kot verski nauk. V Franciji so odstranili ali celo pobili duhovnike, ki so skupaj z visoko aristokracijo sestavljali vodilno plast države (prim. vpliv kardinalov Mazzarina in Richelieuja), ki so jo skušali odpraviti. Napoleon je nečloveško ravnal s papežema Pijem VI. in Pijem VII., ukinil samostojno papeško državo in se za svoje vojne namene polastil celotnega cerkvenega premoženja.

Toda še bolj porazne kot politične posledice revolucije in Napoleona so bile posledice racionalizma, naturalizma, laicizma in materializma. Ti duhovni tokovi so v jedro zadevali cerkveni nauk in vero krščanskega ljudstva.

9. Nove verske zmote

Najhuje je krščansko vero zadel materializem. Ta je naravnost napadel temelj in razlog krščanskega verovanja in krščanske vere: Boga. Če pa ni Boga, tudi ne more biti religije, ki je skupek odnosov med človekom in Bogom.

Sem moramo šteti tudi racionalizem, ki skuša svet in človeka razložiti izključno z razumom, brez vsakega razodetja. To razodetje je vsebovano v Sv. pismu in ga avtentično razlagata papež in cerkveno učiteljstvo.

Nič manj uničevalen ni naturalizem, ki dopušča samo človeško naravo in izključuje vsako božje posinovljenje v smislu nadnaravnega. Laicizem, ki je s tem povezan, skuša urediti človekove zadeve brez potrebe in pomoči Boga.

To so bili težki udarci krščanstvu in zlasti še katoliški Cerkvi.

10. Neustrezna cerkvena politika

Treba je priznati, da katoliška Cerkev v teh tako zapletenih političnih okoliščinah, zlasti še v Italiji, kjer se je prebudila narodna zavest=risorgimento=narodna vstaja (iz vrste držav, med katerimi je bila tudi cerkvena, neodvisna papeževa država, narediti eno samo veliko Italijo), ni imela pravih voditeljev. Papeži so bili sicer človeško neoporečni, niso pa bili zadosti politično razgledani in spretni, da bi obvladovali novi položaj. Preveč so se oklepali tega, kar je že bilo preživeto, kar se je pozitivnega oblikovalo in kar bi moglo voditi k novim oblikam verskega življenja, pa ni našlo razumevanja. Zatekali so se k represivnim sredstvom. Zlasti kardinala Lambruschini pod Gregorjem XVI. in Antonelli pod Pijem XI. sta nespretno vodila cerkveno politiko, ker sta se opirala na Avstrijo in Francijo, namesto da bi prisluhnila domačim silam v Italiji.

II. Syllabus Pija IX. 1864

1. Verovnjaški položaj znotraj katoliške Cerkve

Novosti na vseh področjih, ki so jih prinesli Enciklopedija, francoska revolucija in Napoleon, so povzročile v tedanjem življenju Evrope in zlasti še Italije velike negotovosti in zmedo. Tudi v verskem in verovnjaškem pogledu. Med množico dobrih pobud je bilo tudi mnogo za katoliško verovanje nesprejemljivega. Tako imenovani »napredni« duhovniki so hlaštali za novostmi, resni dušni pastirji, ki jim je bilo za zveličanje duš in za resno odrešenjsko delo v svetu, so uvidevali, da v tako spremenjenih časih ni mogoče naprej s pogledi izpred sto let. Razodeta resnica ostane sicer nespremenjena, toda način, kako naj jo oznanjajo, je treba točno opredeliti in nakazati. Stiska dobrih dušnih pastirjev je bila velika.

Škofje posameznih cerkvenih pokrajin so sklicevali zbere in skupaj z duhovniki skušali razjasniti položaj ter zavzeti stališča do vseh najvažnejših vprašanj. Tako so na provincialnem zboru umbrijskih škofov v Spoletu 1849 pod vodstvom nadškofa Peccija, poznejšega papeža Leona XIII., predlagali, naj se sestavi seznam takratnih verskih zmot in se določijo cenzure (kazni).

Revija *Civiltà Cattolica* je 1851. predlagala, da bi tak seznam objavili 1854. skupaj z odlokom o brezmadežnem Marijinem spočetju, vendar v ta namen sestavljena komisija ni pravočasno pripravila ustreznega seznama. Tako je bula o brez-

madežnem Marijinem spočetju izšla brez seznama zmot. Zato je papež Pij IX. zadolžil komisijo, ki je pripravila bulo o brezmadežnem Marijinem spočetju, da sestavi seznam zmot.

Medtem je škof Gerbert iz Perpignana v Franciji za duhovnike svoje škofije izdal instrukcijo=poučitev, v kateri je navedenih 85 takratnih zmot.

Papež Pij IX. je imenoval novo komisijo, ki naj bi na osnovi Gerbertovega seznama pripravila ustrezno papeško listino za vso Cerkev. Ta komisija je zbrala 61 zmotnih trditev o veri in morali, ki jih je papež v javnem nagovoru 9. 6. 1862 zavrgel in označil s cenzurami. Toda po nerodnosti uslužbencev je listina predčasno prišla v roke časopisom. Sedaj je papež imenoval novo komisijo, pretežno iz redovnih duhovnikov. Ta je izdelala cerkveni dokument z naslovom Syllabus ali Povzetek glavnih zmot našega časa, ki jih je papež Pij IX. naštel v konzistorialnih nagovorih, enciklikah in drugih apostolskih pismih. Syllabus so skupaj z encikliko *Quanta cura* 8. 12. 1864 prek državnega tajnika Antonellija poslali vsem škofom.

Za Syllabus je pomembnih več okoliščin: 1. iskanja in celo zahteve dušnih pastirjev po jasnih smernicah za dušnopastirsko delo sredi toliko novosti; 2. prizadevanja posameznih škofov — navedli smo nadškofa Peccija in škofa Gerberta — in papeža Pija IX., ki je na najrazličnejše načine in v raznih okoliščinah opozarjal na verske zmote svojega časa; 3. olajšanje pravovernih cerkvenih krogov in ogorčenje naprednjakov, ki so šli predaleč, ter bes prizadetih, ki jih je Syllabus izrecno omenil.

2. Vsebina Syllaba

V desetih členih je bilo zavrnjeno 80 zmotnih trditev, ki zajemajo celoten pregled verskih zmot iz sredine 19. stoletja. Zaradi preglednosti naj jih na kratko omenimo: 1. panteizem, naturalizem, absolutni racionalizem; 2. umerjeni racionalizem; 3. indiferentizem, latitudinarizem (široka osnova za zedinjenje Cerkev); 4. socializem, komunizem in tajna združenja, biblična društva, klerikalno-liberalna združenja; 5. zmote o Cerkvi in njenih pravicah; 6. zmote meščanske družbe kot take, npr. v odnosu do Cerkve; 7. zmote glede naravne in krščanske morale; 8. zmote glede krščanskega zakona; 9. zmote glede svetne vladavine papežev in 10. zmote modernega liberalizma.

Za našo razpravo so pomembne obsodbe naturalizma ter absolutnega in umerjenega racionalizma, ki zanikajo obstoj nadnaravnega in zavračajo nadnaravno božje posinovljenje človeka.

3. Obveznost Syllaba

Syllabus ne obvezuje k verovanju zaradi papeške razglasitve *ex cathedra* niti zaradi soglasnega učenja vseh škofov, saj manjka za to potrebna formulacija. Syllabus je akt dolžnosti in pravice cerkvenega učitelja in zato obvezuje k notranjemu in zunanjemu pristanku, ne pa k nespremenljivi odločitvi. Ta nespremenljiva odločitev bi bila odpravljena v primeru, da bi kak poznejši akt cerkvenega vodstva razveljavil, kar je bilo rečeno v Syllabu. To pa se do sedaj ni zgodilo in se verjetno tudi ne bo. Posamezne zmotne trditve sicer nimajo čisto določene cenzure, jih je pa mogoče dognati s pomočjo ustrezne analize.

4. Pomen Syllaba

Po mnenju W. Reinharda, po katerem povzemamo to predstavitev Syllaba (Lexikon für Theologie und Kirche, Herder, Freiburg 1937, IX, 920—925), ta listina med drugim »razglašča organsko povezavo narave z nadnaravo in navajanje evangelija in nadnaravnih sredstev milosti tudi v socialnem življenju« (922).

Naj povemo še, da so ruska, francoska in italijanska vlada imele Syllabus za tako nevaren, da so prepovedale njegovo objavo. Liberalci so protestirali, ker se je katoliška Cerkev »odrekla tedanji kulturi«, postavila »kitajski zid rimskega klerikalnega mišljenja« in »uradno napovedala vojno moderni državi«. In še bi lahko naštevali. Znamenje, da je bil Syllabus prava beseda o pravem času. Mnogo nesporazumov je odpravil spis škofa Dupanloup-a iz Orleansa z naslovom Zbor 15. septembra in enciklika iz leta 1865.

5. Sv. Janez Bosko in Syllabus

Don Boskov življenjepisec Janez Krstnik Lemoyen piše v Memorie biografiche (Življenjepisni spomini; VII,830): 8. december 1864 pomeni veliko zmago za Cerkev in neizmerno radost za don Boska. Papež je objavil encikliko Quanta cura=Kolika skrb, ki obsoja ne samo zmotne o nadnaravnih resnicah, temveč tudi o naravnih spoznanjih, ki s svojimi zmotami povzročajo neizmerno škodo na filozofskem, socialnem in političnem področju. Papež je encikliki dodal še razglasitev jubilejnega leta 1865 in Syllabus s seznamom 80 obsojenih zmot. Pij IX. z nepremagljivo odločnostjo izpolnjuje nalogo, ki je značilna za Jezusa Kristusa: »Na tem svetu sem zato in prišel sem zato, da pričam o resnici« (Jn 18,37).

Drugi življenjepisec, Eugenio Ceria, piše 15 let pozneje (Memorie biografiche XIV, 189), da je turinska Gazzeta del Popolo dne 5. avgusta 1879 priobčila dopis »naprednega« duhovnika opata Monginija, v katerem piše: »Don Bosko, ki ima svoje ustanove ne le v Italiji in drugih evropskih državah, temveč tudi v Ameriki, skriva pod plaščem človekoljubja in dobrodelnosti politične namene. To je razvidno iz vsebine njegovega nauka, ki je ves prežet s Syllabusom. Na ta način vzgaja rodove, ki bodo sovražni obči kulturi. Zdi se, da ima don Bosko dar multilokacije, to je sposobnosti, da je istočasno na več krajih, zato ga lahko imenujemo »potujoči Syllabus«, ki z medom v ustih hrani svoje gojence z majhnimi pilulami iz Syllabusa, kakor matere z majhnimi grizljaji hranijo svoje otroke. Don Bosko zna čudovito navduševati mladino za papeža; lahko rečemo, da je v tem tako spreten, da velja za sto klerikalnih učiteljev in tisoč tako imenovanih katoliških časnikarjev z njihovimi izpadi. Zahtevam, da vlada odločno nadzoruje take šole in jih, če je treba, tudi zapre.«

Ta dva navedka nam v razponu 15 let kažeta najprej don Boskovo zadovoljstvo zaradi jasne papeževe opredelitve tako v encikliki Quanta cura kot v Syllabusu in nato še učinkovito izvrševanje tega, kar je papež zlasti poudaril, to je poučenje in gojitev nadnaravnega življenja kot nasprotje racionalizmu, materializmu in naturalizmu.

III. Nadnarava pri sv. Janezu Bosku

1. Don Boskova teologija v praksi

Don Bosko si je v šestih letih študija v bogoslovni šoli v Chieriju in v treh letih študija teologije v cerkvenem konviktu v Turinu — skupaj devet let študija teolo-

gije — pridobil temeljito dogmatsko, biblično in moralno znanje, saj je bil vsa leta najboljši študent teh dveh ustanov. Toda don Bosko ni ostal pri teoretskem razpravljanju, temveč je hotel v teoriji spoznano resnico tudi udejanjiti. Zato ga je poleg teoretičnih teoloških traktatov zanimala predvsem konkretna formulacija verskih resnic pri cerkvenem učiteljstvu v obliki katekizemskih vprašanj, in je hotel vedeti, kaj je uradni cerkveni nauk, ki ga je treba oznanjati pri katehezi in na prižnici.

Ko je jasno spoznal cerkveni nauk, izražen v katekizmu, se je z vso ustvarjalnostjo trudil, da bi ga naredil dostopnega svojim neukim gojencem in preprostem ljudstvu, in sicer tako v govorjeni besedi v pridigah, duhovnih vajah in misijonih kakor v poljudnoznanstvenih spisih za mladino in preprosto ljudstvo. Don Bosko je bil predvsem vzgojitelj, katehet in spovednik. V jasnosti in nazornosti ga verjetno nihče v zgodovini kateheze ni prekosil.

2. Don Bosko je iz nadnarave naredil naravo in iz narave nadnaravo

Eden izmed največjih poznavalcev sv. Janeza Boska je bil papež Pij XI., ki ga je 1. aprila 1934 razglasil za svetnika. Duhovnik Ahil Ratti je don Boska obiskoval v turinskem Oratoriju in po več dni bival skupaj z njim. Iz te osebne izkušnje in zlasti še iz postopka za beatifikacijo in kanonizacijo je prišel do prepričanja, da je bilo v don Bosku nadnaravno naravno in naravno nadnaravno. To pomeni, da je bil popolnoma prežet z božjim svetom in vpeljan v svet milosti. V celoti je uresničil prošnjo, ki jo izrekamo v očenašu: Pridi k nam tvoje kraljestvo.

Vsak, kdor se je poglobljal v življenje sv. Janeza Boska, je prišel v stik z njegovimi nadnaravnimi videnji, ki jih je don Bosko skromno imenoval sanje. Toda to niso sanjska doživetja, kolikor so duševno življenje v brez zavestnem stanju, temveč pravi stik z nadnaravnimi osebnostmi in občevanje z drugim svetom, z namenom, da oblikuje vsakdanje življenje. Prav tukaj se — zlasti v intimni povezanosti z Marijo Pomočnico — kaže, kako lahko naravno postane nadnaravno in nadnaravno naravno.

Don Boskovo oko je bilo tako izurjeno, da v svojih sogovornikih ni videl njihovega zunanjega pojava, temveč to, kar je božja milost naredila v njih. Zlasti mu je bil dan vpogled v duševno stanje milosti ljudi, s katerimi je prišel v stik.

Ta izredni dar branja duševnega stanja je bil osnova njegove vzgoje, katere cilj je bil predvsem nadnarava, zgrajena na naravi. Če je kdo mogel razviti svojo nadnaravo, je bilo to mogoče samo zato, ker so bile dane in izpolnjene predpostavke naravnih osnovnih pogojev. Zato je don Bosko še posebej gojil dovršenost vsega naravnega, ker je s tem ustvarjal osnovne pogoje za nadnaravno učinkovitost.

3. Cerkevni nauk o nadnaravi in božjem posinovljenju

Dasi je don Bosko priznaval Pavlov opomin »o globočinah bogastva in modrosti in vednosti božje! Zakaj kdo bo poznal misel Gospodovo?« (Rim 11,33), je vendar v smislu cerkvenega izročila skušal orisati nauk o nadnaravi in božjem posinovljenju človeka. Ta nauk je bil točno določen na tridentinskem cerkvenem zboru (1545—1563) in deloma na cerkvenem zboru v Vienni (1313) in je rabil kot osnova različnim sistemom o milosti: Bañez-tomističnemu, molinizmu, kongruizmu (Ballarmin, Suarez), avguštinizmu, sorbonskemu sistemu (prim. Lexikon für Theologie

und Kirche, Herder 1960, 1007—10). Izhodišče je nauk o posvečujoči in o dejanski milosti božji.

1. Posvečujoča milost božja je božja ustvarjena resničnost, ki naredi človeka za božjega otroka, bivališče Svetega Duha in ud Kristusovega skrivnostnega telesa. Obdari ga z delovnimi sposobnostmi, krepostmi ali čednostmi vere, upanja, ljubezni, z glavnimi čednostmi: modrostjo, pravičnostjo, srčnostjo in zmernostjo ter z moralnimi krepostmi (prim. LThK 1960, V,139). K temu moramo dodati še darove Svetega Duha in blaženosti.

2. Dejanska milost božja je bistvo božjega reda, ki omogoča človeku, da izpolnjuje dejanja svojega božjega otroštva in posinovljenja. Vsako dejanje ima tudi bit. Ker človek ne more svojim dejanjem dajati iz lastne biti, mora to biti za svoja dejanja prejeti od začetnika vse biti, to je od Boga. Brez božje milosti človek ne more živeti nadnaravnega življenja.

4. Didaktična osvetlitev nauka o posvečujoči in dejanski milosti božji

1. Ker božje otroštvo omogoča človeku soudeležanje pri božjem življenju, iščemo razlago za to, kako poteka življenje, to je, zanima nas, kako nastajajo življenjski deji. Življenjske deje vršijo organi, to so deli telesa (možgani, srce, pljuča, jetra, ledvice itd.), ki opravljajo za celotno telo koristne funkcije ali naloge. Vsi organi skupaj, ki opravljajo vse za življenje potrebne naloge, sestavljajo organizem, ta pa da je človeško telo. Posebno mesto v človeškem telesu pripada živčnemu sistemu, ki je nosilec višjih ali duhovnih življenjskih funkcij.

a) Ker je človek zaradi posvečujoče milosti božje usposobljen za soudeležanje pri božjem življenju, mora imeti usposobljenosti ali »organe«, s katerimi vrši deje, lastne božjemu življenju. Ti organi — govorimo s pomočjo prisposodob, ker nam ni dano naravnost spoznati teh božjih resničnosti — so najprej usposobljenosti, ki omogočajo navezati odnose do Boga, se pravi, ga spoznavati, se zanj odločati in ga ljubiti. V ta namen imamo s posvečujočo milostjo dane usposobljenosti — kreposti — čednosti vere, upanja in ljubezni. Te usposobljenosti so nekako dodane naravnim razumskim usposobljenostim: razumu kot krepost vere, volji kot dodatek upanja in človeški ljubezni božja ljubezen. Kakor si mora oko pri gledanju oddaljenih predmetov pomagati z daljnogledom in pri gledanju majhnih predmetov z drobnogledom, tako mora za spoznanje Boga in božjih resničnosti razum dobiti pomoč od božje čednosti vere. Kakor se človek s svojo voljo in ob pomoči svojih nagonov in teženj svobodno odloča za svoja dejanja, tako dobiva volja posebno podporo ali pomoč od božje čednosti — kreposti upanja, da se odloča za Boga in božje reči. Podobno je z ljubeznijo. Ljubezen pomeni prijetno občutje ob navzočnosti ljubljene osebe. Bog s pomočjo nadnaravne božje čednosti dopolnjuje človeško sposobnost za ljubezen tako, da je človeku prijetno in ljubo ob navzočnosti Boga v svoji duši.

b) Toda človek mora v sedanjem stanju povezanosti telesa in duše živeti na tem svetu in se brigati za svetne zadeve. Mora jih ocenjevati in se zanje odločati kot član božje družine, ki živi v božjem kraljestvu (v očenašu molimo: pridi k nam tvoje kraljestvo) in skuša to božje kraljestvo uresničiti na zemlji. V ta namen morajo tudi glavne in kardinalne (cardo=tečaj pri vratih) čednosti dobiti pomoč in dopolnilo od višjih, božjih usposobljenosti ali kreposti, modrosti, pravičnosti, zmernosti in srčnosti. Vsaka izmed teh čednosti ima potem še celo vrsto drugih čednosti ali usposobljenosti, ki vodijo človeško življenje. Pravimo jim moralne ali npravne čednosti.

c) Božje čednosti vere, upanja in ljubezni ter glavne čednosti modrost, pravičnost, srčnost in zmernost sestavljajo, lahko bi rekli, »osnovno opremo« krščanskega človeka. Vendar se človek prečesto znajde v posebno odločilnih in težkih položajih, za katere so potrebne zelo široka razgledanost, močna motivacija in trdna odločitve. V ta namen so kristjanu podarjene še posebne usposobljenosti, ki jim pravimo darovi Svetega Duha; to so: modrost, razumnost, znanje, pobožnost, moč, svetost in strah božji. Ti darovi so podobni naravnim nagonom in omogočajo, da človek v trenutkih, odločilnih za življenje, stori tisto, kar je najbolj ustrezno.

č) Za najvišje dosežke krščanskega življenja pa daje Bog še izredne darove, ki predpostavljajo že določeno pripravljenost in sprejemljivost. Pravimo jim blaženosti. Evangelist Matej (5,3) jih našteva deset: uboštvo, krotkost, žalost, pravičnost, usmiljenje, čistost, miroljubnost, preganjanje, lakota in poslušnost. Bolj kot usposobljenosti ali kreposti so to že stanja ali stalna razpoloženja, ki so sad dolgotrajnega naporenega prizadevanja za krščansko življenje.

Če hočemo povedano izraziti s prisposodbo, lahko rečemo, da je nadnaravni organizem zelo raznolik sestav usposobljenosti za delovanje na božji ravni. Če že naravnega organizma, ki ga pojasnjujejo anatomija, fiziologija, psihologija, antropologija itd., ne moremo popolnoma spoznati in v celoti dojeti njegovega delovanja, koliko bolj velja to za nadnaravni organizem, pri katerem spoznavamo vse danosti prek razodetja ali iz neposredne izkušnje mistikov.

Med zasluge svetih mož, med katere brez nadaljnega štejemo zlasti sv. Janeza Boska, sodi prav izredna razgledanost v nadnaravnem božjem življenju človeka. To so dosegli bodisi iz lastne izkušnje bodisi tudi po božjem razsvetljenju z vpogledom druge krščanske duše, zlasti še njihovih gojencev. Ko je don Bosko prvič srečal svojega bodočega gojenca in kanoniziranega svetnika Dominika Savia, je vzkliknil: »Kako veliko delo je že Sveti Duh opravil v duši tega dečka.« To pomeni, da zunanja pojava Dominika zanj sploh ni bila važna: pomemben je bil celoten sestav nadnaravnega organizma božje milosti.

2. Da bi si bolj razumljivo predstavil, kaj je dejanska milost božja, lahko uporabimo različne prisposodbe. Če kdo hoče pisati, ni zadosti, da si je v šoli ali kje druge pridobil to veščino in da ima na voljo pisalo. Imeti mora tudi papir, na katerega bo pisal. Kdor hoče s pomočjo nadnaravnih usposobljenosti — kreposti — čednosti različno vršiti deje božjih, glavnih, moralnih čednosti, darov Svetega Duha in blaženosti, mora imeti »snov«, na katero piše, in pisalni stroj, da tipka črke, stavke in misli. Uporabimo lahko tudi primer iz kovnice denarja, kjer bodisi zlato, srebro ali različne zlitine kujejo v kovance. Ni zadosti stroj, s katerim bomo vtisnili podobo, temveč moramo imeti snov, v katero bomo podobo vtisnili. Tako so različne usposobljenosti za zgoraj navedene kreposti pripravljene za proizvodnjo ustreznih dejev, vendar mora biti na voljo »božja« snov, ki ji pravimo dejanska milost. Izraz sicer ni najbolj posrečen, vendar je vsebina zadosti jasna.

Tako moremo poleg pregleda nad strojem, ki mu pravimo nadnaravni organizem, dobiti tudi vpogled v delovanje tega stroja, ko deluje dejanska milost božja. Poleg delovanja, ki mu pravimo vedenje ali obnašanje v vsakdanjem življenju in ki sestavlja naravno plat njegovega življenja, vidi krščanski vzgojitelj tudi nadnaravno stran naravnega organizma z vsemi njegovimi usposobljenostmi za delovanje, kakor tudi za delovanje s pomočjo dejanske milosti. Če je za poklicnega vzgojitelja in človeka, ki ljubi svoj vzgojiteljski poklic, delovanje gojencev v skladu z načeli vzgoje pravi užitek, potem je za verskega vzgojitelja don Boskovega kova vpogled v delovanje nadnaravnega organizma še mnogo bolj zanimivo in osrečujoče. Iz tega

gledišča lahko razumemo trditev papeža Pija XI., da je don Bosko naredil iz nadnaravnega naravno in iz naravnega nadnaravno.

Krščanski vzgojitelji, katerih vzgoja osebnosti ni tako karizmatična kot don Boskova, pa se pri njem lahko učijo, kaj je pravzaprav krščanska katoliška vzgoja, kako daleč segajo njene korenine in v katere smeri gre njeno delovanje. Kdor pri don Bosku vidi samo naravno človeško vzgojno delovanje, ki sicer dosega izredne učinke, ta vidi samo desetino ledene gore, medtem ko mu je devet desetih zakritih. Tudi to je nekaj velikega in poznavanja vrednega, vendar to še ni don Boskov preventivni sistem. Še zdaleč ne! Pri don Bosku je treba poleg narave nujno upoštevati tudi nadnaravo. Šele tako bomo prišli do celostne podobe preventivnega sistema.

IV. Krst in birma kot vzpostavljanje nadnaravnega organizma

1. Celostno krščansko gledanje na človeka

Krščansko gledanje na človeka vključuje tudi zelo »žalostno« pogloblje o izvirnem grehu. Nekateri o tem neradi govorijo, kakor neradi govorimo o svojih boleznih in duševno bolnih članih naše družine: o tem se v oličkani družbi ne govori! Toda z molkom bolezni še nismo odpravili, temveč jo samo odrinili v pozabo in nepomembnost. Tako je tudi z izvirnim grehom. Izvirni greh je začetek in vzrok vsega človekovega zla. Če hočemo to zlo popraviti ali ga celo odpraviti, moramo izvorni greh vzeti resno, se z njim ne samo srečati, temveč tudi soočiti.

Po krščanskem gledanju na svet in človeka je Bog človeka od vsega začetka povzdignil v božji red kot člana božje družine. Prva človeka sta po popolnoma svobodni odločitvi z grehom zavrgla ta izredni božji dar. S tem sta izgubila božje posinovljenje in bila kaznovana z izgubo vseh nadnaravnih darov (nadaravnega organizma in dejanske milosti božje). Toda Bog ni odstopil od svoje prvotne odločitve, da povzdigne človeka v nadnaravni božji red. Zato je prišel, trpel in umrl Jezus Kristus, izvršil odrešenje in ustanovil Cerkev, ki naj nadaljuje njegovo odrešenijsko delo, zlasti prek zakramentov. Zakramentov je sedem. Nas tu zanimata krst in birma.

2. Vzpostavljanje božjega organizma v človekovi duši

1. Naj zopet ponazorimo s primero, ki smo jo že uporabili v zvezi z nadnaravnim organizmom. Ta je podoben zapletenemu stroju z različnimi deli in funkcijami. Treba ga je montirati ali namestiti ter ga usposobiti za delovanje ali funkcioniranje. Tako je treba tudi nadnaravni organizem posvečujoče milosti božje »montirati« v človeško dušo. To se zgodi z zakramentom sv. krsta.

Zunanje znamenje krsta je obliivanje krščenca z vodo in izgovarjanje besed: »Jaz te krstim v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha.« To je zunanje dejanje ali obred. V notranjosti tega človeka, nad katerim je bilo izvršeno obliivanje in so bile izgovorjene besede, pa se montira ali namesti nadnaravni organizem in človek postane božji otrok, božji posinovljenec in dedič nebes, član božje družine, ki se hrani pri nebeški mizi. Izraz »krstiti« namreč pomeni isto kot vcepiti, vsaditi, zvariti. Cepič vtaknemo v živo vejo rastline; tako postane eno z rastlino, živi in raste. V zemljo vsajena rastlina začne rasti in črpa življenjsko silo iz zemlje. Zvarjena kovina

postane eno s svojo osnovo. Tako tudi človek — po prisposodbi — postane živ v presveti Trojici, raste iz presvete Trojice in je eno s presveto Trojico.

Tisti, ki so navzoči npr. pri krstu otroka, vidijo samo zunanje dogajanje, ki je samo na sebi nekaj zelo vsakdanjega, pomeni pa in dosega silno učinkovanje v božjem svetu. Za to potrebujemo močno luč vere, ki nam pove, kaj se pravzaprav pri krstu dogaja.

Za naše razmišljanje je pomembno naslednje: 1. s krstom dobi krščenec božjo bitnost v obliki neke kvalitete, ki ga naredi Bogu podobnega in Bogu ljubega; 2. izbriše se mu izvorni greh; 3. vsadi se mu nadnaravni organizem, imenovan posvečujoča milost božja, z usposobljenostmi — krepostmi božjih, glavnih in moralnih čednosti, darovi Svetega Duha in blaženostmi; 4. začne delovati dejanska milost in spodbuja krščenca za uporabo prejetih usposobljenosti ali kreposti. Nadnaravni organizem je montiran in pripravljen za delovanje.

3. Dopolnjevanje božjega organizma v človekovi duši

1. Potem, ko je bil s krstom nameščen nadnaravni organizem v krščencu, je treba usposobljenost za delovanje gojiti in dopolnjevati. Temu služi naslednji zakrament, ki mu v latinskem jeziku pravimo confirmatio ali potrditev, po nemško Firmung in po slovensko birma. Kristjan se je že srečal s težavami življenja. Nadnaravni organizem, ki ga je prejel pri krstu, je sicer zmožen delovanja, vendar je napor tolikšen, da človek pod težo in pritiskom okoliščin omaguje. Zato mora prejeti »okrepitev« ali obnovljeno moč za vztrajanje v dobrem. To je birma.

Gre za izredno težke življenjske okoliščine, v katerih se kristjan znajde. V takih okoliščinah narava človeku pomaga z nagoni, v nadnaravnem življenju pa govorimo o darovih Svetega Duha, ki kakor neki nadnaravni nagoni človeku pomagajo v izredno težkih življenjskih položajih (prim. LThK 1960, IV, 478—480).

Sklep

Preventivni vzgojni sistem je na krščansko katoliškem gledanju na svet in človeka zgrajen način vzgoje, ki poleg človekove narave ali zgolj človeškega življenja gradi na nadnaravi oziroma na delovanju posvečujoče in dejanske milosti božje. Kdor je s krstom postal božji otrok, ni samo otrok človeških staršev, temveč tudi otrok božji in soudeležen pri življenju presvete Trojice. Kdor vzgaja krščenega človeka, nujno vzgaja poleg zgolj človeških sposobnosti tudi njegove nadnaravne usposobljenosti, ki so mu dane s krstom in zadevajo njegovo božje življenje.

Ker sta za poznanje nadnaravnega božjega življenja v človeku potrebni luč in razsvetljenje nadnaravne čednosti vere, nekristjani to le težko razumejo, kristjani pa bi se morali za to posebej usposobiti z življenjem po veri. Krščanskega človeka lahko v pravem pomenu besede vzgaja samo kristjan, ki je svojo vero izpopolnil do take mere, da vidi v drugem kristjanu božjega otroka in s tem delovanje posvečujoče in dejanske milosti božje.

Sv. Janez Bosko, izjemni vzgojitelj v okviru katoliške Cerkve, je dojel vso obsežnost vzgojne resničnosti v krščanskem gojencu in s preventivnim sistemom priklival v življenje vzgojo, katere cilj je razvoj vseh naravnih in nadnaravnih sposobnosti: najprej naravnih, ki so nositeljice nadnaravnih, in potem nadnaravnih, ki so dopolnitev naravnih. Ene in druge pa so pomembne in enakovredne.

Bibliografija

A. Bauer — W. Plöger (izdaj.), *Gnade 381*, v: *Botschaft des Glaubens (Ein katholischer Katechismus)*, Verlag Auer, Donauwörth 1980.⁴

L. Bopp — M. Pfligler (izdaj.), *Grazia — pedagogia e educazione*, v: *Dizionario enciclopedico di pedagogia*, Editrice S. A. I. E, Torino 1969.⁴

L. Bopp, *Die erzieherischen Eigenwerte der Katholischen Kirche*, 1928.

A. Caviglia, *Opere e scritti editi e inediti di Don Bosco, I—IV*, Torino, 1928—1932.

Conferenza Episcopale Italiana, *Grazia (543)*, v: *Signore da chi andremo? (Il catechismo degli adulti)* Roma 1981?

V. Dermota, *Vzgojna sredstva v katoliških zavodih s posebnim ozirom na don Boskove vzgojne ustanove, I. del: Naravna vzgojna sredstva*, Ljubljana 1970 (tipkopis).

Deutscher Katechetenverein (izdaj.), *Gnade (259)*, v: *Grundriss des Glaubens (Katholischer Katechismus)*, Kösel-Verlag, München 1980.

Lemoyen-Amadei-Ceria, *Memorie biografiche di San Giovanni Bosco, 19. zv.*, Torino 1898—1939.

E. Krebs, *Natur und Gnade*, v: *Lexikon der Pädagogik der Gegenwart*, Herder, Freiburg 1932.

O. H. Pesch, *Übernatürlich*, v: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1965.

K. Rahner, *Zur Theologie der Gnade*, v: *Sacramentum Mundi*, Herder, Freiburg 1968.

M. J. Scheeben, *Natur und Gnade*, , 1961.

M. J. Scheeben, *Mysterien des Christentums*, 1963.

Rafko Lešnik

Biblični leksikon — njegova uporabnost

V maju 1985 je Mohorjeva družba v Celju dala na trg knjigo A. Grabner—Haider in J. Krašovec s sodelavci, Biblični leksikon, Mohorjeva družba, Celje 1984. Knjiga spada v zbirko Teološki priročniki pod številko 8.

Do danes še ni bilo mogoče zaslediti predstavitve ali ocene te knjige izpod peresa kakega strokovnjaka. Kolikor mi je znano, je o njej pisal samo J. Krašovec. Revija Cerkev v sedanjem svetu pa je svojo številko 1—2/1988, 1—15, posvetila Svetemu pismu. V njej pod naslovom Mrtvi zakladi (str. 10—11) M. Peklaj na prošnjo urednika številke (R. Valenčič) nekaj prispeva k temi, »kako uporabljati debele priročnike za branje Svetega pisma, ki jih je izdala Mohorjeva družba«. Ob zastavljeni temi se avtor počuti nelagodno, ker imamo v treh navedenih knjigah (Uvod v Sveto pismo stare zaveze, Uvod v Sveto pismo nove zaveze in Biblični leksikon) na voljo bogastvo informacij, medtem ko večina išče »kratko in jasno informacijo«, pa pri tem naleti »na vse mogoče«, le tistega ne najde, »kar bi rada zvedela«.

Uporabnost katerih koli knjig je seveda vedno odvisna od tega, ali znamo v njih nekaj poiskati, ali torej vemo, kje moremo kaj najti. Pokojni profesor Šolar je nekoč sebi zastavil vprašanje, kdo je znanstvenik, in tudi v pogovoru z menoj na to odgovoril: »Ne tisti, ki vse nosi v glavi, ampak tisti, ki je veliko zbral, pa potem ve, kje lahko kaj najde.« Izkušnje kažejo, da dostikrat iščemo v knjigah nekaj, čemur same niso (prvenstveno) namenjene. Potrebujemo temeljno vedenje, kje smemo kaj iskati.

1. Pomen spremne besede v Bibličnem leksikonu

J. Krašovec v spremni besedi opozarja, kaj je njega (morebiti tudi njegove sodelavce ali založbo) vodilo pri izbiri izvirnika za prevod v slovenščino. To označuje takole:

a. Pri nas je mogoče izdati le zelo splošen priročnik, ki naj bi v bistvu zadovoljil najširši krog bralcev od vernikov do ateistov, od vrhunskih umetnikov, pisateljev in znanstvenikov do skromnih delavcev in kmetov, ki se zavedajo svojega rodu, kulture in vere.

- b. Leksikon ne sme biti preveč specializiran za to ali ono področje.
  - c. Vsestransko in splošno zasnovani leksikoni zaradi obilice biblične tvarine hočeš nočeš narastejo v zajetne knjige, ki jih pri nas ni mogoče izdajati.
  - č. Izbira med priročniki srednje velikosti pa ni ravno lahka.
- Glede na zadnjo omembo pravi J. Krašovec, da je izbrani leksikon:
- primerno zajetna, izredno izčrpna in vsestranska knjiga,
  - napisana v zgoščenem, pa vendar razumljivem jeziku,
  - saj so se pisatelji skrbno varovali preveč tehničnih, strokovnih svetopisemskih izrazov,
  - torej bo vsakdo v njej odkril izredno dragocenega vodnika za vse življenje.

Ko potem skuša J. Krašovec predstaviti vsebino leksikona, upravičeno opozarja zlasti na dvoje:

1. Ključ k Svetemu pismu (str. 115—147) je namenjen za praktično delo s Svetim pismom.

2. Leksikonu hermenevtično načelo velja za izhodišče in cilj, saj mora človek zgodovinsko danost svojega bivanja vedno znova usklajati z zgodovinsko danostjo svetopisemskih besedil, da se dokoplje do avtentičnega sporočila za neizčrpen življenjski dialog iz polnosti Duha. Prav to namreč hoče biti Sveto pismo.

J. Krašovec tudi pove, zakaj je za ta leksikon pripravil izčrpen seznam svetopisemskih imen, čeprav vsi vemo, da ima ta seznam za praktično delo s Svetim pismom manjši pomen. Dobro pa pojasnjuje, kako so nastajala osebna in krajevna imena, ki so danes v rabi; nova se bodo uveljavila šele, ko bomo v vseh knjigah, tudi liturgičnih in drugih, imeli na voljo nova imena.

2. Predgovor v izvirniku

Najprej je treba opozoriti na naslov izvirnika: Praktični biblični leksikon. Naziv »praktični« ima svojo posebno težo in izdajatelj to tudi pojasnjuje, ko večkrat opozarja na praktični namen knjige.

Vedno več kristjanov vprašuje: Kaj je hotel Jezus? Kdo je Kristus danes za nas? Kaj pomeni krščansko verovati, krščansko upati? Na katerem kraju je Bog? Ali Bog danes molči? Kaj pomeni njegova »beseda« v Svetem pismu? Ravno zato, ker nam je danes govorica Svetega pisma tuja, jo moramo prestaviti v današnjo govorico. Pri našem oznanilu, izpovedovanju in verovanju ne gre za besede, ampak za življenje kristjanov, za prakso krščanskega verovanja, za nov, poglobljen način kristjanovega bivanja. Zato Praktični biblični leksikon želi prispevati k takšnemu srečanju s Svetim pismom.

Ta leksikon »ne predpostavlja že teološko izobraženega bralca«, ampak hoče biti pomoček vsakemu, ki se zanima za Sveto pismo. Predvsem pa hoče služiti cerkvenemu oznanjevanju: pridigarju in katehetu hoče biti v oporo za razumevanje Svetega pisma in za oznanjevanje, kakršno je primerno času. Hoče biti v pomoč in korist tako delu s Svetim pismom v občestvu (biblični krožki, verski pogovori) kakor tudi zasebnemu branju Svetega pisma.

Eno od težišč knjige je na svetopisemski hermenevtiki, ki pomaga presaditi svetopisemsko oznanilo verovanja v vsakokratno samorazumevanje človeka, ki se sreča s Svetim pismom. Zato se knjiga ne zadovoljuje s prikazom svetopisemskega sveta mišljenja in pojmov, ampak hoče neposredno prispevati h graditvi mostu, ki naj svetopisemski svet mišljenja poveže z današnjim svetom mišljenja in življenja.

Prav zato knjiga presega strogo naravo leksikona in je veliko bolj *mešanica delovne knjige in leksikona*. Kot leksikon posreduje najvažnejše svetopisemske pojme, realije in svetopisemske teološke izraze, kot delovna knjiga pa pojme, ki služijo razumevanju ali nadaljnjemu razlaganju Svetega pisma, ali pa prispeva neposredno k metodiki razlaganja Svetega pisma.

3. Predstavitev vsebine in zgradbe leksikona v izvirniku

Ta predstavitev se opira na delitev: Leksikon — delovna knjiga. Delovni knjigi posveča največ pozornosti. Pri tem osvetljuje pomen pojmov zgodovinskih oblik, zgodovine verstev in hermenevtike, pojasnjuje uporabnost ključa k Svetemu pismu, pregled strokovne literature in časovnih tabel (zadnjih dveh slovenski prevod nima).

Ker je na hermenevtičnih pojmi eno od težišč leksikona, pove, kaj najdemo v njem: Svetemu pismu tuje pojme, osvetlitev današnjih socioloških danosti iz svetopisemskega verovanja (npr. emancipacija), družbene strukture in težnje, filozofske, ob robu tudi teološko strokovne in končno sociološke pojme, metode in probleme svetopisemske hermenevtike.

4. Hermenevtični pojmi

Ker je leksikon namenjen predvsem praktičnemu delu s Svetim pismom, so želeli avtorji uporabnikom pomagati s posebnim seznamom hermenevtičnih pojmov (str. 151—152).

Opozoriti je treba, da bomo nekatere pojme na podlagi tega seznama v leksikonu zaman iskali, ker nekaterih v prevodu sploh ni (pač niso bili prevedeni), druge pa najdemo pod drugimi gesli. Razhajanja so tale:

1. Absolutnost Boga — najdemo pod: Zahtevanje lastne absolutnosti.
2. Bog se poniža — najdemo pod: Razlastitev Boga.
3. Eshatološko bivanje — ni v seznamu (izvirnik to navaja).
4. Gibljivost — ni prevedeno (v izvorniku: Mobilität).
5. Javnost — ni prevedeno (v izvorniku: Öffentlichkeit).
6. Kontinuiteta — ni v seznamu (izvirnik to navaja).
7. Kristjan — najdemo pod: Krščanstvo (v izvorniku: Christsein).
8. Model — ni v seznamu (izvirnik to navaja).
9. Središče — najdemo pod: Središče evangelija.
10. Svoboda — najdemo pod: Svoboda mišljenja.
11. Upor — izvornik ima dve gesli (Revolte — Widerstand) izpod peresa istega avtorja; prevod ima Revolte v 1. odstavku, Widerstand pa v 2. in 3. odstavku pod istim geslom »upor«. V izvorniku ima seznam obe gesli.
12. Vabilo — najdemo pod: Vabilo (božje).
13. Vzor — se črta, najdemo pod: Model.
14. Zgodba — ni prevedeno (v izvorniku: Historie).

Izvirnik navaja v seznamu še Selbstverständnis, ki ga seznam v prevodu nima, pa tudi prevedeno ni.

Kdor bi se sistematično lotil dela s hermenevtičnimi pojmi v leksikonu, bi zanesljivo veliko pridobil za svoje redno oznanjevanje (če mislimo na duhovnike in katehete).

5. Pojmi iz zgodovine oblik in zgodovine verstev

Poseben seznam teh pojmov v leksikonu (str. 148—150) že sam po sebi pove, da je za avtorje to tudi nekak cilj, ki si ga zastavi leksikon. Ti pojmi so zanje pomembni. V tem primeru ima prevod manj napak. Te so:

1. Dokumentarna teorija — najdemo pod: Dokumentacijska teorija.
  2. Navodila za življenje — najdemo pod: Navodilo za življenje.
  3. Okviri poročil — najdemo pod: Okvir poročila.
  4. Poklic v službo Boga, pripovedi — izvirnik navaja samo: Poklic, pripovedi (Berufungsgeschichten), ne pa tudi »poklic v službo Boga« (Berufung).
  5. Trpljenje, pripoved o — najdemo pod: Trpljenje, poročilo o —.
  6. Sveto pismo, pomen — v izvirniku Schriftsinn, geslo ni prevedeno.
  7. Žalostinke — v izvirniku Totenlieder, dodati v seznamu, geslo je prevedeno.
- Izvirnik navaja v seznamu še geslo Fragmententheorie, ki ga seznam v prevodu nima, pa tudi prevedeno ni.

Očitno je seznam teh in hermenevtičnih pojmov prevajal nekdo, ki pozneje tega ni sam (ali kdo drug) uskladil z gesli v prevodu leksikona.

6. Vrednost in pomanjkljivost prevoda

Že v spremni besedi J. Krašovec opozarja, da je »dober, skrben prevod resnega dela (op. kakršno je gotovo leksikon) zahtevna naloga«. Na koncu se prevajalcem zahvaljuje, da so »prizadevno in lepo prevedli zahtevno besedilo«, pregled prevoda pa naj bi bil opravljen »z veliko natančnostjo«.

Ker je v slovenščini to prvi biblični leksikon in bomo verjetno še dolgo zajemali iz njega, je le treba nekaj povedati tudi o pomanjkljivostih prevoda. Seveda se ob primerjanju celotnega prevoda s celotnim izvirnikom tega nabere veliko preveč. Zato bomo skušali to osvetliti le z nekaj primeri.

1. *Ahab* — ne gre za Ahabovo pomanjkljivo spoštovanje, ampak za »preziranje« (Missachtung) izraelskega zemljiškega prava. Elija in druga mesta v SZ niso obsodili, ampak Ahaba Elija in pogosto tudi druga mesta v SZ označijo, ocenijo (beurteilt ni verurteilt) kot Baalovega služabnika.

2. *Amen* — v SZ s to besedo ne izražajo, ampak podkrepijo (begründen) svoje soglasje z govorom.

3. *Apolo* — Izvirnik ne pravi, da je A. najprej spoznal krst Janeza Krstnika, ampak »krstno gibanje« (Täuferbewegung), nato pa v Efezu krščanstvo.

4. *Blagoslov* — v SZ ni znamenje naklonjenosti, ampak je obljuba (Zusage) odrešilne moči.

5. *Blagosloviti* — Mesija ne blagoslavlja (blagruje) vseh, ki ne sodijo k blagoslovljenim, ampak tiste, ki sebe ne prištevajo k blagoslovljenim.

6. *Blagovanje* — Izvirnik govori o človekovi poti k popolnosti, ki ga vodi med poklicanostjo in »preizkušnostjo« (Bewährung ni Bewahrung) vere.

7. *Bog* — Na strani 191 v 2. stolpcu za 13. vrsto od zgoraj je prevod izpustil stavek: »Bog je svoboden in suveren za rešitev in kaznovanje.«

8. *Bog, zanikanje* — Izvirnik ne pravi, da je zanikanje Boga za pobožnega velik »greh«, ampak velika »skušnjava«. Tudi ne pravi, da si tega ni mogoče drugače razlagati kot neumnost, ampak da zato zanikanje Boga »prikazuje« kot neumnost, saj bi se ljudje z zanikanjem Boga radi »odtegnili« navezanosti na Boga in »prezirali« njegovo postavo in zapovedi.

9. *Božja beseda* — Človek ni po božji besedi naravnano k stvarstvu, ampak: Predvsem človek, na katerega je naravnano stvarstvo, izhaja iz božje besede.

10. *Bronasta kača* — Kdor se z vero ozre v križ, pa res ni ozdravljen, ampak »je deležen odrešenja« vsak, kdor se z vero ozre v Sina človekovega, povzdignjenega na križ.

11. *Čarodejstvo* — Niso imeli za čarodejstvo tudi, če je kdo lahko videl v prihodnost, ampak so menili, da je s čarodejstvom mogoče pogledati tudi v prihodnost.

12. *Čas* — Izvirnik ne pravi, da za SZ prav tako ni izpolnjenega, predhodnega ali praznega časa, ampak da SZ ne pozna abstraktnega ali nevtralnega časa, ker je zanj čas ali izpolnjen ali predhoden ali prazen.

13. *Časi preganjanj* — Izvirnik trditvi, da so ti časi nastajali sami od sebe, dodaja: »in so bili regionalno omejeni«.

14. *Čaščenje bika* — V Egiptu je bil bik za ljudi utelešeno božanstvo, v Prednji Aziji pa nosilec božanstva. Samo izvirnik pove (v prevodu tega ni), da sta Aron in Jeroboam postavila podobo bika »kot podnožje navadnih bogov na prestolu«, kar so preroki obsodili kot malikovalstvo.

15. *Človeška zapoved* — Ni rečeno, da ta zapoved nujnosti notranjega spreobrnjenja »ne vsebuje«, ampak da spreobrnjenja srca »ni mogoče zajeti« v človeško zapoved.

16. *Daritev* — Daritev ni življenjsko »pomembno«, ampak »potrebno« (lebensnotwendig — lahko tudi »nujno«) obredno dejanje.

17. *Davidov grob* — Herod ni »za odškodnino«, ampak »v zadoščenje« (zur Sühne) zgradil spomenik.

18. *Demitizacija* — Svetopisemsko oznanjevanje se ne »zdi del izročila«, ampak se javlja (vorkommt) po izročilu.

19. *Denar* — Ne samo, da vrednosti nekdanjih srebrnih kovancev ne moremo računati po današnji vrednosti, ampak je »njihova tedanja kupna moč bila znatno višja«.

20. *Devica* — Kinderlosigkeit pa res ni mogoče prevesti z »jalovost«; je pač »brez otrok«.

21. *Devteronomist* — Ni samo na novo zabičal, da se je treba ravnati po postavi, ampak je po izvirniku tudi »poudaril njeno odrešenjsko vrednost«.

22. *Diakonisa* — Diakonise v konkurenci pač niso bile »premagane«, ampak so »izginile (se izgubile)« v konkurenci s stanom vdove.

23. *Dojilja* — Izvirnik ne pravi, da to podobo Pavel uporablja v svoji pridigi, ampak da jo »naobrne na svoj način oznanjevanja«.

24. *Domovina* — V zadnjem stavku se kristjan zavzema za »svoj svet, ki je« (manjka v prevodu) božji svet. Manjka tudi zadnji stavek izvirnika: »Ta domovina se v svetopisemskem jeziku imenuje božje kraljestvo in gospostvo«.

25. *Dovršitev* — Izvirnik ne trdi, da je cilj razvoja Bog, ki je s stvarjenjem človeka dovršil svoje stvarjenje, ampak: »Ta cilj je dovršitev. Bog sam po človeku uresničuje dovršitev svojega stvarjenja. Toliko bolj ko Bog to, kar je pričel...«

26. *Družinski oče* — Nima samo pravico »naročiti«, ampak pravico »postaviti« (anstellen) lastne duhovnike.

27. *Država* — V odstavku c) je treba iz izvirnika dodati zadnji stavek: »Demokracijo danes po eni strani ogrožajo totalitarni sistemi, po drugi strani pa birokratsko-tehnična manipulacija s človekom.«

28. *Edinorojeni* — Izvirnik ne pravi, da mati ali udarec usode »skuša zbuditi« pri Jezusu usmiljenje, ampak da je smrt edinega sina tolikšen udarec za mater, da

zbudi pri Jezusu usmiljenje.

29. *Egipt* — Ne gre za pogodbo o zagotavljanju »neutralski«, ampak za pogodbo o dodatnem zagotavljanju »varnosti« (Rückversicherungsvertrag). Prav tako Egipt ni izvor razkošja, ampak »dežela izdelovanja luksuznih predmetov, ki povzročajo moralni propad«.

30. *Etiologija* — Zadnji stavek se prav glasi: »V razlagi in pojasnjevanju postane zdavnaj preteklo navzoče in celo določujoče za sedanost.«

31. *Evharistija* — Grški glagol pomeni: ravnati kot (ne samo: biti) obdarjen. V zadnjem odstavku ni rečeno, da moramo v evharističnem slavlju prepoznati odločilne novosti krščanskega bivanja, ampak da moramo »v uresničitvi evharističnega slavlja omogočiti prepoznanje« odločilne novosti krščanskega bivanja.

32. *Farizejski* — Izvirnik ne govori o veri, da je z zunanjim izpolnjevanjem postave mogoče »doseči opravičenje«, ampak o veri, da je s tem mogoče »biti pravičen« pred Bogom.

33. *Gospodov obed* — V Korintu ni poudarek na ideji daritvene »žrtve«, ampak je pri tem »v ospredju« ideja daritvenega »obeda« (Opfermahl).

34. *Govor v templju* — Ne bogoslužje, ampak »bogoslužni kraj« (Kultort) postane brez vrednosti.

35. *Grčija* — Zadnji stavek se prav glasi: »V NZ se samo v Apd 20,2 (in drugje v NZ) uradno imenovana Ahaja, od 146 pr. Kr. dalje rimska provinca, ki je obsegala Atiko, Beotijo in Peloponez, imenuje Grčija.«

36. *Halel* — Ps 113—118 sami ne omenjajo malo, 136 pa veliko halel. Kaj pa? »V posebnem pomenu imenujejo Ps 113—118 malo in 136 veliko halel.«

37. *Hanan(i)ja* — Seveda je pri točki 1. »lažni« (ne »krivi«) prerok, pri točki 2. pa gre za Danijelove in ne Jeremijeve spremljevalce.

38. *Hinavec* — Ne razsoja »o svoji«, ampak »iz svoje« domnevne popolnosti. Zato Jezus graja »samoumevanje« (ne: samoumevnost) farizejev.

39. *Hudobni duh* — Zakaj je prevod izpustil 6. stavek, ki je po vsebini zelo važen? Glasi se: »Pozorni moramo biti na vsakokratno razhajanje med vsebino izpovedi in načinom predstave.«

40. *Hvaliti se* — Prvi stavek govori o »drži« in ne »ravnanju«, o starodavnih »merilih« in ne »izročilih«. Potem pa pravi: »Pavel to uveljavlja (ne: s tem misli) nasproti temeljnim skupinam ljudi: 1. Pri Korinčanih nasproti tistim, ki so ponosni na svojo spekulativno (teoretično) modrost... 2. Pri Judih nasproti tistim,... 3. nasproti misijonarjem, proti katerim se bojuje.«

41. *Identifikacija* — Biblija ne imenuje »ta odnos«, ampak »to dejansko stanje« (Sachverhalt) greh. Kaj naj bi pomenilo: »... največja možnost z istenjem povezanega božjega dejanja?« V resnici gre za največjo »možnost istenja z božjim odrešenjskim dejanjem«.

42. *Igra* — Versko zgodovino bogov niso »ponazarjali«, ampak »ponavzočevali« (vergegenwärtigt) z obrednim plesom.

43. *Igra otrok* — Ni »neurejenost« otroške igre tista, ki kaže ravnanje ljudi, ampak »needinost« (Uneinigkeit) otrok pri igri kaže držo ljudi, ki nočejo, da bi jih vodila božja modrost«.

44. *Indikativ in imperativ* — Drugi stavek ne govori o odnosnem redu vere in etosa v SZ, ampak pravi, da je dekalog temeljni model za »to vzajemno povezanost« (enge Verklammerung) vere in etosa v SZ«. Tudi drugi stavek ne govori o »prireditvi«, ampak o »tem zaporedju« (dieser Nachordnung) indikativa in imperativa.

45. *Iskanje* — V Mt 7,7 sl. ne gre za vztrajno molitev, ki jo Bog »usliši«, ampak »ji obljublja uslišanje« (Erhöhung zusagt)«.

46. *Janezov evangelij* — Kaj pomeni, da ta »evangelij lahko razumemo prav v spremembah.« Kdo naj to pojasni? Avtor pravi, da »se (raz)umevanje Janezovega evangelija pravkar spreminja« (ist in Wandlung begriffen). O tem pa je res mogoče pri razlagi zelo veliko povedati.

47. *Korint* — Leta 27 pr. Kr. (ko je bil že 17 let v grobu) naj bil Cezar to mesto ponovno osnoval kot glavno mesto province Ahaje in prokonzulov sedež. Cezar je v resnici to mesto »ponovno osnoval« (neu begründet), nato pa je leta 27 pr. Kr. kot glavno mesto province Ahaje postalo prokonzulov sedež.

48. *Kristjani iz poganstva* — Zadnji stavek pravi, da je spor med Petrom in Pavlom »ostal«, medtem ko izvornik pove: »Spor med Petrom in Pavlom pa seveda daje spoznati, da s tem še niso bila rešena vsa vprašanja.«

49. *Kvas* — Pri Mt 13,33 naj menda pomeni kar božje kraljestvo, ki vse prekvasi. Izvornik pravi, da pomeni »vse prežemajočo učinkovitost božjega kraljestva«.

50. *Laično bogoslužje* — To je »weltlicher Gottesdienst«, torej »svetno bogoslužje«, ki naj ga opravljamo vsi in ne samo laiki.

51. *Laik* — Beseda v NZ ne razlikuje božje ljudstvo od »sveta«, ampak od »neljudstva«.

52. *Leto* — Ne poznamo »dopolnilnega«, pač pa »prestopno« leto (Schaltjahr).

53. *Ločitveno pismo* — Vpliv rimskega prava vidimo v Mr 10,12. Zakaj? Prevod tega ne pove, izvornik pa: »... govori o ločitvenem pismu, katerega napiše žena (kakor v Elefantini)«.

54. *Lončena posoda* — Podoba noče povedati, da Bog »popolnoma razpolaga s človekom«, ampak, da »ima pravico popolnoma razpolagati« z njim.

55. *Najemnik* — Jn 10,12 sl. nima o najemniku »slabega mnenja«, ampak »postavlja najemnika v negativnem pomenu kot nasprotje pastirju, lastniku ovac«.

56. *Maloveren* — Pomena besede ne razumemo le, če poznamo izraz iz judovske »vere«, ampak »šele, če poznamo judovski pojem vere«, iz katerega je izpeljana.

57. *Moški* — V zadnjem stavku ne gre za družbeno ozadje, ki »ga v kerigmi ni«, ampak za družbeno ozadje, ki »ni predmet kerigme«. V istem stavku ne gre za časovno preobleko, ki »jo moramo zamenjati« ampak je to »ozadje samo časovno določena obleka, ki jo moramo morebiti zamenjati« z danes ustrežnejšo.

58. *Prilike* — Ne gre za način (Art, Weise), ampak za »vrsto govora« (Redegattung). Večina prilik ne govori o »skorajšnjem«, ampak o »zanesljivem« (sicheren Kommen) prihodu božjega kraljestva.

59. *Razumevanje* — Zadnji stavek ne trdi, da razumevanje v veri »zdрави« (heilt), ampak da »razumevanje v veri od znotraj osvetli razumevanje sveta« (hellte auf).

60. *Sejalec* — Pripoved ni »prilagojena«, ampak »ustreza« (entspricht) razmeram v Palestini. Ko po žetvi v juniju trnje in osat prerasteta polje, »prekrijeta tudi skoraj do površja segajočo skalo« (und verdecken auch den Felsen), ne pa: »in iz zemlje so gledale skale«. Posevek so podorali skupaj »z grmičevjem« (Gestrüpp), ne pa s »plevelom«.

61. *Sen* — V točki 5. se ne prebudi iz sna Kristus, ki zato živi, ampak: »Kristjan se je prebudil iz sna in mora temu primerno živeti.«

62. *Služiti* — Kdor si domišlja, da je avtonomen, ne pride pod oblast samega sebe..., ampak: »... je v domišljavosti (nespameti) prepuščen sam sebi... človeškim avtoritetam in merilom ali naravnim silam...«

63. *Sočlovek* — Sredi drugega stolpca izpada v prevodu cela misel: »... samo odgovornost za sočloveka, ki je ni mogoče izigrati nasproti odgovornosti pred Bogom, ne da bi zapustili temelje bibličnega mišljenja, prim. med drugim Jn 4,20

—zahteva poslušnost božji volji...« Naslednji stavek govori o »versko zgodovinskem« ozadju farizejskega spopolnjevanja postave »kot« (ne: in) izvrševanja neštevilnih posameznih predpisov.

64. *Vse* — Pri tem geslu ne gre za »alles«, ampak za »All« (vesolje, vseмирje...).

65. *Za druge* — Prevod izpustil tretji stavek izvirnika: »Jezusovo bivanje za nas omogoča in zahteva naše bivanje za druge.«

Navedli smo samo nekatere zgrešene »vzorke« prevajanja, saj pri leksikonu za takšne vzorce glede na število sploh nismo v zadregi. Seveda imamo tudi gesla, ki so dobro prevedena v celoti, posamezna celo bleščeče, vendar so v veliki manjšini.

66. *Ključ k Svetemu pismu* (str. 115—147) vsebuje seveda prav take pomanjkljivosti in napake, a se pri tem ne bi posebej ustavljali.

7. Prevod gesel v leksikonu

Kdor le kolikor toliko pozna nemški jezik, ve, da je samostalniške izraze zelo težko prevajati. Navadno smo prisiljeni, da sežemo po opisu. Pri tem se pojavi vprašanje, kateri poudarek ohranimo v prevodu, saj izvornik navadno dobro zadene odtenek, ki ga avtor prikazuje v obravnavani temi.

Navedli pa bi vsaj nekaj primerov manj posrečene izbire v prevodu.

1. *Bog, enkratnost* — V izvorniku Einzigkeit Gottes. To ni Einmaligkeit (enkratnost), ampak bi bolj ustrezalo »edinstvenost« ali kaj podobnega.

2. *Daritvena odločitev* — V izvorniku Opferbescheid (ni: Entscheid). Gre za »objavo« ali »pojasnilo« (Erklärung), ali je bila daritev pri Bogu »sprejeta«.

3. *Delo zasluženja* — V izvorniku Leistung. Ni govora o »zasluženju« (Verdienst), saj gre samo za vrednost dejanja (opravila) samega na sebi.

4. *Evharistija, poročilo o ustanovitvi* — V izvorniku Einsetzungsbericht. Imamo že ustaljen izraz »postavitev evharistije«.

5. *Gostoljubnost* — V izvorniku imamo dve gesli: 1. Gastfreiheit (gre za pozornost do gosta — prevod ima to v 1. odstavku gesla gostoljubnost); 2. Gastfreundschaft je pa res »gostoljubnost« (prevod v 2. odstavku gesla gostoljubnost). Oboje je delo istega avtorja in bi že zaradi tega leksikon moral ohraniti dve gesli.

6. *Graditev* — V izvorniku Erbauung. To je »spodbuda«.

7. *Nerazumevanje* — V izvorniku Missverständnisse (množina). Gre za »pomanjkljiva« ali »napačna« razumevanja.

8. *Obujenje* — V izvorniku Erweckung. Rajši bi prevedel »obuditev«, saj gre za posamezne primere obujanja.

9. *Obujanje mrtvih* — V izvorniku Totenerweckung. Rajši bi rekel »obuditi mrtve« ali »obuditev mrtvih«.

10. *Posnemanje v križu* — V izvorniku Kreuzesnachfolge. Res smo nekdam govorili o »posnemanju Kristusa«, danes pa se je že močno uveljavilo »hoja za Kristusom«. To »hojo« po poti križa ali kako drugače naj bi izrazilo geslo danes.

11. *Preizkušnja* — V izvorniku Bewährung. Gre za »preizkušnost«, pri osebi pa za tako, ki se je izkazala v preizkušnji.

12. *Prvorojeni* — V izvorniku Erstgeborener. Vedno govorimo o »prvorojencu«.

13. *Razlastitev Boga* — V izvorniku Enteignung Gottes. Gre pač za »izničenje Boga«, saj avtor to pojasnjuje s Flp 2,6—8.

14. *Razodevanje Boga v naravi* — V izvorniku Naturgeschehen. Zakaj ne bi bilo kar »dogajanje v naravi«. Avtor hoče povedati, da ni nobene stvari ali dogodka, ki bi bil že sam po sebi neprimeren za to, da »nosi božje pojavljanje (Erscheinungen)«.

15. *Razodetje, notranje* — V izvorniku Wortoffenbarung. Prevod povzema geslo iz avtorjeve razlage, čeprav avtor sam z geslom nakazuje poseben poudarek.

16. *Razodevanje Boga v zgodovini* — V izvorniku samo Erscheinung. Ker vemo, da je razlika med Offenbarung in Erscheinung, bi vendar morebiti kazalo reči »prikazovanje (pojavljanje)«.

17. *Soočenje* — V izvorniku Konfrontierung. J. Gradišnik v svojem delu Za lepo domačo besedo (str. 167—168) svetuje za naš primer »primerjanje, vzporejanje«.

18. *Sprejem* — V izvorniku Einholung. V resnici gre za »iti naproti, pričakati«, saj avtor prav to podobo razlaga«.

19. *Upor* — Tudi prevod naj bi ohranil dve gesli: 1. Odpor (Widerstand), 2. upor (Revolte). Gre za dve različni stvari. Prvi odstavek v prevodu je »upor«.

20. *Vprašanje avtorstva* — V izvorniku Verfasserschaft. Zakaj ne bi rekli kar »avtorstvo«? Tako bi bilo veliko lažje najti vsebino v leksikonu.

21. *Vzajemnost* — V izvorniku Gegenseitigkeit. Gre za »obojestranskost«.

22. *Zadržanost* — V izvorniku Verzögerung. Gre za »odlašanje, zavlačevanje«.

23. *Zahtevanje lastne absolutnosti* — V izvorniku Absolutheitsanspruch. Gre za »prilaščanje ali lastitev absolutnosti«.

To razmišljanje ob geslih noče trditi, da je treba te (in še druge) primere nujno spremeniti ali sprejeti tukaj nakazane rešitve. Posredno pa le hoče opozoriti, da je terminologija v prevodu neizdelana, najdemo pa tudi kar veliko pojmov, ki so uporabljeni v izvorniku v istem pomenu, prevod pa uporabi različne izraze, čeprav so strokovno pri nas že precej ustaljeni. To kaže, da kdo od prevajalcev ni bil kos tej nalogi.

8. Vprašanja

Kaj bi rekli avtorji, če bi jih kdo seznanil, kako so bile njihove misli prevedene in kako zvenijo v nemškem jeziku, če jih iz slovenščine prevedemo nazaj? Najbrž bi zatrdili, da prevod ni avtentičen po vsebini. To je vsekakor hud spodrslijaj.

V prevodu se seveda da iste stvari različno izraziti (povedati). Dokler je ohranjena nepotvorjena, avtentična avtorjeva misel, je vse prav, brž ko pa prevod sprevrže misel izvornika, to ni več sprejemljivo.

Prevod leksikona je bil edinstvena priložnost, da bi imeli v rokah poenoteno izrazoslovje iz biblicistike. Žal se to ni zgodilo.

Samo vprašujemo se lahko, odkod tolikšne pomanjkljivosti v prevodu. Gre za pomanjkljivo obvladanje nemščine (včasih morebiti tudi slovenščine)? Gre za odsotnost splošne teološke izobrazbe? Gre za površnost v prevajanju? Na ta vprašanja je težko odgovoriti, ker imamo včasih vtis, da je vsakega pomalo zaslediti v prevodu. Marsičemu bi rekli preprosto »približno prevajanje«, ki nekatere stvari posplošuje ali poenostavlja, druge zabriše, spet druge zanemari prevod členic, možnost spremeni v verjetnost, dejstvo ali gotovost, domnevanju izvornika »podtakne« drugačno stopnjo »gotovosti«... Ponekod je prevajalec podlegel nekaterim »naprednim« tokovom in ni ostal zvest pridržkom, ki jih avtorji dosti jasno izrazijo v izvorniku. Vse to seveda opazi le tisti, ki se loti temeljitega primerjanja prevoda z izvornikom, saj ima ravno obilje pomanjkljivosti svojo posebno govorico. To pa je treba otipati konkretno.

Dobro pa je vedeti, da sta menda pri tem svoje opravili časovna stiska, v katero so zašli prevajalci in založba zaradi inflacije, ker bi zavlačevanje z rokopisom potegnilo za seboj večjo ceno knjige, medtem pa so že tekla prednaročila in drugo.

Mogoče je na kakšna »krajšanja« vplivalo tudi število strani ali tiskarskih pol, kar bi seveda spet posredno vplivalo na že objavljeno ceno knjige.

9. Sklepne misli

Če skrbno premislimo, kar izdajatelj izvirnika pove o namenu Praktičnega bibličnega leksikona v predgovoru in predstavitvi vsebine in zgradbe knjige, vemo, da je teža in vrednost leksikona močno odvisna od odtenkov, ki jih osvetljujejo avtorji gesel. Prevod pa prav te odtenke kar pogosto zabriše ali zanemari, včasih izpusti cele stavke in tudi gesla, veliko pa mimogrede poenostavi in posploši, torej različno osiromaši izvirnik. Zato na ta prevod ne moremo biti ravno ponosni ali se hvalliti z njim. Kdor spozna izvirnik, močno obžaluje vse velike ali drobne pomanjkljivosti prevoda, ki je celo prvi biblični leksikon v slovenščini. To močno škoduje vsemu, kar je v prevodu dobrega.

Po sili razmer bomo najbrž še dolgo odvisni od tega prevoda leksikona. Ga bomo pač morali uporabljati z določenimi pridržki. Za znanstveno navajanje bo pa vsak nujno moral segati tudi po izvorniku, da ne bo zabredel v zadrego. To dvoje naj bi upoštevali. Želel pa bi, da bi se v prihodnje pri prevajanjih izognili podobnim spodrslijajem.

Izvirnik je zanesljivo zelo bogat priročnik za delo s Svetim pismom. Prevod pa zanesljivo vsaj nekaj, če ne kar precej manj. Škoda!

Viktorijan Demšar

Peter Pavel Glavar ocenjuje komendske župljane

O Glavarjevi družinski knjigi je bilo že mnogokaj napisanega in objavljenega.¹ Kljub temu pa je ta njegova knjiga z naslovom *Examen doctrinae christianae* ab 1754 usque ad 1760² (Sprashevanje krščanskega nauka od 1754 do 1760) tudi predragocen zaklad za konkretno ocenjevanje ne samo komendskih župljanov, ki jih je tedaj bilo do 3000,³ temveč prikazuje intelektualno psihološko raven zlasti gorenjskih Slovencev, če že ne splošnega Slovenca tiste dobe, do konca 18. stol, ko so premnogi iz slovenskih dežel Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorske dosegali s svojo inteligenco najvišja akademska mesta raznih avstrijskih in drugih srednjeevropskih univerz. Dr. Vladimir Murko govori o celi vrsti Slovencev rektorjev, dekanov, kanclerjev, profesorjev in prefektov v »Ferdinandeu«; samo v Gradcu je bilo v 18. stoletju 13 rektorjev Slovencev, na Dunaju do leta 1800 vsaj 40 (seveda jih je bilo manj, ker so nekateri večkrat opravljali to funkcijo).⁴

Omenjena Glavarjeva rokopisna družinska knjiga je res dragocen dokument slovenskega zdravega duha, ki ga Glavar prikazuje s svojim izvirnim ocenjevanjem. Znano je, da obstajajo ocene za posameznike v raznih ustanovah tudi v preteklosti, da bi pa bila večtisočglava množica ljudi ocenjena po znanju in vključno tudi po značaju in to za vrsto let, je doslej — vsaj na Slovenskem, če ne tudi na večjem ozemlju — kot edinstveno in izvirno znano le kot zamisel in zapis Petra Pavla Glavarja, ki se je z vso gorečnostjo in vztrajnostjo prizadeval odstranjevati pri ljudeh razne zmote, vraže in podobno ter sejati zdrav evangeljski nauk.

To izredno ocenjevanje znanja krščanskega nauka in versko moralnega življenja župljanov hkrati z obzirnostjo do posameznikovih duševnih sposobnosti, od naj-

---

¹ Prim. V. Demšar, *Glavarjev Status animarum*, v: *Nova pot* 14(1962), 165—169; V. Demšar, *Glavarjev Mali katekizem*, v: *Nova pot* 15(1963), 294—300 (tu je objavljeno besedilo vprašanj za odrasle in za otroke).

² Glavarjeva družinska knjiga je debela 11 cm, usnjene platnice z okraski merijo 31 x 20 cm. Naziv knjige je vtisnjen na hrbtu knjige, ki obsega 1487 z roko pisanih strani. Hrani se v Župnijskem uradu v Komendi.

³ Tedanja župnija je do Jožefa II. obsegala poleg današnjega ozemlja še dve poznejši jožefinski župniji, Tunjice in Zapoge, ter sedanjo cerkljansko podružnico sv. Magdalene na Pšati.

⁴ Prim. V. Murko, *Nekaj podatkov o nekdanji vlogi slovenščine*, v: *Glas Korotana* 9(1984), 53—60, in pismo Viktorijanu Demšarju z dne 8. junija 1984.

mlajših do najstarejših, prikazuje avtorja kot človeka, ki je morda hotel s tem svojim naslednikom predstaviti olajšano spoznavanje ljudi po njihovi kulturni višini. Nedvomno pa so ti ocenjevalni zapisi predragocen pripomoček za trditev poznejših raziskovalcev o zdravem slovenskem ljudstvu, saj Glavarjeve slikovite ocene, nekako baročno obarvane, jasno predstavljajo razumsko in nravno vrednost izprašanih. Pred nekaj desetletji mi je o tem Glavarjevem delu izrekel sodbo naš znameniti akademik prof. dr. Anton Trstenjak, češ da so te ocene psihološki zaklad.

Naj nas nikar ne moti veroučna vsebina spraševanja in ocenjevanja. Glavar je opravljal naravnost herojsko delo. Želel je odstraniti razne vraže, ki jih je bilo še polno med ljudmi, in jih poučiti z zdravim naukom krščanskega pojmovanja življenja. Odmev te zamisli, ki jo je mojstrsko in požrtvovalno izvrševal, je bil res občudovanja vreden. Mnogi mladi župljani, stari od petnajst do petindvajset let, so kar tekmovali, da so bili naslednje leto med še boljšimi kot prejšnje. Videti je, da so bili mlajši bolj zavzeti od starejših, ki so bili že opešani in niso bili toliko poučeni kot drugi, potem ko je 1744 Glavar začel svoje dušnopastirsko in kulturno delo med komendskimi župljani.

Tudi kdo najmlajših je hotel znati odgovore na 47 vprašanj za odrasle in ne samo na svojih 20 vprašanj. O sedemletni Doroteji Pibernik s Klanca (vulgo Kramarjevi) je Glavar zapisal: *Ex classe maiorum examinata generose respondit et expedite et perfectissime scivit* (Sprašana je bila iz tvarine večjih ter junaško odgovarjala in najpopolneje znala).

Ljudje tedaj niso imeli knjig na voljo, iz katerih naj bi se česar koli naučili. Pomagali so si tako, da so tisti z izrednim spominom, ki so si nauk zapomnili v cerkvi ali v nedeljski šoli⁵, besedilo doma napisali v kak zvezek ter nato še druge poučili. To je bila seveda predvsem naloga staršev, ki so premnogi znali prav odlično. Iz svojih zgodnjih let (v začetku 20. stoletja) se spominjam, da smo predšolski otroci in tudi še šolarji prvih razredov doma pred zajtrkom zjutraj odgovarjali svoji materi na vprašanja, o katerih nas je prej poučila. Kar razveselil sem se, ko sem v Glavarjevi knjigi našel besedilo pokrižavanja, kakor ga je moja mati uporabljala pri svojem pouku: »V tem jeménu Bága Ačéta jénu Séna jénu Svétga Dúha. Amen.« Glavarjevo besedilo pa se glasi: »V tim imeni Boga Očeta inu Sinu inu Svetiga Duha. Amen.«

Mali in odrasli, ki pred Glavarjevim prihodom v komendsko župnijo niso bili sistematično poučeni, so se zlasti v zimskem času v posamezni družini ali v več družinah skupaj naučili določenih vprašanj, ki jih je kdo verjetno imel tudi napisana. Še v prejšnjem stoletju, ko je bilo že pred ustanovljeno Slomškovo kulturno knjižno Družbo sv. Mohorja najti po slovenskih hišah posamezne knjige, so si ljudje radi iz njih izpisovali razne verske pesmi in posebne nauke, ker niso imeli denarja za knjige. Prvi goriški nadškof grof Mihael Attems je Glavarja tudi naprosil, naj bi svoj katekizemski pouk skušal natisnjenega razširiti po župnijah. Zakaj Glavar tega ni storil, čeprav je bil vnet za vse dobro, ni mogoče pojasniti.

Kljub temu pa je ta način poučevanja in spraševanja krščanskega nauka prodril v družine in se ohranil ne samo v dušni blagor mnogih slovenskih rodov, temveč tudi za ohranitev in poglobitev slovenskega jezika. Cerkev pa je na Slovenskem sprejela ta način utrjevanja verskega življenja za tako imenovano »velikonočno spraševanje«, ko so se župljani po stanovih zbirali v cerkvi ali drugem primernem prostoru

---

⁵ Tako imenovana nedeljska šola — trivialka, v kateri so se naučili pisati, brati in računati, je bila podlaga za sprejem najbolj nadarjenih in revnih dečkov v Glavarjev nižji licej v Komendi, ki ga je ustanovil 1760. Prim. V. Demšar, *P. P. Glavar in Janez Brencce*, v: *Nova pot* 12(1960), 536—542; V. Demšar, *Zgodovina šole v Komendi*, v: *Glasnik Slov. duhovniškega društva* 11(1981), 89—93, 124—133.

še pred postnim časom. Duhovnik jih je spraševal, oni pa so, navadno v zboru, odgovarjali najvažnejše formule kot božje in cerkvene zapovedi ipd. Tedaj je duhovnik zaupal možem, ženam, fantom in dekletom, ki so imeli vsak posebej tako srečanje, tudi primerna navodila za krščansko moralno življenje. Več kot poldrugo stoletje se je ohranjal tak velikonočni pouk, druga svetovna vojna pa ga je zbrisala.⁶

Omenil sem že, da je bil Glavar pri svojem katehiziranju in ocenjevanju vseh svojih župljanov zares izviren in svojevrsten psiholog, ki je svoje ocene za vsakega tudi vpisal k določeni družini. Njegove ocene so predragocene še danes za družine, ki še živijo v svojih potomcih. Kadarkoli sem bil za koga v dvomu, kako naj ocenim kak izreden pojav pri posameznem človeku, sem skušal dobiti oceno tedanje družine, iz katere je izhajal, v Glavarjevi družinski knjigi. Upošteva je njegovo oceno izpred dobrih dvesto let se nisem zmotil. Večkrat je bila prav ta knjiga rešitev za marsikatero težko družinsko ali posameznikovo težavo, da jo je bilo mogoče pravično presoditi in reševati.

Zadnje čase so se nekateri domačini in tujci zanimali, kako da si nemški okupator ni prisvojil te knjige in jo odnesel. Gotovo je ne bi bilo več, če ne bi bila po naročilu mojega prednika, župnika Janeza Zabukovca, ki so ga izgnali Nemci, té in drugih družinskih knjig rešila župnijska gospodinjska pomočnica Jerca Jekovec.⁷ Nemci so župnijsko pisarno ob prihodu zapečatili, odvzeli ključ in se šele čez dva meseca vselili. Dvojniki ključa v kuhinji pa je zadevo rešil. Iznajdljivo in pogumno je odstranila papirnati pečat, da je mogla odkleniti in odnesti določene knjige pa še nekaj oblačil izgnanega župnika. Kar najbolje je spravila pisarniška vrata v prvotno »okupacijsko« stanje, knjige pa je zaupala nekaterim družinam v hrambo, skrivaj sta jih v koših odnesla ona in že pokojni organist France Grkman. Po vojni so vse te knjige pošteno vrnil.

Morda bo prav, da že omenjeno pozitivno in negativno ocenjevanje objavim po izvirni knjigi. Vsak bo lahko sam presodil izredno jasnost in obenem tudi toplino ocenjevanja. Vse ocene so vpisane v latinskem jeziku, tedaj splošnem uradnem jeziku cerkvenega pa tudi civilnega območja.

A. Vsaka od teh ocen ima svojo težo in globok pomen. Najprej navaja pozitivne ocene ljudi različnih starosti:

Praeclare scivit — zelo jasno je znala (28-letno dekle)

Satis scivit — zadosti je znala (37-letna žena)

Satis bene scivit — zadosti dobro je znal (21-leten fant)

Quam optime scivit — kar najbolje je znal (21-leten fant)

Exactissime scivit — najtočneje je znala (30-letna žena)

Mediocriter scivit — srednje je znal (9-leten deček)

Utrumque scivit — kolikor toliko je znal (14-leten deček)

Supereminenter scivit — zelo odlično je znala (16-letno dekle)

Et sic et sic scivit — tako in tako je znala (49-letna žena)

Omnia scivit — vse je znal (44-leten mož)

Scivit — znal je (50-leten mož)

Adamussim scivit — natančno je znal (12-leten deček)

Audacter respondit — pogumno je odgovarjal (8-leten deček)

⁶ Spominjam se, da sem kot kaplan v Škofji Loki leta 1935/36 še imel tako srečanje z mladimi, župnik Jernej Podbevšek pa z možmi in ženami.

⁷ Sedemdesetletna upokojenka živi v Komendi, Glavarjeva 112.

Optime et expeditissime — najbolje in zelo tekoče (vsi iz družine)
 Praeclarissime scivit — najjasneje je znala (40-letna žena)
 Expedite perfecte respondit — tekoče in natančno odgovarjal (17-leten fant)
 Praestanter scivit — odlično je znal (13-leten deček)
 Scivit (non servato ordine) — znala, pa ne po vrsti (65-letna žena)
 Exacte, expedite et perfecte scivit — točno, tekoče in natančno je znal (48-leten mož)
 Exacte scivit, sed timidus — točno je znal, toda boječ (30-leten fant)

Leta 1754 je bilo pozitivno ocenjenih:

Bene — satis bene (dobro, dosti dobro)	469
Perfecte scivit (natančno)	53
Scivit (znal je)	218
Optime scivit (najbolje znal)	582
Perfectissime scivit (najpopolneje)	60
Praeclarissime (najjasneje)	8
Exacte, expedite, perfecte (točno, tekoče, popolno)	33
Omnia scivit (vse je znal)	10
Exactissime (najtočneje)	1
skupaj pozitivno ocenjenih	1434

B. Med nesposobne je vpisal vse dojenčke in otroke (incapax) do šestega leta. Nekaj otrok s šestim letom pa je že prištel med pozitivne, če so znali. Duševno popolnoma nerazvitih je bilo samo dvoje. Vse je vpisal z besedo:

Incapax — nesposoben skupaj 470 oseb

Med negativno ocenjene prištevam redke, ki so izrecno tako redovani, predvsem pa tiste, ki so označeni, da na nekatera vprašanja niso znali odgovoriti, končno tudi tiste, ki so bili duševno ali telesno prizadeti in do katerih je imel Glavar poseben obzir in human odnos. Teh zadnjih, hvala Bogu, ni bilo veliko. Večinoma jih navajam v naslednji skupini:

Etsi ratione senii confundatur, aliquantum scivit — čeprav se zaradi starosti zmede, je nekaj le znala (78-letna žena)

Etsi flevit, bene scivit — čeprav je jokala, je dobro znala (9-letna deklica)

Primus nihil scivit, postea addidit, debilis tamen est — najprej ni nič znal, pozneje se je naučil, ostal pa je zaostal (32-leten mož)

Coeus, omnia scivit — slep, vse je znal (42-leten samski mož)

Coeca est et scivit — slepa je, pa je znala (55-letna žena)

Flevit et longo tempore noluit examinari, tandem examinatus scivit et eget duce — jokal je, dolgo ni hotel biti vprašan, končno izprašan, je znal, potreben pa je vodstva (6-leten deček)

Zaradi zaostalosti je bila 47-letna žena izprašana iz tvarine za majhne otroke:

Ex I-ma classe examinata quia simplex et durae capacitatis (trde glave)

Nanus est — ratione continuae infirmitatis non potest bene instrui — necessaria medii scit explicite, alia confuse — zaradi stalne bolezn ni mogla biti poučena, najvažnejše je povedala natančno, drugo pa neurejeno (11-letna deklica; smela k zakramentom)

Mutus est — ex signis tamen videtur scire necessaria — nem je, iz znamenj se vidi, da potrebno zna (11-leten deček; smel k zakramentom)

Obstinata est et non vult loqui etsi sciat — trmasta je in noče govoriti, čeprav zna (8-letna deklica)

Ob ignorantiam non meretur ut vivat, ex post addidicit —zaradi neznanja ne zasluži, da živi, pozneje se je naučil (44-leten moški)

Stolidus et incapax examinis — bedast in nesposoben za spraševanje (13-leten deček)

Debilis in quaestione 25, 28, alia bene scivit — trdoglav pri vprašanjih št. 25 in 28, vse drugo dobro znal (16-leten fant)

Teh negativnih primerov ni veliko, največ zaradi psihičnih vzrokov ali telesne oslabelosti.

Vsi drugi župljani, ki so sicer v glavnem znali najpomembnejše odgovore, nekaterih pa ne in so pri njih vpisana vprašanja, ki se jih je bilo treba še naučiti in priti na izpit k določenemu duhovniku, tu niso posebej upoštevani. Tudi te je treba šteti med razumsko zdrave ljudi, ki so znali svoje zagrešeno ali tudi opravičeno neznanje popraviti.

Če bi iskali vzrok za ocene: zaostal, bedast, boječ, trmast, len, potreben posebnega vodstva, bi ga morda našli v pijači, saj se je Glavar zelo boril zoper pijančevanje in navajal ljudi k treznosti. Po vaseh je bilo takrat kar preveč žganjarn, pa je šlo pri kom tudi za podedovano obremenjenost enega ali drugega od staršev.

Iz vseh ocen je mogoče sklepati, da je bila večina ljudi zdrave pameti, posamezni pa so bili celo izredno bistri, po značaju pa praktični, življenjski, ki so svoj položaj hitro in modro obvladali. Nekaj je bilo tudi malomarnih, lenih, ki se niso hoteli učiti, čeprav so bili zdravega razuma. Te je Glavar učil reda in resnosti s tem, da so se morali prijaviti pri njem ali pri njegovem namestniku na izpit in pokazati, da se lahko naučijo. Za marsikoga je bila to trda šola, toda dosledna, kot je bilo dosledno vse Glavarjevo spoznanje in delovanje.

Mnogi razumnejši in sposobnejši so se potrudili izobraziti tako, da so odhajali na Koroško, kjer so se priučili vsaj nekaj nemščine in se izurili v kakem poklicu. Doma je bilo le kmečko delo, lončarstvo in pletenje slamnikov, kar pa je tudi zahtevalo vedno več znanja. Odhajali pa so tudi na visoke šole v Gradec (Nemški Gradec) in na Dunaj, kjer je precej teh naših Kranjcev tudi ostalo.

Ne smem prezreti Glavarjeve ocene: Eget duce — potrebuje vodstvo. Nekateri od otrok je spoznal za bolj nadarjene, pa so domači to vrlino prezrili, zato jih je spomnil, naj bodo na otroka pozorni in mu posvetijo več skrbi. Tako je bilo v družini Remic na Gmajnici s sedemletnim Antonom, pri katerem je 1754 napisano: valde eget duce — zelo potrebuje vodstvo. Leta 1759 pa je vpisano: studet Labaci — je v ljubljanski šoli. Po Glavarjevem posredovanju je iz tega dečka zrastel izobraženi dunajski, tudi dvorni advokat, doktor Anton plemeniti Remic, ki se je 1777 oženil z Antonijo, hčerjo generala plemenitega Hermana, ki je bil rojen v Zapogah.

Naštevanje podobnih primerov bi zahtevalo posebno razpravo. Na slovenski zemlji je kljub tolikim kulturnim, jezikovnim in gospodarskim oviram rasel in se ohranjal rod, trden v veri svojih očetov, zdrav in napreden, ki je ljubil svoj dom. Kako bi nas danes ocenjeval Peter Pavel Glavar?

John Drane, *Pavel*, Ognjišče, Koper 1987, 126 str.

Ko je Mohorjeva izdala za redne naročnike *Jesusov evangelij* (1972) in *Apostolska dela* (1973), smo mislili, da bomo v tej obliki dobili vso Novo zavezo, pa ji je pri *Apostolskih delih* pošla sapa, češ da »ni primernega biblicista, ki bi to delo nadaljeval«. Zamisel je obstala sredi poti in to vrzel je zdaj zapolnilo *Ognjišče*, ki je izdalo prevod anglikanskega biblicista Johna Drana z naslovom *Pavel*. Ognjišče se sploh vedno bolj uveljavlja z izdajanjem knjig svetopisemske vsebine. Večkrat je izdalo *Kratko Sveto pismo s slikami*, zdaj *Zgodbe Svetega pisma* (1988), poskrbelo za celo vrsto pomožne literature, med katero sodi zlasti *Svetopisemski vodnik* (1984), ki združuje vse zvrsti biblične znanosti, od bibličnih realij in uvodov do eksegeze in biblične teologije; vsebinsko in oblikovno je tako bogat, da sodi v vrh sodobne biblične literature. Z izdajanjem Svetega pisma in knjig za boljše razumevanje Svetega pisma prevzema *Ognjišče* zamisel škofa Martina Slomška, ki je tudi zato ustanovil *Družbo sv. Mohorja*, da bi širila Sveto pismo in svetopisemske knjige med slovenski narod. Za to se moramo najprej zahvaliti glavnemu uredniku msgr. Francu Boletu, ki že od študijskih let goji ljubezen do Svetega pisma in mu zdaj odlični časnikarski čut narekuje, da izbira med najboljšim najboljši in tako bogati slovenskega človeka s svetopisemsko mislijo.

S prevodom knjige *Pavel* Ognjišče nadaljuje začeto delo Mohorjeve in bogati slovensko svetopisemsko ponudbo. Knjiga je napisana sodobno, poučno in privlačno. Razgibana vsebina že sama po sebi pritegne bralca. Osnova knjige je Pavlovo življenje. Poznanje Pavlovega življenja je tudi nujni pogoj, če hočemo razumeti vsebino njegovih pisem. Pavel v njih ne razvija kakšne akademske teologije, temveč piše o tem, kaj vse je izkusil (10). Pavlova pisma so najbolj življenjski spisi Nove zaveze. Po vsebini so prej dokument duhovnega stanja

posameznih Cerkev kot moralno-teološka razpravljanja.

V osnovno besedilo so vpleteni uokvirjeni deli v drobnem tisku, ki pojasnjujejo posebno problematiko posameznih pisem. Čeprav so to samostojne enote, so tesno spojene z osnovnim besedilom in tako poglobljajo poznanje Pavlovega življenja. Mogoče pa jih je tudi obiti, če kdo ne želi posebne poglobitve. Ti deli so izrazito študijski. Od bralca zahtevajo določeno predznanje in miselni napor, vendar lepo pojasnjujejo bistvo problemov, ki jih v pismih načena Pavel.

Besedilo sijajno dopolnjujejo fotografije, zlasti zemljevidi in tabele, ki nazorno pojasnjujejo arheološko, etnografsko in časovno-zgodovinsko ozadje Pavlovih pisem. Slike oživljajo takratni življenjski utrip in tako pomagajo razumeti pisma, ki so tako zelo vezana na čisto določene življenjske okoliščine, da jih upravičeno imenujemo »priložnostne poslanice«. Knjiga je grafično zelo razgibana. Vsebina je razčlenjena z naslovi, podnaslovi in obrobni pojasnili, med katerimi so posebno pomembne biblične reference, tako da bralec ob pisateljevem pripovedovanju lahko v celoti prebere ustrezni odlomek iz Svetega pisma. To stopnjuje preglednost in didaktičnost knjige. V tem pogledu je knjiga sad najnovejše tiskarske tehnike in zato bolj privlačna ne samo za mlade, temveč tudi za odrasle, kot še tako popolno zdržno znanstveno razpravljanje.

Knjiga je namenjena srednješolcem in študentom kot učni pripomoček, zato bi bilo preveč, če bi od nje pričakovali, da bo do kraja razložila vso problematiko Pavlovih pisem. To je dolžnost komentarjev. Drane jo bolj nakazuje kot rešuje, čeprav vselej podaja v skrajšani obliki in pregledno rešitve posameznih problemov. Knjiga razodeva temeljito poznanje apostola narodov. Z veliko bistrino razmejuje takratne duhovne silnice v judovstvu, grško-rimskem in orientalskem svetu. Vanj postavlja Pavla in kaže na izvornost njegovega mišljenja.

Jasno razmejuje, kaj so učili farizeji in z njimi Pavel pred spreobrnjenjem o vstajenju mrtvih in kako je Pavel poglobil to resnico, ko se je spreobrnil. Poslej je učil, da ima vse verovanje v vstajenje mrtvih oporo samo v Kristusovem vstajenju. Nihče ne more jamčiti, da bodo mrtvi vstali, razen dejstva, da je Jezus Kristus res vstal (17). Pavel ni znan po tem, kako se je približeval drugim, temveč po tem, kako se je oddaljeval od drugih. Pavel ne razgrinja nove filozofije, temveč novo življenje. Vsa njegova posebnost je Kristus in življenje v Kristusu (prim. Flp 3,8).

Knjigo je napisal anglikanski biblični strokovnjak, vendar njegova vera nikoli ne stopa v ospredje. Drane piše znanstveno, zato dejstva, ki jih navaja, obvezujejo vsakega, ne glede na njegovo verovanje. Vendar je njegova knjiga le nekaj posebnega. Kakor se v mnogih novozaveznih vprašanjih strokovnjaki razhajajo, tako se razhajajo tudi ob Pavlu. Drane se večkrat zavzema za čisto posebna stališča. Tako se glede nastanka pisma Galačanom, proti večini razlagalcev, opredeljuje za južno galatsko teorijo in postavlja nastanek pisma v leto 48 po Kr., vendar razlogi, ki jih za to navaja, niso prepričljivi. Po njegovem bi bilo pismo Galačanom prva novozavezna knjiga, kar pa malokdo priznava. Tudi sicer težko verjamemo, da bi bil Pavel takrat pisal Cerkvam, ki jih je pridobil za Kristusa na prvem misijonskem potovanju (45—48), če pa pravi v pismu: »Veste, da sem bil takrat, ko sem vam prvokrat oznanjal evangelij, bolan« (4,13), torej je moral biti, preden je napisal pismo, vsaj dvakrat v Galaciji. Naslovljence tudi izrecno imenuje Galačani (3,1), kar so bili samo potomci azijskih Keltov, ki so živeli v okolici Ancire (današnje Ankare) in jim je Pavel oznanjal evangelij na drugem (50—53) in na začetku tretjega misijonskega potovanja (54—58). Kako bi bil Pavel ljudi, ki so bili pridruženi rimski pokrajini Galaciji, imenoval Galačane, če so bili pa drugih narodnosti? Njegovo dokazovanje res ni prepričljivo. Tega se najbrž zaveda Drane, zato se zelo previdno izraža, ko pravi »takó bi bilo pismo Galačanom prvo, ki ga je napisal Pavel in zato verjetno tudi prvi zapisani del Nove zaveze« (49).

Čudim se, da tudi pri pojasnjevanju vzrokov nastanka nekaterih drugih pisem ne upošteva dovolj izsledkov biblične znanosti. Ta je dognala, da so za nastanek pisma

Kološanom pomembnejši qumranski rokopisi kot gnosticizem. Kakor je bilo v Stari zavezi vedno nekaj posebnežev — in taki so bili zlasti qumranci — tako je možno, da so ravno ti posebneži, ki so se spreobrnil h krščanstvu, vnesli nemir v krščansko verovanje in je nanj odgovarjal Pavel v pismu Kološanom. O takšni možnosti pa Drane nič ne ve (103). Tudi pri razčlenjevanju pisma Filipljanom ni čutiti najnovejših znanstvenih izsledkov, temveč preprosto ponavlja zastarano trditev, da je »Pavel pismo napisal v zahvalo za dar, ki so mu ga poslali kristjani iz Filipov, da bi mu v Rimu finančno pomagali« (107), ko pa najnovejša kritika odkriva v njem tri vsebinsko različne plasti: a (4,10—20), B (1,1—3,1; 4,2—9) in C (3,2—4,1), tako da mislimo, da gre prej za zbirko celotne korespondence, ki jo je Pavel izmenjal s Filipijani, kot za eno pismo, v katerem se jim zahvaljuje za darove.

Včasih motijo nekoliko ohlapne, celo netočne trditve. Pravi, da besedi *Mesija* in *Kristus* pomenita maziljenec (26), kar je, gledano etimološko, čisto res, vendar je med njima le vsebinska razlika, in kar Drane pripoveduje naprej, se ujema samo z imenom *Mesija*, ne pa z imenom *Kristus*. Tudi ugotovitev, da so Judje v Aleksandriji »raje uporabljali grški prevod Stare zaveze kot izraelsko Sveto pismo« (15), popolnoma ne drži, kajti grški prevod, Septuaginta, je nastal zato, ker Judje v Aleksandriji niso več znali hebrejsko, in da so razumeli Sveto pismo pri bogoslužju, so ga prevedli v grščino, ne pa da bi zbirali, katera oblika Svetega pisma je bila komu bolj po volji.

Nekaj napak se je vtihotapilo tudi v prevod. Na zemljevidu tretjega Pavlovega misijonskega potovanja (73) ni začrtana Pavlova pot v Galacijo v ožjem pomenu (okolica Ancire), ki jo je Pavel najprej obiskal (prim. Apd 18,23), temveč krivulja takoj kaže njegovo pot iz Pizidijske Antiohije v Efez, kar je v nasprotju tudi z besedilom na str. 72, kjer izrecno piše, da je »Pavel prišel po krajši poti skozi *Galatijo in Frigijo v Efez*«. Na zemljevidu Novozavezni svet (10—11) je korintsko pristanišče Kenhreje označeno v Jonskem morju, v resnici pa je bilo v Egejskem morju.

Slovenski prevod je zelo dober. Gotovo gre glavno priznanje prevajalki Tilki Sever, čeprav so pri končni redakciji sodelovali tudi drugi. Če odmislim nerodno prevedeno

razlago besede »vzgojen« (10), je prevod tako popoln, da komaj vemo, da gre za prevod. Moti samo beseda ujetnik za Pavla (92, 94, 102). Pavel ni bil noben ujetnik, temveč jetnik, zapornik (prim. Kol 4,18; Ef 3,1; 4,1; Flp 1,7.13; Flm 1.9.10). Ker ne gre samo za jezikovni izraz, temveč pomenski, je prav, če nanj opozorim. Namesto »pозvan nazaj« (94) bi bilo lepše »poklican nazaj«. To je pa tudi vse, kar je moglo odkriti kritično oko.

Knjiga je gotovo velika pridobitev za poznavanje Nove zaveze. Pavlova pisma obsegajo kar tretjino Nove zaveze, in ker so brez poznanja njegove osebnosti nerazumljiva, je knjiga *Pavel*, ki razgrinja njegovo življenje, sijajna osvetlitev njegovega duha, ki je vtelesen v njegovih večno svežih pismih. Knjigo bi moral imeti vsak, ki si želi večne svežine Pavlovih misli.

Francè Rozman

Filozofija znanosti Rudera Boškovića. Filozofsko-teološki inštitut Družbe Isusove, Zagreb 1987, 239 str.

Ruder Bošković (1711—1787), hrvaški duhovnik, jezuit, je stopil v svetovno kulturno zgodovino kot filozof narave, astronom, fizik, matematik, arhitekt, geodet, arheolog, diplomat in pesnik. Je eden predhodnikov sodobne fizike, hkrati pa eden zadnjih vsestranskih ljudi evropske humanistične tradicije.

Knjigo sestavlja enajst referatov z mednarodnega znanstvenega simpozija ob dvestoletnici njegove smrti, ki ga je priredil Filozofsko-teološki inštitut jezuitov v Zagrebu. Izšla je tudi v angleščini pod naslovom *The Philosophy of Science of Ruder Bošković*.

Stipe Kutleša, magister s področja zgodovine fizike in znanstveni asistent Zavoda za zgodovino znanosti JAZU v Zagrebu, razmišlja o skupnih poteh filozofije in znanosti. Filozofija znanosti, ki razpravlja o znanstvenih problemih, je kot posebna veja filozofije nastala šele ob koncu devetnajstega ter v začetku dvajsetega stoletja. Bošković se je ukvarjal tudi z vprašanji vloge splošnih načel in hipotez v znanosti. Po njem ujemanje teorije z izkustvom še ne potrjuje njene pravilnosti.

Peter Henrici, doktor filozofije in redni profesor na Gregorijani v Rimu, je dal svojemu prispevku naslov *Teorija spoznanja R. Boškovića v njegovem času*. V predgovoru svojega glavnega dela, *Teorija naravne filozofije* (1758), pravi, da njegova naravna filozofija predstavlja tudi sintezo Leibniza in Newtona. Henrici poudarja Boškovićevo kritiko Lockovega empirističnega dojetanja spoznanja in precejšnjo podobnost z nekaterimi Kantovimi pogledi.

Vjekoslav Bajsic, doktor filozofije in redni profesor na teološki fakulteti v Zagrebu, raziskuje pojem in pomen Boškovićevega principa indukcije. Bošković je poskušal rešiti tudi vprašanje, zakaj se vesolje zaradi gravitacije ne stisne v eno točko, danes bi rekli »črno luknjo«. Po njegovi teoriji se ista sila, ki drži vesolje, da se ne razprši, v manjših razdaljah spremeni v odbojno. Med obema skrajnostma pa je več nevtralnih točk, ki omogočajo stabilnost stvarnosti.

Ivica Martinović, magister s področja zgodovine matematike in profesor filozofije znanosti na FTI Jezusove družbe v Zagrebu, razmišlja o temeljni dedukciji Boškovićeve filozofije narave. Njegovo deduktivno sklepanje sestavljajo štirje členi: analogija in preprostost narave, kritični odnos do eksperimentalnih rezultatov in sposobnost čutil, razlikovanje matematičnega in fizičnega dotika ter princip neprekinjenosti v naravi. Podan je tudi podrobnejši opis temeljne privlačno-odbojne sile, ki po Boškoviću ohranja stabilnost sveta.

Ivo Šlaus, doktor fizike in redni profesor fizike na inštitutu Ruder Bošković ter na univerzi v Zagrebu, primerja sile v moderni fiziki in v Boškovićevi teoriji. Današnja fizika pozna v vesolju štiri temeljne sile: gravitacijsko, električno ter močno in šibko jedrsko. Fiziki bi radi te sile prevedli v enotno teorijo, kar jim je v zadnjem času deloma že uspelo. Nekateri deli sodobnih teorij so precej podobni intuitivnim Boškovićeve razmišljanjem o univerzalni sili v naravi.

Dubravko Tadić, doktor fizike in redni profesor na zagrebški univerzi, primerja današnja spoznanja o sestavi snovi z Boškovićeve idejami. Po Boškoviću je snov sestavljena iz točkastih delcev, ki se med seboj ne izključujejo in so lahko hkrati na istem mestu. Tako lahko v istem prostoru obstaja več svetov, ki so drug v drugem, a

vendarle ne »vedo« za tiste zunaj sebe. V sodobni fiziki pa je snov sestavljena iz polja sil in osnovnih delcev, snov je tako rekoč votla, skoraj prazna. V dodatku tega prispevka je podanih nekaj sodobnih »naravnih« merskih enot ter nekaj podatkov o osnovnih delcih, ki so po sodobnih teorijah gradniki snovi.

Žarko Dadić, doktor matematike, znanstveni sodelavec Zavoda za zgodovino znanosti JAZU in redni profesor na dveh univerzah, piše o Boškovičevem pogledu o vprašanju gibanja Zemlje. V tedanjem času je bilo to vprašanje še zelo aktualno, saj so bila v prvi polovici osemnajstega stoletja tovrstna dela še na indeksu prepovedanih. Bošković je svoje mnenje o tem vprašanju večkrat spremenil.

August Ziggelaar, doktor fizike in profesor fizike na Royal Danish School of Educational Studies v Kopenhagnu, razmišlja o Boškovičevem eksperimentalnem pristopu k vprašanju optike. Bošković je napravil več optičnih instrumentov, da je z njimi raziskoval disperzijo svetlobe. Ukvarjal se je tudi z meritvami zelo majhnih razdalj v vidnem polju teleskopa in z idejo teleskopa, napolnjenega z vodo.

Ivan-Pal Sztrilich, doktor filozofije in profesor na FTI Jezusove družbe v Zagrebu, razčlenjuje Boškovičeve razloge proti Leibnizovemu načelu zadostnega razloga. Po Leibnizu se namreč nič ne dogaja brez zadostnega razloga, ta pa nam v večini primerov ni poznan. Po Boškoviću je to načelo brez koristi, sprejema pa načelo vzročnosti: nič ne nastane brez vzroka.

Franjo Zenko, doktor filozofije in znanstveni sodelavec Centra za zgodovinske znanosti univerze v Zagrebu, išče osnovni filozofski horizont Boškovičeve teorije. Bit te filozofije narave je geometrijska teorija univerzalne sile, ki ni dobljena eksperimentalno, z merjenjem, temveč z razmišljanjem, intuicijo, pa tudi z domišljijo.

Miljenko Belić, doktor teologije in profesor filozofije na FTI Jezusove družbe v Zagrebu, razmišlja v svojem prispevku o Boškovičevem nauku o finalnosti kot pomembnem prispevku k metafiziki. Res je Boškovičeva teorija podana v matematični obliki, vendar je v svoji Teoriji naravne filozofije dodal Dodatek, ki spada v metafiziko o duši in Bogu. Po Boškoviću se svet ravna po določenih večnih zakonih, ki izvirajo od

Boga. Tega v svojem delu imenuje tudi Vrhovni graditelj, Brezmejni ustvarjalec narave ter Božanski stvarnik. Izvor vsakega determinizma v naravi leži zunaj tega dogajanja. Človek ne more spoznati vsega, ker ne vidi globinske narave stvari, temveč le nekatere zunanje lastnosti. Nikakor namreč ne more videti in spoznati vseh namenov, ki si jih je postavil Stvarnik narave pri stvarjenju sveta.

Knjiga prinaša soočanje mnenj današnje znanosti z lucidnimi, vendar spekulativnimi idejami R. Boškoviča iz dobe, ko je eksaktna znanost šele pričenjala nastajati. S sedanjega stališča so mnogi Boškovičevi pogledi močno zgrešeni in drobci resnice so v njegovem delu posejani med zmote in predstave svoje dobe kot tudi med poizkuse presejanja teh predstav. Njegova metoda, ki je miselna in ne čuti potrebe po svojem eksperimentalnem preverjanju, se je v znanosti izkazala za neplodno. Vendar obstaja Bošković vseeno zanimiv v svojih poskusih presejanja obstoječega, v izražanju novih idej. Nekatere izmed njih so bile med predhodniki kasnejših teorij v fiziki (npr. v termodinamiki in v jedrski fiziki).

Znanost je v dveh stoletjih od njegove smrti napravila neverjeten razvoj, nikakor pa tega ne bi mogli reči za filozofska vprašanja o vzročnosti, determinizmu, finalnosti ipd., s katerimi se je slavni Hrvat prav tako ukvarjal. Vsakdo, ki ga zanima relativnost in omejenost znanstvenih in filozofskih resnic ter njihov medsebojni odnos, bo našel v tej knjigi marsikaj zanimivega.

Primož Pirnat

VSEBINA

(Table of Contents)

RAZPRAVE (Articles)

Anton Strle

- Marija, vzor kristjana, zavzetega za svet 105
Virgin Mary, Model of a Committed Christian

Anton Nadrah

- Marija v nauku sv. Bernarda 119
Virgin Mary in St. Bernard's Teachings

PREGLEDI (Surveys)

Andrej Pirš

- Velike marijanske osebnosti, bratovščine in družbe
v Sloveniji v 19. stoletju 135

Anton Štrukelj

- Šmarnice — značilna slovenska majniška pobožnost 147

Lilijana Žnidaršič

- Thomas More, človek za vse čase? 155

Alojzij Slavko Snoj

- Pedagogika prihodnosti je pedagogika razuma,
srca in duha 167

Valter Dermota

- Preventivni sistem sv. Janeza Boska je
zgrajen na nadnaravi 175

POROČILA (Reports)

Rafko Lešnik

- Biblični leksikon — njegova uporabnost 189

Viktorijan Demšar

- Peter Pavel Glavar 199

OCENE IN PREDSTAVITVE (Book Reviews)

- John Drane, Pavel* (F. Rozman) 205
Filozofija znanosti Rudera Boškovića (P. Pirnat) 207

